

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Tomas SAPARIS, Vaidas VIKTORAVIČIUS
Ekonomikos studijų programos studentai

VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO
BIUDŽETO SUBALANSAVIMO ANALIZĖ 1994 - 2011
METAIS IR PERSPEKTYVOS

Magistro darbas

Šiauliai, 2013

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA

Tomas SAPARIS, Vaidas VIKTORAVIČIUS

VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO
BIUDŽETO SUBALANSAVIMO ANALIZĖ 1994 - 2011
METAIS IR PERSPEKTYVOS

Magistro darbas

Ekonomika (L100)

Darbo vadovė:

Dr. Jurgita KARALEVIČIENĖ

Teigiame, kad magistro darbas, kurį teikiame studijų krypties magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

SANTRAUKA

Tomas Sapis, Vaidas Viktoravičius

Valstybinio Socialinio Draudimo fondo biudžeto subalansavimo analizė 1994 - 2011 metais ir perspektyvos.

Magistro darbas.

Šiame Magistro darbe nagrinėjama Valstybinės socialinės apsaugos samprata, socialinės apsaugos sistema, Valstybinio socialinio draudimo fondo struktūra ir identifikuojami Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansuotumą lemiantys veiksniai. Teorinėje darbo dalyje išanalizuota literatūra apie Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimą lemiančius veiksnius. Antroje darbo dalyje atlikta Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų dinaminė ir struktūrinė analizė 1994 – 2011 metų laikotarpiu. Atlikus Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto įmokų ir išmokų analizę išskirti esminiai veiksniai ir priežastys įtakančios Valstybinio socialinio draudimo fondo įmokas ir išmokas. Trečioje dalyje taikant pesimistinio, optimistinio ir realistinio metodus numatomos ir pagrindžiamos VSDF biudžeto subalansavimo perspektyvų kryptys.

SUMMARY

Tomas Sapis, Vaidas Viktoravičius

The State Social Insurance Fund budget analysis of balancing and prospects in 1994 – 2011 period. Master's work.

This Master's work is about the State Social Security concept of the social security system and the State Social Insurance Fund and the identification of the structure of the State Social Insurance Fund budget balance factors. In theoretical part of this work was analysed literature of the State Social Insurance Fund budget balancing factors taken Lithuanian State Social Insurance Fund contributions and benefits in a dynamic and structural analysis of the 1994 - 2011 years. After the Lithuanian State Social Insurance Fund contributions and benefit analysis and identify key factors influencing the causes of the State Social Insurance Fund contributions and benefits. In the third part of this Master's work are presented the prospects of the State Social Insurance Fund budget balancing by 3 ways: optimistic, pessimistic and realistic.

TURINYS

ĮVADAS.....	8
1. VSDF BIUDŽETO ANALIZAVIMO IR SUBALANSAVIMO TEORINIAI ASPEKTAI	11
1.1 Valstybinės socialinės apsaugos teoriniai aspektai	11
1.2 VSDF samprata ir esmė.....	16
1.3 VSDF biudžeto samprata, esmė ir sandara.....	19
1.4 VSDF biudžeto subalansuotumą lemiantys veiksniai	21
1.5 Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimo galimybės	31
1.6 Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimo analizės ir perspektyvų numatymo metodologija ir metodai.....	34
2. VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO BIUDŽETO SUBALANSAVIMO ANALIZĖ 1994 - 2011 m.	39
2.1 Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto struktūros analizė ir jo subalansavimo kaita 1994 - 2011 m.....	39
2.2 Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamų ir jų pokyčius lėmusių veiksnių analizė.....	44
2.3 Valstybinio socialinio draudimo fondo išlaidų ir jų pokyčius lėmusių veiksnių analizė.....	56
2.4. Esminiai veiksniai, lėmę valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimo problemas	68
3 VSDF BIUDŽETO SUBALANSUOTUMO KRYPTYS	73
3.1 VSDF biudžeto prognozės 2012 – 2015 m.....	73
3.2 VSDF biudžeto subalansavimo kryptys	75
IŠVADOS.....	82
REKOMENDACIJOS	84
LITERATŪRA	86
PRIEDAI	92

LENTELIŲ SĄRAŠAS

12 lentelė. Socialinės apsaugos apibrėžtys	12
2 lentelė. Valstybinio socialinio draudimo rūšys	16
3 lentelė. Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys VSD įmokas ir išmokas.....	28
4 lentelė. Teisės aktų, reglamentuojančių VSD pensijų, ligos ir motinystės socialinio draudimo, sveikatos draudimo, nedarbo, socialinių išmokų įstatymų papildymai ir pakeitimai.....	29
5 lentelė. Pensinio amžiaus ilginimas ES šalyse	32
6 lentelė. VSDF biudžeto subalansavimo būdai.....	33
7 lentelė. Dinamikos eilučių analitiniai rodikliai	36
8 lentelė. Koreliacijos koeficiento vertinimo skalė	36
9 lentelė. Dinamikos eilučių rodiklių tarpusavio priklausomybės vertinimo rodiklis.....	37
10 lentelė. Tarifo pasiskirstymas pagal draudimo rūšis 1994 – 2011 m., proc.	48
11 lentelė. VSDF biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių gauti rezultatai 1994 – 2011 m. (1)	68
12 lentelė. VSDF biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių gauti rezultatai 1994 – 2011 m. (2)	69
13 lentelė. VSDF biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių gauti rezultatai 1994 – 2011 m. (1)	70
14 lentelė. VSDF biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių gauti rezultatai 1994 – 2011 m. (2)	71
15 lentelė. VSDF biudžetą įtakojantys veiksniai (pagal reikšmingumą)	71
16 lentelė. VSDF biudžeto subalansavimo prognozės rezultatai 2012 – 2015 m.	74
17 lentelė. Prognozuojami VSDF biudžeto pajamų bei išlaidų pasikeitimai ilginant pensinį amžių	76
18 lentelė. Prognozuojami VSDF biudžeto pajamų bei išlaidų pasikeitimai didinant įmokų tarifus 2 proc.	76
19 lentelė. Prognozuojami VSDF biudžeto pajamų bei išlaidų pasikeitimai didinant MMA.....	77
20 lentelė. Prognozuojami VSDF biudžeto pajamų bei išlaidų pasikeitimai mažinant nedarbo lygį.....	79
21 lentelė. VSDF biudžeto subalansavimo kryptys.....	80

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Socialinės apsaugos apimamos sritys	14
2 pav. LR VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų sandara	20
3 pav. VSD biudžetą lemiančių veiksnių sisteminė kaita.....	22
4 pav. VSDF biudžeto pokyčius įtakojantys ekonominiai veiksniai.....	23
5 pav. VSDF biudžeto pokyčius įtakojantys socialiniai veiksniai.....	25
6 pav. VSDF biudžeto pokyčius įtakojantys politiniai veiksniai.....	26
7 pav. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimo analizės tyrimo loginė seka.....	34
8 pav. VSDF biudžeto pajamų, išlaidų ir jų subalansavimo tyrimo modelis	35
9 pav. Rodiklių tarpusavio priklausomybės vertinimas	37
10 pav. VSDF biudžeto balansas.....	39
11 pav. VSDF biudžeto pajamų struktūra 1994 – 2011 m., proc	40
12 pav. VSDF biudžeto išlaidų struktūra 1994 – 2011 m., proc.	41
13 pav. VSDF biudžeto struktūra 1994 - 2011 m.....	42
14 pav. Draudėjų įmokų santykis su bendromis VSDF biudžeto pajamomis 1994 – 2011 m.	45
15 pav. Apdraustųjų įmokų santykis su bendromis VSDF biudžeto pajamomis	46
1994 – 2011 m.....	46
16 pav. Kitų pajamų santykis su visomis VSDF biudžeto pajamomis 1994 – 2011 m.....	47
17 pav. VSDF biudžeto pajamų surinkimo plano įvykdymas 1994 – 2011 m.....	49
18 pav. Minimalaus mėnesinio atlyginimo ir VSDF biudžeto pajamų palyginimas.....	51
1994–2011 m.....	51
19 pav. Apdraustųjų skaičiaus ir VSDF biudžeto pajamų palyginimas 1994–2011 m.....	52
20 pav. Užimtųjų gyventojų ir VSDF biudžeto pajamų palyginimas 1994–2011 m.	53
21 pav. Draudėjų skaičiaus ir VSDF biudžeto pajamų palyginimas 1994–2011 m.....	54
22 pav. Emigracijos ir VSDF biudžeto pajamų palyginimas 1994 – 2011 m.....	55
23 pav. VSD pensijų išmokų santykis su bendromis VSDF biudžeto išlaidomis 1994 – 2011 m.....	57
24 pav. VSD ligos ir motinystės išmokų santykis su bendromis VSDF biudžeto išlaidomis 1994 – 2011 m.....	58
25 pav. Privalomajam sveikatos draudimo fondui skirtų lėšų santykis su bendromis VSDF biudžeto išlaidomis 1994 – 2011 m.....	59
26 pav. Kitų išlaidų santykis su bendromis VSDF biudžeto išlaidomis 1994 – 2011 m.	60
27 pav. VSDF biudžeto išlaidų plano įvykdymas 1994 – 2011 m.....	61
28 pav. VSDF biudžeto išmokų ir pensijų gavėjų dinamika 1994 - 2011 m.....	62
29 pav. VSDF biudžeto išmokų ir užimtųjų gyventojų dinamika 1994 - 2011 m.....	63

30 pav. VSDF biudžeto išmokų ir bedarbių skaičiaus dinamika 1994 - 2011 m.	64
31 pav. VSDF biudžeto išmokų ir emigracijos dinamika 1994 - 2011 m.	65
32 pav. VSDF biudžeto išmokų ir vidutinio bruto darbo užmokesčio dinamika 1994 - 2011 m.	66
33 pav. VSDF biudžeto išmokų ir apmokėtų ligos dienų dinamika 1994 - 2011 m.	67
34 pav. VSDF biudžeto subalansuotumo prognozė 2012 – 2015 m. kelių kintamųjų metodu	73
35 pav. VSDF biudžeto subalansuotumo prognozės 2012 – 2015 m.	81

IVADAS

Po nepriklausomybės atgavimo Lietuvoje tebevyksta reikšmingi pokyčiai socialinio draudimo srityje, t. y. ilginamas pensinis amžius, mažinamos išmokos, didinama našta darbdaviams ir darbuotojams. Permainos ir pokyčiai paliečia kiekvieną pilietį. Akivaizdu, jog Valstybinio socialinio draudimo sistema yra viena jautriausių sferų, todėl kiekvienas ekonomiškai sunkesnis valstybei laikotarpis, skubotas ar neatsargus valdžios sprendimas tiek ekonomikos pagyvėjimo, tiek sunkmečio metu, įtakoja pokyčius socialinio draudimo sistemoje, kurie tiesiogiai paliečia kiekvieną šios sistemos svarbiausią jos elementą – pilietį. Taigi, valstybei labai svarbu garantuoti socialinę apsaugą kiekvienam piliečiui, todėl socialinio draudimo fondo (toliau VSDF) biudžetas turi būti planuojamas itin atidžiai, atsižvelgiant į rinkoje vykstančius reiškinius ir į numatomas perspektyvas.

Magistro darbo naujumas. Sisteminant mokslinius darbus, pastebėta, kad didžioji dalis tyrėjų analizuodavo tik VSDF biudžeto pajamas ar išlaidas, arba abu rodiklius kartu. Tačiau šis magistro baigiamasis darbas išsiskiria tuo, kad jame atlikta ne tik išsami valstybinio socialinio draudimo pajamų, išlaidų dinaminė ir struktūrinė analizė, pagrindžiant ekonominiu vertimu, bet ir, šie klausimai susieti su biudžeto subalansavimo problemų išskyrimu nustatant kryptingumą, taip pat nurodomos ir sprendimo kryptys.

Magistro darbo aktualumas. VSDF biudžeto subalansavimo klausimai aktualūs bei svarbūs visais laikais. Didėjantis VSDF biudžeto perteklius Lietuvoje rodo ne tik sparčiai augančią ekonomiką, bet ir netinkamą per ataskaitinį laikotarpį surinktų įmokų paskirstymą. Tuo tarpu deficitinis biudžetas pasireiškia ne tik dėl visuomenės senėjimo priežasčių, bet ir dėl ekonominės stagnacijos sukulto dalies verslo pasitraukimo į šešėlį. Pasitraukimas į šešėlį mažina socialinio draudimo įmokų mokėtojų skaičių, todėl yra būtinas VSDF išmokų mokėjimas iš papildomų skolintų lėšų. Papildomos lėšos dažniausiai yra finansuojamos iš Valstybės biudžeto. Todėl galima teigti, kad didėjantis VSDF biudžeto deficitas, kuris tęsiasi nuo 2008 metų, neigiamai atsiliepiama ir visam Lietuvos biudžetui bei šalies ekonomikai. Toliau didėjantis VSDF biudžeto deficitas Lietuvoje kelia didelį susirūpinimą dėl Socialinės apsaugos sistemos stabilumo, todėl būtina išsiaiškinti, kas lemia VSDF biudžeto deficito mažėjimą bei subalansuotumą. 2012 m. sausį – rugpjūtį VSDF biudžeto deficitas siekė net 1,517 mlrd. Lt. Šios problemos užuomazgos pasireiškė dar anksčiau, kaip po 2008 metų „deklaruoto“ ekonomikos ir finansinio sektoriaus pakilimo, 2009 metais prasidėjo staigi recesija, pasireiškusi aukštu nedarbo lygiu, dideliu bankrutavusių įmonių skaičiumi bei emigracija. Vyriausybė ieško įvairių VSDF biudžeto subalansavimo būdų, kurie neretai yra visuomenės kritikuojami. Visgi, norint, kad

Socialinio draudimo sistema toliau egzistuoti šalyje, būtina ieškoti priemonių, padedančių pasiekti VSDF biudžeto pajamų bei išlaidų pusiausvyrą. Šie aspektai geriausiai atspindi nagrinėjamos temos **aktualumą**.

Valstybinio socialinio draudimo sistemos problemos yra ne tik vertybinės, t.y. kylančios iš skirtingo supratimo apie individo ir valdžios sąveiką, bet ir praktinės. Pripažįstant, kad tiek ekonomikos nuosmukis, tiek nepamatuoti sprendimai didinti išmokas, turėjo įtakos dabartinei VSDF biudžeto situacijai, todėl galima teigti, kad visa apsaugos sistema Lietuvoje turi neištaisomų sisteminių trūkumų, dėl kurių ji negali ilguoju laikotarpiu įvykdyti vieno iš pagrindinių tikslų – užtikrinti piliečiams pastovias pajamas, asmenims negalintiems to padaryti patiems dėl susiklosčiusių tam tikrų aplinkybių. Būtent dabar socialinio draudimo sistema ir šios sistemos subjektai patiria neįprastai daug išbandymų dėl ekonominės situacijos pasikeitimų ne tik Lietuvos, bet ir pasauliniu mastu, dėl nuolatinės socialinio draudimo sistemą įtakančių teisės aktų bazės kaitos. Kadangi socialinio draudimo sfera nėra atspari išoriniams poveikiams, todėl yra būtinybė gilintis į šio pašalinio poveikio keliamas pasekmes. Apibendrintai galima išsikelti pagrindinę šio mokslinio tiriamojo darbo **problema**: Ar iš tikro egzistuoja VSDF biudžeto nesubalansuotumas? Kokios galėtų būti VSDF biudžeto subalansuotumo kryptys?

Darbo objektas. Valstybinio Socialinio draudimo fondo biudžeto pajamos ir išlaidos.

Tyrimo dalykas: Lietuvos VSDF biudžeto 1994 – 2011 metų biudžetas, bei subalansuotumas.

Kadangi VSDF biudžeto subalansavimas yra vienas iš svarbiausių veiksnių užtikrinančių piliečių stabilią socialinio draudimo sistemą, todėl šio mokslinio **darbo** pagrindinis **tikslas**: Atlikti Lietuvos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimo analizę 1994 – 2011 m. ir numatyti perspektyvas.

Norint tinkamai įvykdyti nustatyta tikslą, buvo išsikelti **darbo uždaviniai**:

- Remiantis Lietuvos bei užsienio autorių moksline ekonomine literatūra, išanalizuoti ir atskleisti socialinės apsaugos, VSDF biudžeto, jo subalansavimo sampratą bei subalansavimą lemiančius veiksniai;
- Atlikti Lietuvos VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų dinamikos bei struktūros analizę 1994 – 2011 metų laikotarpiu bei numatyti jų pokyčius lėmusius veiksniai;
- Įvertinti Lietuvos VSDF biudžeto subalansuotumą 1994 – 2011 m. ir išskirti pagrindinius veiksniai įtakančius jį;
- Numatyti VSDF biudžeto subalansavimo perspektyvas.

Siekiant atskleisti užsibrėžto tikslo, buvo išsikelta **hipotezė**: Lietuvos VSDF biudžetą galima subalansuoti taikant ne vieną metodą, o visą grupę įvairių metodų.

Tyrimo metodai. Baigiamojo magistro darbo konceptualiojoje dalyje, pateikiant VSDF

biudžeto ir jo subalansavimo, bei jų lemiančių veiksnių probleminius klausimus, suformuluojant išvadas remtasi mokslinės analizės, abstrakcijos, lyginamuoju, grupavimo, sisteminiu, loginiu bei grafiniu metodais. Tyrimo analitinėje dalyje, remiantis VSDF ir statistikos departamentų duomenimis, atlikta statistinių duomenų analizė, jų lyginimas, sisteminimas, taikyta daugialypė – regresinė analizė: remiantis standartizuota liekana, stebėjimo indeksu, kuko matu ieškoma išskirčių, Durbin-Watson testu nustatoma autokoreliacija, Fišerio ir Stjudento kriterijais nustatomas reikšmingumas. Konstruktyviojoje baigiamojo mokslinio darbo dalyje, remiantis apskaičiavimais bei šiais metodais: prognozavimas, lyginimas, sisteminis apibendrinimas, perspektyvinė analizė (atlikta realistiniu, optimistiniu ir pesimistiniu metodu), pateiktos VSDF biudžeto subalansuotumo perspektyvos bei sprendimo kryptys.

Magistro darbo struktūra: Magistro baigiamąjį darbą sudaro 3 pagrindinės dalys. Pirmojoje – konceptualiojoje magistro tezių dalyje atlikta Valstybinio socialinio draudimo sistemos teorinė analizė – apimama socialinės apsaugos samprata ir sistema, analizuojama Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto struktūra. Taip pat šioje dalyje įvardijami bei teoriniu aspektu pagrindžiami Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimą lemiantys veiksniai, nustatomos pagrindinės problemos ir jų sprendimo kryptis. Antrojoje – analitinėje magistro darbo dalyje buvo atlikta Valstybinio socialinio draudimo pajamų ir išlaidų dinaminė ir struktūrinė analizė, ištirti ir įvertinti veiksniai, kurie buvo reikšmingiausi VSDF biudžeto subalansuotumui. Trečiojoje darbo dalyje pateiktos Lietuvos VSDF biudžeto subalansavimo perspektyvos, atlikta optimistinė, pesimistinė ir realistinė prognozė. Prognozėmis buvo remtasi teikiant pasiūlymus, kokiomis kryptimis galima bandyti subalansuoti VSDF biudžetą.

Rengiant mokslinį tiriamąjį darbą buvo naudotasi įvairiais šaltiniais. Išnagrinėti 80 literatūros šaltiniai, tarp jų Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, įstatymo pakeitimai, nutarimai bei kiti teisės aktai, mokslinė, statistinė, teisinė, ekonominė literatūra; Statistikos departamento, VSDF, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos statistiniai duomenys, pranešimai bei kita informacija. Darbe pateikta 35 paveikslų, 21 lentelių bei 61 priedų. Darbo apimtis 91 puslapiai (be priedų).

1. VSDF BIUDŽETO ANALIZAVIMO IR SUBALANSAVIMO TEORINIAI ASPEKTAI

Kiekviena valstybė turi savo socialinio draudimo sistemą, kuri orientuota į šalies gyventojus. Lietuvoje valstybinio socialinio draudimo sistema pagrįsta solidarumo principu, kai dirbantys žmonės kas mėnesį moka valstybinio socialinio draudimo įmokas, o išėję į pensiją, praradę darbingumą, susirgę ar išėję motinystės atostogų, iš Valstybinio socialinio draudimo fondo gauna atitinkamas išmokas. Socialinės apsaugos sistema – tai visuma valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių, teikianti gyvenimui reikiamų lėšų ir paslaugų šalies gyventojams, kurie negali dėl įstatymuose numatytų priežasčių pakankamai apsirūpinti iš darbo ir kitų pajamų (Bitinas, 2011). Socialinės apsaugos esmė – perskirstyti lėšas tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei gaunančių mažas lėšas. Apibendrintai galima teigti, kad socialinio draudimo sistemos pagrindinis tikslas – apsaugoti gyventojus nuo tam tikros socialinės rizikos ir jos pasekmių. Siekiant, kad socialinio draudimo sistema būtų stabili ir efektyvi, būtina subalansuoti socialinio draudimo biudžetą. Tai yra labai sudėtingas procesas, nes stabilumas priklauso ne tik nuo pačios socialinio draudimo sistemos, bet ir nuo ekonomikos sąlygų. Todėl būtina atlikti VSDF biudžeto įmokų ir išmokų analizę bei numatyti VSDF biudžeto subalansuotumo problemų kryptis. Pirmosios – konceptualiosios magistro darbo dalies tikslas, remiantis įvairių Lietuvos bei užsienio autorių tyrimais, moksliniais straipsniais, atlikti VSDF biudžeto sampratos ir sandaros bei subalansuotumą įtakojančių veiksnių analizę. Šio tikslo bus siekiama šiomis kryptimis: išanalizuota valstybės socialinės apsaugos ir VSDF biudžeto samprata, esmė ir sandara, nustatyti veiksniai, kurie padės atskleisti subalansuotumo problemas bei numatyti ateities tendencijas ir sprendimo kryptis.

1.1 Valstybinės socialinės apsaugos teoriniai aspektai

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, pasireiškė didesnis mokslininkų susidomėjimas socialine politika bei apsauga. Pasak A.Guogio, (2008) kai kuriuose Vakarų Europos valstybėse socialinė apsauga apima kelias sritis, tokias kaip sveikatos apsaugą ir darbo aplinką. Lietuvoje socialinė apsauga apima tris sudėtines dalis – socialinį draudimą, socialinę paramą ir specialiąsias socialines išmokas. Socialinio aprūpinimo sistemos pagrindus Lietuvoje reglamentuoja LR Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas (priimtas 1993 m.), reguliuojantis valstybinio socialinio aprūpinimo santykių pagrindus. Įstatyme nustatyta, kad valstybinio socialinio aprūpinimo sistema yra visuomenės socialinio aprūpinimo pagrindas, o greta šios sistemos valstybėje gali egzistuoti įvairios visuomeninės ir privačios socialinio aprūpinimo sistemos, kurių funkcionavimą reguliuoja įstatymai, reglamentuojantys tų

organizacijų ir įmonių veiklą (LR Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas, 1993 m.).

Analizuojant, sisteminant ir lyginant mokslinę – ekonominę įvairių autorių literatūrą valstybinio socialinio draudimo tematika, nustatyta, kad pati „socialinės apsaugos“ samprata arba definicija traktuojama gana skirtingai. Mokslinėje literatūroje pateikiami įvairūs sąvokos „socialinė apsauga“ apibrėžimai ir interpretacijos. Šiai įvairovei įtakos turi nevienodas požiūris į vykstančius ekonominius procesus, būtent todėl vieni autoriai, nagrinėjantys socialinės apsaugos sampratą, ją traktuoja plačiau, kiti siauriau (žr. 1 lentelė).

1 lentelė

Socialinės apsaugos apibrėžtys

Metai	Autorius	Socialinė apsauga
1995	G. D. Myles	suprantama kaip minimalaus socialinės apsaugos lygmens užtikrinimas: t.y. apsauga (parama) praradus darbingumą ar nesugebant dirbti dėl senatvės, o socialinės apsaugos užtikrinimas paremtas pajamų perskirstymu.
1998	D. Pieters	visuma priemonių, kurias pasitelkus sukuriama žmonių, netekusių darbo pajamų arba turėjusių ypatingų išlaidų, solidarumas. Tai piniginės pašalpos, išmokamos visuotinai pripažintais socialinės rizikos atvejais.
1999	J. Jøtting	iš visuomenės mokesčių ir įmokų finansuojamos programos bei priemonės, skirtos numatytiems tikslams įgyvendinti
1999	J. Gruber, D. A. Wise	Valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių visumą, teikiančią gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų gyventojams, kurie dėl įstatymų numatytų priežasčių negali apsirūpinti iš darbo ir kitokių pajamų.
2000	R. Holzman, S. Jorgensen	suprantama, kaip „socialinės rizikos valdymo metodas“, susidedantis iš trijų dalių: socialinės rizikos prevencijos, socialinės rizikos sušvelninimo ir socialinės rizikos eliminavimo. Be to, socialinės apsaugos tikslas yra kovoti su skurdu.
2001	R. Lazutka	politikos priemonės, kuriomis siekiama apsaugoti asmenis esant įvairioms gyvenimo situacijoms ir sąlygoms, kuriose iškyla asmens pragyvenimo pavojus.
2002	D. Massimo, P. Ugo	pagrindinis tikslas – apsaugoti žmones nuo socialinės rizikos pasekmių
2004	P. Baldwin	įvairialypis ir nuolat kintantis reiškinys, kuris kuria solidarumą tarp žmonių, kuriems iškyla socialinė rizika, ir dėl to ji vykdo pinigų perskirstymą tarp atskirų asmenų arba asmenų grupių.
2004	H. Shinoad	tai apsauga, kurią visuomenė, naudodama įvairias priemones, teikia savo nariams, nuo ekonominių ir socialinių nelaimių, kurias gali sukelti žymus uždarbio sumažėjimas ar jo mokėjimo nutraukimas
2005	J. Bagdanavičius	visuomenės institucijų konkrečių veiksmų ir apsaugos priemonių sistemą, kuri garantuoja gyventojų socialinį saugumą.
2006	LR Konstitucija	valstybė saugoja atskirais įstatymais darbininką ligoje, senatvėje, nelaimingais atsitikimais ir darbo trūkstant.
2008	A. Guogis	valstybės ir (arba) privačių subjektų, jeigu pastarųjų veikla yra valstybės reglamentuota, teikiama materialinė parama (piniginė ir daiktinė) arba socialinės paslaugos socialinę riziką patyrusiems asmenims.
2008	L. Dromantiene	Įstatymais nustatyta socialinių, ekonominių priemonėmis užtikrinti lėšų ir paslaugų teikimą socialinių rizikų atvejais, suteikianti papildomų pajamų būtiniausiems šeimos (asmens) poreikiams tenkinti.
2009	S. Klingebiel	visapusiška žmogaus apsauga nuo pajamų praradimo, pasireiškianti piniginėmis išmokomis socialinių rizikų atvejais.
2011	J. J. Barya	valstybės ir privačių subjektų, teikiama materialinė parama (pinigais arba daiktais) ir socialinės paslaugos socialinę riziką patyrusiems asmenims.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Iš 1 lentelėje pateiktų apibrėžčių matyti, kad mokslinėje literatūroje terminas „socialinė

apsauga“ neturi tikslaus apibrėžimo. Tačiau analizuojant pastarąją sąvoką nustatyta, kad yra bendra sistema, sukurta remiantis konstitucinėmis piliečių teisėmis, kuria siekiama įgyvendinti socialinius valstybės uždavinius. Socialinė apsauga yra socialinės politikos sritis, tačiau jos samprata pasaulyje yra interpretuojama įvairiai ir kiekvienas autorius socialinę apsaugą apibrėžia savitai.

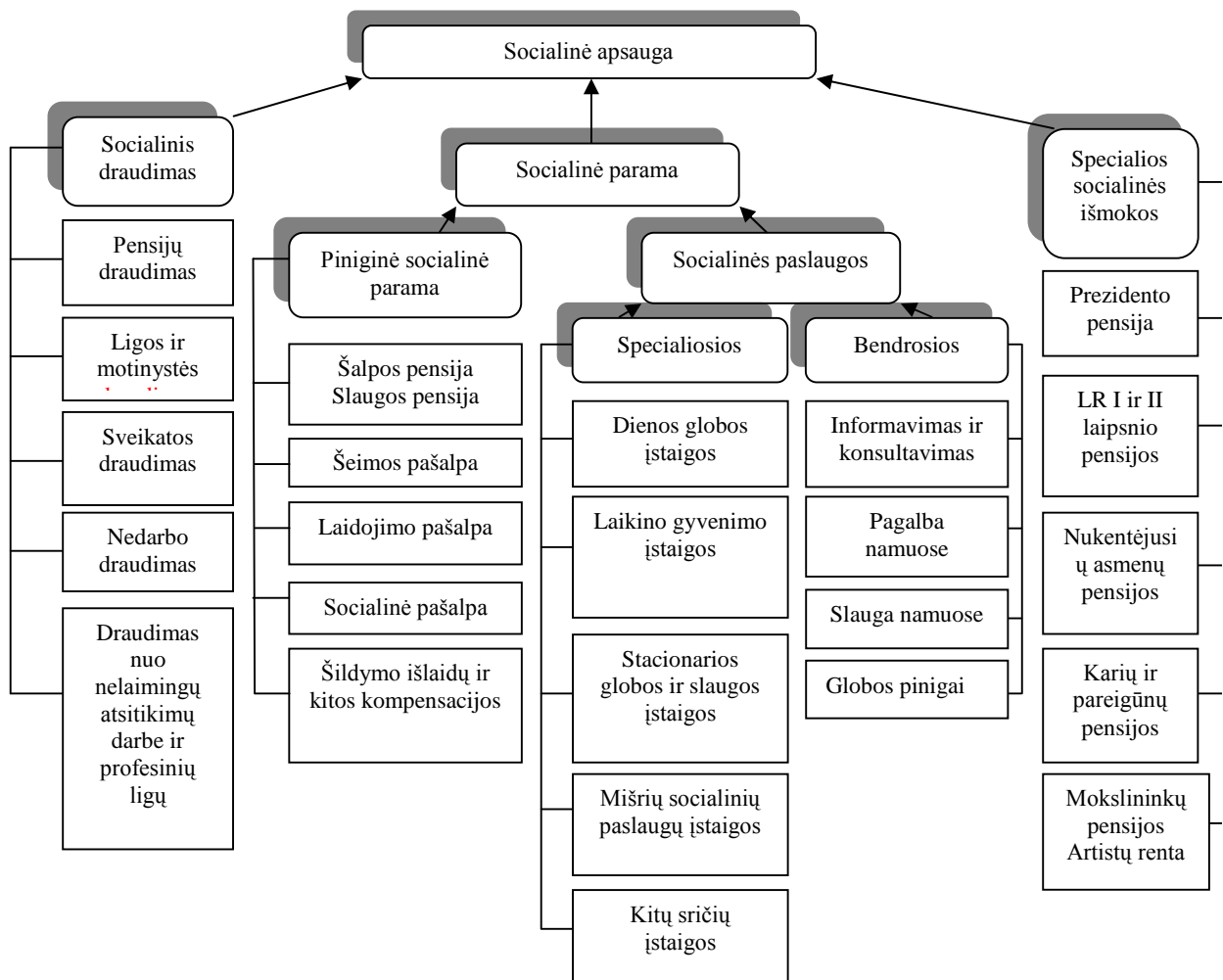
Patį *socialinės apsaugos* definicija yra kildinama iš amerikietiško pavadinimo „Social Security Act“ (Gruber, Wise, 1999). Ši sistema įgyvendina socialinės apsaugos priemones iš mokesčių mokėtojų mokamų įmokų. Socialinę apsaugą galima suprasti, kaip visapusišką žmogaus apsaugą nuo pajamų praradimo, kuri pasireiškia pinigėmis išmokomis socialinių rizikų atvejais (Klingebl, 1999). Analizuojant socialinės apsaugos sampratą chronologiniu aspektu nustatyta, kad socialinė apsauga turi rūpintis ne tik valstybė ir jų institucijos, bet ir privatūs subjektai (Barya, 2011). Būtent tai parodo, kad valstybė nėra visiškai pajėgi pasirūpinti savo gyventojais ir norint, kad nedidėtų atotrūkis tarp didesnes ir mažesnes pajamas turinčių asmenų, būtinas privačių asmenų įsijungimas į šią sferą. Akivaizdu, jog socialinė apsauga remiasi įstatymais. Normos, kuriomis nustatomi lėšų kaupimo ir panaudojimo būdai, taip pat planingo visos sistemos valdymo pagrindai, apibendrinant yra suprantamos kaip socialinė teisė (Gruber, Wise, 1999). Jos turinį ir apimtį reglamentuojantys teisiniai aktai pagrindžiami konkrečiai visuomenei priimtinomis vertybėmis ir vyraujančiais įsitikinimais, atsižvelgiant į įvairius visuomenės raidos aspektus ir konkrečią padėtį. Teisinės nuostatos kuriamos pagal galiojančią įstatymų leidybos tvarką, įvardijant keliamus tikslus ir derinant daugybę įvairiausių požiūrių (LR Konstitucija, 2006).

Kuriant Lietuvos socialinės apsaugos sistemą buvo priimti tam tikri teisės aktai, kurių pagalba buvo įsteigtos tam tikros institucijos reguliuojančios Lietuvos socialinę apsaugą, bei pakeista prieš tai buvusi socialinės apsaugos sistema. 1990m. įsteigta Vyriausioji valstybinio socialinio draudimo valdyba (SoDra), jai pavesta vykdyti socialinio draudimo funkcijas (Guogis, 2000). Lietuvoje Valstybinė socialinės apsaugos sistema pradėjo vystytis nuo nepriklausomybės atgavimo ir šis procesas tęsiasi iki šių dienų. Didžiausias vystymosi procesas yra užfiksuojamas 1990 – 1999 laikotarpiu, nes būtent šiuo laikotarpiu buvo kuriamos pensijų reformos, priimami įvairios socialines išmokas reglamentuojantys įstatymai, kurie sudaro visą pagrindą socialinio draudimo sistemos vystymuisi ir veiklai (Guogis, 2008). Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, taip pat esant Europos Tarybos nare, yra ratifikuojami tarptautiniai dokumentai, kurie daro įtaką Lietuvos socialinės politikos bei socialinės apsaugos raidai (Dromantienė, 2008).

Todėl apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos socialinės apsaugos raida pasižymi tam tikrais dėsningumais bei socialinei apsaugai būdingomis pokyčių kryptimis. Šias pokyčių kryptis galima įvardinti kokybiniais ir kiekybiniais aspektais. Tai reiškia, kad besivystant socialinės

apsaugos sistemai, t.y. derinat tarptautiniu dokumentus bei juos įgyvendinant keičiasi kokybiniai bei kiekybiniai šalių socialinės apsaugos parametrai. *Kokybinius* socialinės apsaugos sistemos parametrus galima apibūdinti kaip socialinės apsaugos struktūros ir paramos teikimo sąlygų pasikeitimai. Tuo tarpu *kiekybiniai* socialinės apsaugos parametrai apibūdinami kaip minimalų socialinės apsaugos standartų bei būtinų remiamų asmenų aprėpimais.

Siekiant išvengti painiavos ir nesusipratimo, magistro darbo autoriai, analizuodami pasirinktą temą, išskyrė socialinės apsaugos apimamas sritis: socialinis draudimas, socialinė parama bei specialios socialinės išmokos, kurias vaizdžiai pateikiamos 1 paveiksle.

1 pav. Socialinės apsaugos apimamos sritys

Šaltinis: Rakauskienė O.G. (2006) Valstybės ekonominė politika. Vilnius: MRU.

Kaip matyti iš 1 paveiksle pateiktų duomenų labiausiai paplitusios 2 socialinės apsaugos formos: socialinė parama ir socialinis draudimas (Rakauskienė, 2006), kurias aptarsime plačiau.

Taigi, *socialinė parama* susideda iš dviejų pagrindinių dalių: piniginės paramos ir socialinių paslaugų. Piniginė parama – tai socialinės išmokos, skirtos vieniems gyvenantiems asmenims bei mažas pajamas gaunančioms šeimoms, o socialines paslaugas galima dar išskaidyti į specialiąsias ir bendrąsias sritis. Bendruoju aspektu socialinės paslaugos – tai įvairi

nepiniginė pagalba, suteikiama paslaugų forma, siekiant grąžinti asmenims gebėjimą pasirūpinti savimi bei integruotis į visuomenę (Perminienė, 2007). Socialinė parama skirta padėti tenkinti būtiniausius poreikius šeimoms ar asmenims, kurių gebėjimas dėl objektyvių priežasčių pasirūpinti savimi yra nepakankamas. Socialinės paramos finansavimo šaltiniai yra valstybės ir savivaldybių lėšos, kurių daugiausia gaunama iš mokesčių. Anot E. Buškevičiūtės (2006), Lietuvoje socialinė parama teikiama gyventojams šiomis kryptimis:

- remiamos tam tikros gyventojų grupės nepriklausomai nuo pajamų (šeimoms pašalpos, socialinės šalpos ir kt.);
- remiami tie gyventojai, kurių pajamos mažesnės už tam tikrą Vyriausybės nustatytą dydį (šildymo išlaidų kompensacija ir kt.).

Taip pat be jau išvardintų socialinės apsaugos formų, Lietuvoje egzistuoja trečioji apsaugos forma, tai specialiosios socialinės išmokos. Specialiosios socialines išmokos yra finansuojamos iš valstybės biudžeto. Siekiant tinkamai atskleisti mokslinio darbo temą yra atsiribojama nuo socialinės paramos ir specialių socialinių išmokų detalesnio analizavimo.

Kita socialinės apsaugos dalis – *Valstybinis socialinis draudimas*, socialinio draudimo priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos (LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991). Valstybinis socialinis draudimas apima didžiausią ir svarbiausią socialinės apsaugos sistemos dalį Lietuvoje. Kuriant Lietuvoje socialinio draudimo sistemą, buvo siekiama pereiti nuo valstybės teikiamo „aprūpinimo“ negalintiems dirbti ir neturintiems nuolatinių pajamų gyventojams prie jų įmokomis įgyjamų teisių į numatytas įstatymų išmokas, numatytas įstatymo. (Šapalienė, 2008). Socialinio draudimo samprata bei esmė pateikiami 1.2 skyriuje.

Apibendrintai galima teigti, kad „socialinė apsauga“ sampratą apibrėžti vienareikšmiškai sudėtinga. Socialinė apsauga turi būti universali (prieinama, apimti visas socialines draudimo rizikas), solidari, vieninga ir lygiateisiška (vienoda visiems). Magistro darbe vadovaujamas LR Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatyme pateikta apibrėžtimi, t.y. Valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių sistema, teikianti gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų LR gyventojams, negalintiems dėl įstatymų numatytų priežasčių apsirūpinti darbo ar kt. pajamomis Visuomenės socialinio aprūpinimo pagrindas valstybinio socialinio aprūpinimo sistema, kurią sudaro socialinis draudimas ir socialinė parama bei specialios socialinės išmokos, o sistemos funkcionavimas reguliuojamas įstatymais. Išsiaiškinta, kad VSD užima didžiausią ir svarbiausią socialinės apsaugos sistemos dalį, kuri vadovaujasi solidarumo ir einamojo finansavimo principais. Galima teigti, kad Socialinė apsauga yra valstybės vykdoma politika, užtikrinanti minimalų socialinės apsaugos lygmenį.

1.2 VSDF samprata ir esmė

Kaip jau buvo minėta, socialinis draudimas sudaro didžiausią socialinės apsaugos sistemos dalį, jis apima beveik visus LR gyventojus, o daugiau nei ketvirtadalis jų gauna išmokas. Socialinis draudimas – tai socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos (Flynn, 2009). Socialinio draudimo sistemos pagrindinis tikslas yra garantuoti pajamas apdraustiesiems netekus darbingumo dėl ligos, motinystės, senatvės, invalidumo (netekto darbingumo) ar kitais Valstybinio socialinio draudimo įstatyme nustatytais atvejais. Būtent šiuos pajamos kompensuos apdraustiesiems asmenims ir jų šeimos nariams būsimą pragyvenimą. Taigi, socialinis draudimas, kaip ir visa socialinė apsauga, remiasi fundamentaliais universalumo, solidarumo ir kitais principais (Šimkienė, Gavėnavičienė, Šerikova, 1999). Socialinio draudimo sistema veikia einamojo finansavimo (pay-as-you-go) principu. Valstybinį socialinį draudimą sudaro 5 dalys, kuriomis apdrausti asmenys įgyja teisę į atitinkamas išmokas.

2 lentelėje matyti, jog pirmoji ir pati didžiausia socialinio draudimo dalis yra *pensijų socialinis draudimas*.

2 lentelė

Valstybinio socialinio draudimo rūšys

Valstybinio socialinio draudimo rūšys	Gaunamos išmokos
Pensijų socialinis draudimas	Senatvės pensija; Netekto darbingumo pensija; Našlių ir našlaičių pensijos.
Ligos ir motinystės socialinis draudimas	Ligos pašalpa; Motinystės pašalpa; Tėvystės pašalpa; Motinystės (tėvystės) pašalpa; Profesinės reabilitacijos pašalpa.
Draudimas nuo nedarbo	Nedarbo išmoka
Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinis draudimas	Ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba profesinės ligos pašalpa; Netekto darbingumo vienkartinė kompensacija; Netekto darbingumo periodinė kompensacija; Periodinė draudimo išmoka apdraustajam mirus; Vienkartinė draudimo išmoka apdraustajam mirus.
Sveikatos draudimas	Sveikatos priežiūros paslaugoms ir kompensacijoms gauti

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis LR valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, LR nedarbo socialinio draudimo įstatymas, LR nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas, LR sveikatos draudimo įstatymas

Asmenys, apsidraudę pensijų socialiniu draudimu, turi teisę gauti valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją, suėjus senatvės pensijos amžiui (moterims – 60 metų 8 mėn., vyrams – 62 metai 10 mėn.) ir turintiems minimalų – 15 metų pensijų draudimo stažą (Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas). Netekto darbingumo pensijos skyrimą ir mokėjimą reglamentuoja Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas bei šių pensijų skyrimo ir mokėjimo nuostatai. Minėtieji teisės aktai teisę gauti netekto darbingumo pensiją suteikia

asmenims, kurie jų pripažinimo nedarbingais arba iš dalies darbingais dieną turi minimalų pensijų draudimo stažą tokiai pensijai skirti ir mokėti. Dar viena iš valstybinių socialinio draudimo pensijų rūšių – našlių ir našlaičių pensijos, kurios skiriamos mirusiojo asmens, drausto valstybiniu socialiniu pensijų draudimu, sutuoktiniui bei vaikams (įvaikiams).

Kita socialinio draudimo rūšis – *ligos ir motinystės socialinis draudimas*, reglamentuojantis, kad apsidraudusieji Ligos ir motinystės socialiniu draudimu turi teisę į ligos pašalpos gavimą. Ligos pašalpa, kurią moka darbdavys dvi pirmąsias kalendorines nedarbingumo dienas. VSDF moka sergantiems asmenims pašalpą nuo trečiosios laikinojo nedarbingumo dienos (LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, 2000). Apdraustiesiems Ligos ir motinystės socialiniu draudimu yra skiriama motinystės pašalpa moterims nėštumo ir gimdymo atostogų metu, tėvystės pašalpa mokama tėvystės atostogų laikotarpiu, motinystės (tėvystės) pašalpa, kurią nustatyta tvarka gauna vienas iš tėvų (įtėvių) ar globėjas, bei profesinės reabilitacijos pašalpa, kuri skiriama apdraustiems asmenims, jeigu jie dalyvauja profesinės reabilitacijos programoje ir dėl to negauna darbo pajamų (LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, 2000).

Trečioji valstybinio socialinio draudimo rūšis – *nedarbo socialinis draudimas*, kuris reglamentuota, kad nedarbo išmokas Lietuvoje gali gauti bedarbis, per pastaruosius 3 metus turėjęs bent 18 mėnesių nedarbo draudimo stažą, o paskutinį laikotarpį buvęs draustas Lietuvoje. Ši išmoka susideda iš pastovios ir kintamos dalių sumos (LR Nedarbo socialinio draudimo įstatymas, 2003).

Dar viena rūšis – *nelaimingų atsitikimų darbe socialinis draudimas*. Pastarasis kompensuoja dėl nelaimingų atsitikimų ar profesinių ligų negautas pajamas šios rūšies draudimu apdraustiems asmenims, o jų mirties dėl draudiminių įvykių atvejais – jų šeimos nariams.

Paskutinė socialinio draudimo rūšis – sveikatos draudimas. Tai valstybės nustatyta asmens sveikatos priežiūros ir ekonominių priemonių sistema, LR sveikatos draudimo reglamentuotais pagrindais ir sąlygomis garantuojanti privalomuoju sveikatos draudimu draudžiamiesiems asmenims, įvykus draudiminių įvykiui, sveikatos priežiūros paslaugų teikimą bei išlaidų už suteiktas paslaugas, vaistus ir medicinos pagalbos priemones kompensavimą. (LR Sveikatos draudimo įstatymas, 1996).

Aptarus valstybinio socialinio draudimo rūšis yra svarbu išsiaiškinti, kokie asmenys priklauso atitinkamoms rūšims (žr. 2 lentelę). Asmenys, draudžiami privalomai visomis valstybinio socialinio draudimo rūšimis turi teisę gauti valstybinio socialinio draudimo ligos ir motinystės, tėvystės bei motinystės (tėvystės) pašalpas, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo nustatytas išmokas, o taip pat turi teisę į Valstybinio socialinio draudimo senatvės, invalidumo, našlių ir našlaičių pensijas, sveikatos priežiūros paslaugas bei

jos kompensacijas. Asmenys, kurie privalomai draudžiami pensijų socialiniu draudimu ir nedarbo socialiniu draudimu turi teisę į valstybinio socialinio draudimo senatvės, invalidumo arba našlių ir našlaičių pensiją. Tik nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu privalomai draudžiami asmenys turi teisę į sveikatos priežiūros paslaugas.

Lietuvos Valstybinio socialinio draudimo sistemoje galioja savanoriškasis socialinis draudimas, kuriuo gali draustis ne jaunesni kaip 16 metų LR ar Europos Sąjungos valstybės narės nuolatiniai gyventojai tuo laiku, kai jie nėra privalomai draudžiami valstybiniu socialiniu pensijų draudimu, ir asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka privalomai draudžiami (draudžiasi) privalomuoju pensijų draudimu tik pagrindinei valstybinės socialinio draudimo pensijos daliai gauti. Be to, asmenys savanoriškuoju pensijų draudimu draudžiasi individualiai. Valstybinio socialinio draudimo sistemoje ypač svarbus vaidmuo tenka draudėjams ir apdraustiesiems. Jie yra pagrindiniai socialinio draudimo įmokų mokėtojai. Taigi LR Valstybinio socialinio draudimo įstatyme nustatyta, kas privalo mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas. Taigi apdraustieji – fiziniai asmenys, kurie LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka valstybinio socialinio draudimo įmokas moka patys ir (arba) už juos šias įmokas moka draudėjai. Apdraustojo draudžiamosios pajamos yra visos asmens pajamos, nuo kurių LR Valstybinio socialinio draudimo įstatyme nustatyta tvarka priskaičiuotos ir privalo būti įmokėtos valstybinio socialinio draudimo įmokos, taip pat priskaičiuotos ligos, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės), profesinės rehabilitacijos, ligos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų valstybinio socialinio draudimo pašalpos bei nedarbo valstybinio socialinio draudimo išmokos.

Draudėjai – visi juridiniai asmenys bei jų filialai ir atstovybės, taip pat fiziniai asmenys, kurie LR valstybinio socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka privalo mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas (LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 1991).

Kaip teigia A. Guogis (2008), draudimo išskaidymas į atskirus fondus pagal draudimo rūšis yra patrauklus dėl skaidrumo, t. y. lengviau suvokiamas ryšys tarp įmokų ir išmokų bei yra lengviau administruojami. Kaip buvo minėta anksčiau, tiek iš apdraustųjų, tiek iš draudėjų yra surenkamos pajamos į Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą. Įmokų tarifai ir dydžiai yra reglamentuojami įstatymų. Atskiroms draudimo rūšims kasmet yra tvirtinami LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymu, todėl beveik kasmet bendras draudimo įmokų tarifas kinta, keičiantis atskirų draudimo rūšių įmokų tarifams (LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2010).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinis draudimas yra draudimo rūšis, sudaranti didžiausią socialinės apsaugos sistemos dalį. Pagrindinis socialinio draudimo sistemos tikslas - garantuoti pajamas apdraustiesiems netekus darbingumo dėl ligos, motinystės, senatvės,

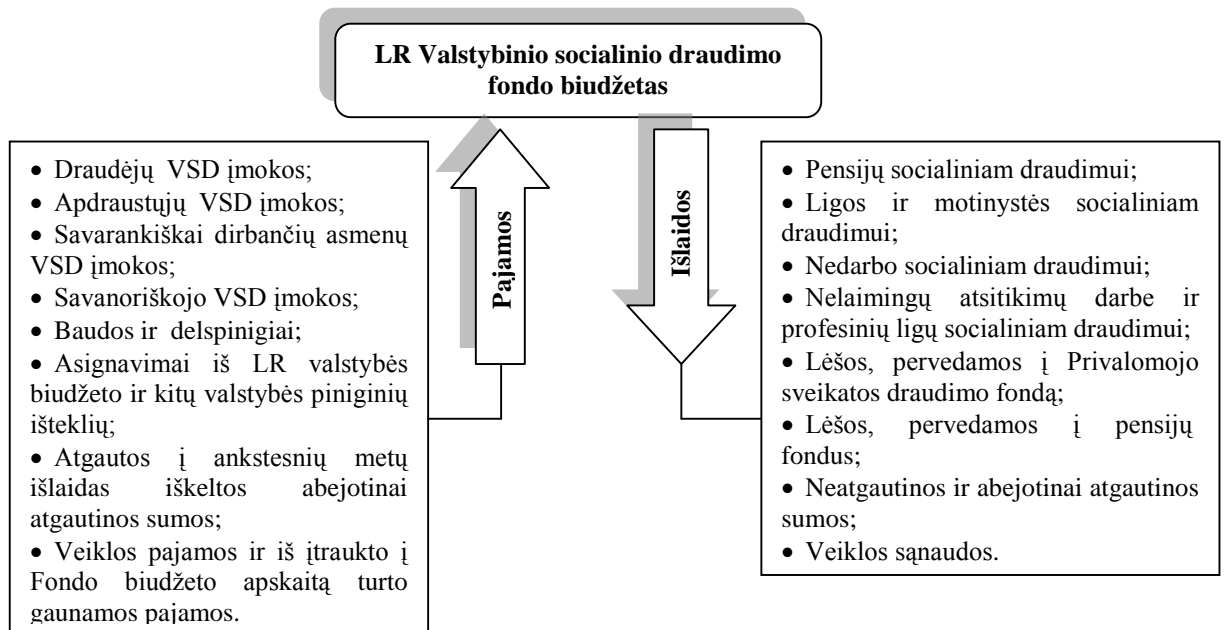
invalidumo (netekto darbingumo) ar kitais atvejais. Socialinis draudimas yra svarbus visiems visuomenės sluoksniams. Socialinį draudimą sudaro 5 rūšys, kuriomis apsidraudę arba apdrausti asmenys gauna atitinkamas socialines garantijas. Šio draudimo biudžetą sudaro pajamos, gautos iš draudėjų bei apdraustųjų.

1.3 VSDF biudžeto samprata, esmė ir sandara

Nuo pat Nepriklausomybės atgavimo pradžios buvo siekiama, kad socialinio draudimo sistema būtų pakankamai savarankiška. Valstybinio socialinio draudimo biudžeto atskyrimas nuo valstybės biudžeto reiškė, kad jo lėšos naudojamos tik Valstybinio socialinio draudimo įstatyme nustatytoms išmokoms (Guogis, Bitinas, 2011). Principai, kuriais pagrįsta Sodros sistema, per 20 nepriklausomybės metų jau išlaikė ne tik pirmuosius bandymus, bet ir užtikrino socialinę rimtį bei didelės dalies gyventojų pajamas (Bitinas, Tartilas, Litvaitienė, 2011).

Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto esmė – surinkti pajamas iš apdraustųjų bei draudėjų ir paskirstyti jas asmenims, apsidraudusiems socialiniu draudimu arba turintiems teisę gauti socialines išmokas dėl netektos galimybės pasirūpinti savo socialine gerove (Guogis, 2008). Pasak L. Šapalienės, (2008) fondo biudžetas sudaromas trejiems metams remiantis įvairiais socialinio draudimo įstatymais. VSDF biudžetą sudaro pajamos ir išlaidos, kurios labiausiai priklauso nuo įmokų, o įmokos – nuo valstybės ekonomikos būklės, dirbančiųjų skaičiaus, darbo užmokesčio dydžio ir nuo mokančiųjų sąžiningumo bei kitų veiksnių. VSDF biudžeto išlaidos numatomos pagal fondo biudžeto išlaidų grupes, atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes, demografinius rodiklius, taip pat paskutinių dvejų metų draudžiamųjų pajamų bazės, apdraustųjų ir socialinio draudimo išmokų gavėjų skaičiaus kitimą, taip pat numatomos atsižvelgiant į skaičiavimus, kuriuos atlieka Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. O. Buckiūnienės, V. Meidūno, P. Puzinausko (2003) teigimu, VSDF biudžeto pajamos numatomos kiekvienai valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėtojų grupei, atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes, planuojamus valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifus, paskutinių dvejų metų draudžiamųjų pajamų bazės bei valstybinio socialinio draudimo apdraustųjų skaičiaus kitimą (Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, 2009). 2 paveiksle pateikta VSDF biudžeto struktūra. Didžiausią VSDF biudžeto surenkamų pajamų dalį sudaro draudėjų bei apdraustųjų VSD įmokos, taigi realiai darbdaviai finansuoja piliečių socialinį draudimą bei apsaugą. Taip pat pajamų surenkama iš savarankiškai dirbančių asmenų įmokų bei kitų šaltinių (Dijokas, Bartaškienė, 2007). Taigi galima teigti, kad įmokos, kurios virsta VSD pajamomis priklauso nuo 4 faktorių: tai nuo dirbančiųjų skaičiaus, darbo užmokesčio, draudimo įmokų tarifo ir nuo draudėjų išsiskolinimo biudžetui. Pasak A. Guogio, A. Bitino (2011) įmokos

tiesiogiai gali būti pervedamos socialinio draudimo institucijai, įgaliotai jas surinkti, arba vienam valstybėje esančiam mokesčių administratoriui. Paprastai darbuotojo įmokas darbdavys išskaito iš jo atlyginimo ir kartu su savo įmokomis pveda atsakingai institucijai. Šis procesas parodo, kad darbdavys yra atsakingas ne tik už savo, bet ir už darbuotojų įmokų sumokėjimą. Kaip teigia N. Barr, P. Diamond, (2010) socialinio draudimo įmokų dalis, mokama darbuotojo ir darbdavio, yra skirtinga įvairiose valstybėse: vienoje didesnę dalį moka darbdavys, kitose – darbuotojas.

2 pav. LR VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų sandara

Šaltinis: LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2010 m. rodiklių patvirtinimo įstatymas.

Pažymėtina, kad darbdavio sumokamos įmokos apskaičiuojamos pagal nominalaus atlyginimo, mokamo darbuotojui, tam tikrą nustatytą procentą (tai yra darbuotojo atlyginimas iki jo paties įmokų ir pajamų mokesčio atskaitymo), darbuotojo įmokos nustatomos pagal jo gaunamą darbo užmokestį. Įmokų procentą (arba įmokų dydį) nustato įstatymų leidėjas, o įmokų bazę sudaro arba visas atlyginimas, arba gali būti nustatyta viršutinė riba (Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, 2011). A. Guogio, A. Bitino (2011) teigimu, bet kokie darbuotojų ir darbdavių įmokų pasiskirstymo pokyčiai tampa itin svarbūs, kai yra fiksuotas abiejų pusių įmokų santykis ir kai apibrėžtas nominalus atlyginimas.

Galima teigti, kad didžiausią išlaidų dalį sudaro pensijų socialinis draudimas. Pastaraisiais metais Lietuvoje vis aktualesnė tema visuomenės senėjimo problema. Su ja susiduria ne tik Lietuva, bet ir Vakarų Europos valstybės (Pocius, Moskvinas, 2006). Vidutinis gyventojų amžius auga dėl kelių priežasčių: mažo gimstamumo, geresnių gyvenimo sąlygų, ilgejančios gyvenimo trukmės bei emigracijos (ypač jaunimo) (Brown, 2008). Antrąją bei trečiąją pagal dydį VSDF

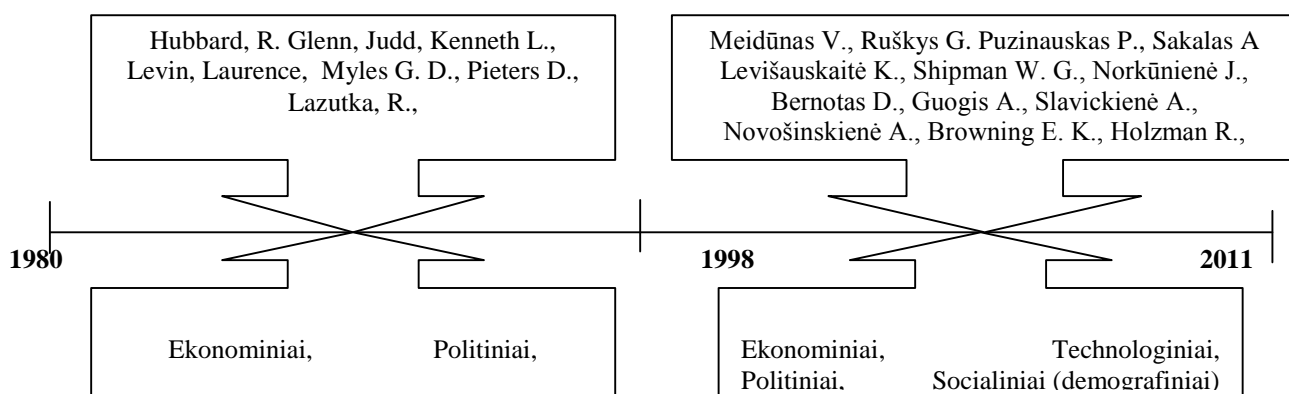
biudžeto išlaidų dalį sudaro ligos ir motinystės socialinis draudimas bei lėšos, pervedamos į privalomąjį sveikatos draudimo fondą.

Taigi, baigiamojo darbo autoriai pastebi, kad esant neatitikimams tarp surenkamų įmokų ir išmokamų išmokų, yra būtinas valstybės įsikišimas. Asignavimai iš valstybės biudžeto skiriami, kai dėl Lietuvos Respublikos Seimo ar Vyriausybės priimtų teisės aktų padidėja kurios nors socialinio draudimo rūšies išlaidos arba sumažėja pajamos, o socialinio draudimo įmokų tarifai šiai socialinio draudimo rūšiai nekeičiami arba keičiami nepakankamu dydžiu (LRFM, 2003). Asignavimai iš valstybės biudžeto ar kitų valstybės piniginių išteklių dažniausiai Lietuvoje yra skiriami išlaidoms, kurios susijusioms su pensijų sistemos reforma. Taip pat vis daugiau reikia kompensuoti socialinio draudimo įmokų sumas, kurios yra pervedamos į pensijų kaupimo bendrovių valdomus pensijų fondus (Guogis, Bitinas, 2011). Valstybės biudžeto asignavimai Fondo biudžetui nustatomi atitinkamų metų Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymu. Magistro darbo autoriai pastebi, kad dažniausiai asignavimų reikia tuo metu, kai ekonomika patiria stagnaciją ar nuosmukį bei nesant tvirtai socialinės apsaugos politikai. Tačiau perteklinis biudžetas yra žymiai geriau nei deficitinis, tačiau idealiausias variantas – subalansuotas socialinis draudimo biudžetas. Socialinio draudimo biudžeto subalansavimas yra vienas svarbiausių veiksnių, kuris lemia socialinio draudimo sistemos stabilumą šalyje. Biudžeto subalansavimas pagrįstas socialinio draudimo įmokų bei išmokų santykiu, t. y. socialinio draudimo įmokų turėtų būti surenkama daugiau, nei išmokama pašalpų, pensijų ir kitų išmokų, tačiau ne per daug (White, 2012). Didelis perteklinis biudžetas parodo, kad yra labiau skriaudžiama viena pusė, nei kita (arba draudėjai sumoka per dideles įmokas arba išmokų gavėjai gauna mažiau nei galėtų). Biudžeto subalansavimas yra sudėtingas procesas, kadangi socialinio draudimo biudžetas priklauso nuo Lietuvos ekonominių, socialinių bei demografinių rodiklių.

Apibendrinant galima teigti, kad VSDF biudžetas tai pajamų ir išlaidų sąmata, kurios esmė yra surinkti pakankamai pajamų tam, kad galėtų padengti esamas išlaidas. Pajamos labiausiai priklauso nuo draudėjų ir apdraustųjų įmokų, nes jos sudaro didžiausią pajamų dalį. Piliečių socialinį draudimą formuoja darbdaviai, kadangi draudėjų įmokos sudaro didesnę VSDF biudžeto pajamų dalį nei apdraustųjų. Kalbant apie VSDF biudžeto išlaidas, nustatyta, jog didžiausią dalį sudaro išlaidos senatvės pensijoms bei sveikatos priežiūros paslaugoms apmokėti ir kompensuoti. Kitos pajamų iš išlaidų rūšių taip pat turi įtakos VSDF biudžetui, tačiau jų lyginamasis svoris nėra toks didelis. Didžiausia VSDF biudžeto problema – biudžeto nesubalansuotumas, kuris neigiamai atsiliepia socialinei žmonių gerovei.

1.4 VSDF biudžeto subalansuotumą lemiantys veiksniai

A. Guogio, A. Bitino (2011) teigimu svarbiausias priežastis, dėl kurių susidarė valstybinio socialinio draudimo biudžeto deficito problema galima suskirstyti į keletą grupių. Tačiau dauguma mokslininkų, ekonomikos analitikų nevisiškai sutaria, kurios veiksmų grupės labiausiai lemia VSDF biudžeto deficito pokyčius. Atlikus lietuvių ir užsienių autorių mokslo darbų chronologinę analizę nustatyta, kad biudžeto subalansuotumui įtakos turi ne vienas veiksnys, o tam tikros veiksmų grupės. Nagrinėjant vienus veiksmus, neišvengiamai tenka pasikartoti ir papildant pabrėžti kitus. Pagal veiksmų susiskirstymo grupes ir laiko išskaidymą, mokslinio tiriamojo darbo autoriai išskiria į du blokus pagal (žr. 3 paveikslą.). Autorių išskirtos pagrindinės veiksmų grupės bei veiksniai chronologiniu požiūriu pateikti 60 priede.

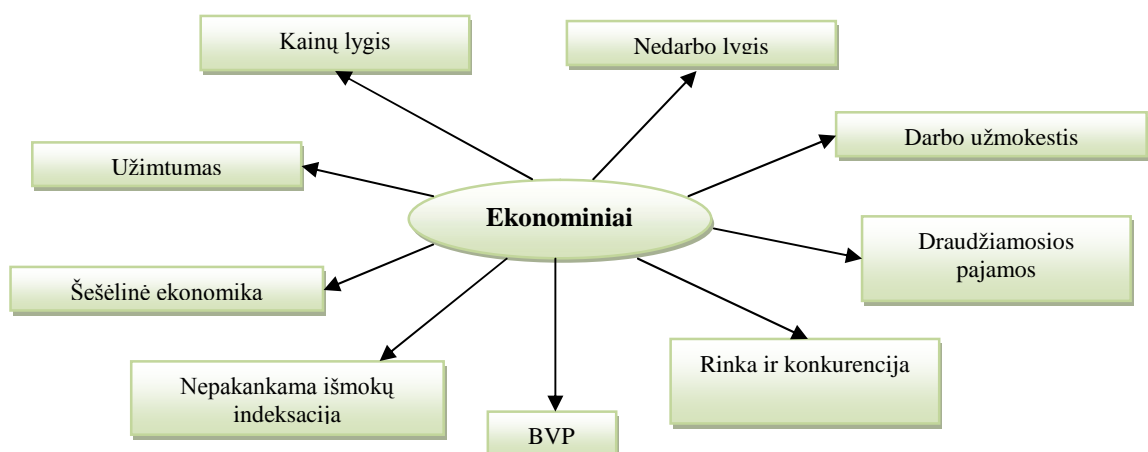
3 pav. VSD biudžetą lemiančių veiksmų sisteminė kaita

Šaltinis: Sudaryta darbo autorių

Analizuojant autorių darbus, rašytus nuo 1980 iki 1998 m. nustatyta, kad daugiausiai išskiriamos ekonominės bei politinės veiksmų grupės. Anot R. Hubbard, J. Glenn, L. Kenneth, L. Laurence, socialinio draudimo įmokų tarifai, politinė – ekonominė šalies situacija, technologijų turėjimas ir jų taikymas valstybinėse įmonėse, minimalus ir vidutinis darbo užmokestis bei teisės aktų priėmimas, turi labai didelę įtaką biudžeto subalansuotumui. Šie autoriai sutaria, jog VSDF biudžetui daug įtakos turi VSDF numatyti tarifai, minimalus bei vidutinis gyventojų atlyginimas, tam tikri teisės aktai, susiję su pajamų surinkimu bei išlaidų paskirstymu bei politinė šalies situacija. Tuo tarpu nagrinėjant nuo 1998 m. rašytą literatūrą, autoriai vis dažniau įvardija ir kitas veiksmų grupes, turinčias įtakos VSDF biudžetui. A. Sakalas (1998), kalbėdamas apie pagrindinius veiksmus, pirmasis Lietuvoje prie ekonominių bei politinių veiksmų pamini socialinių ir technologinių veiksmų grupes. Vėliau jo nuomonei pritarė ir kiti Lietuvos bei užsienio autoriai: A. Slavickienė ir A. Novošinskienė (2007) ir E. K. Browning (2007). Anot pastarųjų autorių, labai svarbūs faktoriai yra ne tik atlyginimai, tarifai, bet ir didelės įtakos turi šalies gyventojų mažėjimo tendencijos, migracija. G. W. Shipman (2005) teigimu, prie šių veiksmų taip pat prisideda ir naujų technologijų įdiegimas sistemoje. Pasaulyje sparčiai vystosi

naujos technologijos, tačiau ne visos šalys sugeba jas įsisavinti tokiu pat greičiu. Ne išimtis ir VSDF administravimo įstaigų veikla. Naujos technologijos dažnai palengvina darbuotojų darbą ir gerina jo kokybę. Informacinės technologijos leidžia labiau išplėsti teikiamų paslaugų asortimentą, greičiau ir geriau aptarnauti klientus, pagreitinti reikalingos informacijos paiešką, spręsti iškilusias problemas (White, 2012). Informacinių technologijų plėtra bei šiuolaikinės telekomunikacijų galimybės taip pat sudaro tinkamas sąlygas organizuoti efektyvius informacijos mainus tarp įvairių informacinių sistemų, atsiranda galimybė daug greičiau gauti reikalingą informaciją iš kitų institucijų duomenų bazių (Sodra, 2009). Magistro darbo autorių nuomone pastaraisiais metais technologiniai veiksniai vis mažiau įtakoja VSDF biudžeto subalansuotumą. Įsikūrus VSDF, technologijos nebuvo daug pažengusios, jų diegimas turėjo svarbią reikšmę didinant Socialinio Draudimo efektyvumą. Tačiau dabar, kai įdiegta dauguma VSDF biudžeto subalansuotumą didinančių sistemų, technologiniai veiksniai nebeturi tokios svarbios reikšmės. E. Buškevičiūtė (2005), D. Bernotas, A. Guogis (2006), A. Bartkus (2008) taip pat pritaria, kad VSDF biudžeto subalansuotumui didžiausios įtakos turi socialiniai, ekonominiai bei politiniai veiksniai, tačiau technologinių veiksnių neįvardija kaip turinčių didelės įtakos VSDF biudžeto subalansuotumui. Magistro darbo autoriai, atlikę užsienio ir lietuvių mokslininkų darbų analizę nustatė, kad VSDF biudžeto subalansuotumą įtakojantys veiksniai skirstomi į ekonominius, socialinius ir politinius.

Analizuojant Lietuvos bei užsienio autorių mokslinius darbus nustatyta, kad ekonominiai veiksniai labiausiai pasikartoja ir dažniausiai minimi autorių darbuose. VSDF administravimo veikla labiausiai priklauso nuo darbo rinkos ir užimtumo srityje vykstančių pokyčių, nes pastarieji tiesiogiai įtakoja VSDF biudžeto įmokų įplaukas. 4 paveiksle matyti ekonominių veiksnių grupėi priskiriami autorių įvardijami pagrindiniai veiksniai.

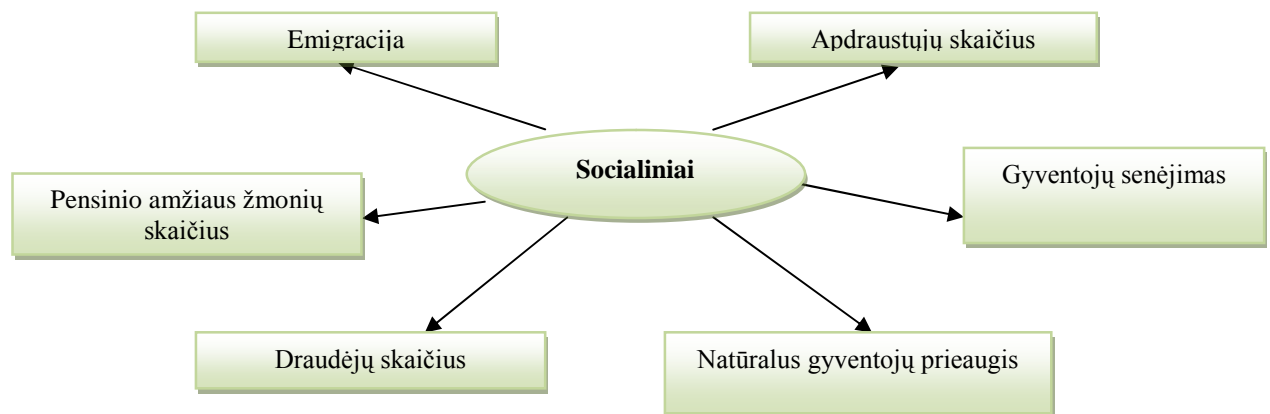
4 pav. VSDF biudžeto pokyčius įtakojantys ekonominiai veiksniai

Šaltinis: Sudaryta darbo autorių.

Daugelio ES bei kitų išsivysčiusios ekonomikos šalių vyriausybės susiduria su problema, kad išlaidos socialiniai apsaugai auga didesniais tempais nei šalyje fiksuojamas bendrojo vidaus produkto augimas (Zaidi, Grech, Fuchs, 2006). Šią lėšų stygiaus problemą šalys sprendžia kasmet vis didesnę bendro vidaus produkto (BVP) dalį skiriant socialiniai apsaugai. Taigi, dažniausiai ekonominių veiksnių grupei priskiriami tokie rodikliai, kaip gyventojų užimtumas ir nedarbo lygis, t.y. vienos pagrindinių ekonomikos problemų. A. Olgaard (2001) įvardija užimtumo problema kaip viena aktualiausių ekonominių problemų ekonomikoje. A. Markauskienė (2002) teigia, jog užimtumo lygio didėjimas turi teigiamą reikšmę ne tik socialinio draudimo sistemai, bet ir visai ekonomikai, o nedarbo lygis – atvirkščiai, įtakoja VSDF biudžetą neigiama linkme. Ne mažiau svarbi problema yra ir per mažas darbo užmokestis, kadangi, kaip teigia A. G. Biggs, J. R. Brown, G. Springstead (2005), socialinį draudimą finansuojant einamųjų mokėjimų būdu, didžiausią įtaką turi dirbančiųjų darbo užmokestis, kuris yra tiesiogiai susijęs su darbdavių ir darbuotojų mokamomis įmokomis. Siekiant sumažinti socialinio draudimo finansų jautrumą ekonominiams veiksniams, siūlo modifikuoti socialinio draudimo finansavimo sistemą, t.y., naudoti einamąją ir kaupiamąją sistemą K. Levišauskaitė, G. Ruškys (2003) taip pat sutinka, kad VSDF pajamas įtakoja tokie ekonominiams veiksniams priskiriami rodikliai, kaip vidutinis darbo užmokestis, pridurdami, kad pajamoms įtakos turi šalies BVP, nedarbo lygis, gyventojų užimtumas. Prie ekonominių veiksnių, įtakančių VSDF pajamų surinkimą Lietuvos bei užsienio autoriai priskiria vartotojų kainų indekso pokyčius. E. Buškevičiūtė (2005) ir A. Sakalas (1998) kaip svarbius veiksnius dar išskiria ir nepakankamą išmokų indeksaciją bei pasitraukimą iš socialinio draudimo sistemos. J. Krumplytė (2009) mano, jog didelį vaidmenį VSDF biudžeto subalansuotumui turi šešėlinė ekonomika, kuri iškreipia užimtumo, ekonominės ir socialinės padėties įvertinimą, paremtą vien statistiniais duomenimis, įvertinant situaciją, kad statistiniai duomenys ne visuomet teisingai interpretuoja esamą situaciją. Tiksliai įvertinti šešėlinės ekonomikos mastą yra sudėtinga, tačiau akivaizdu, kad neoficialus užimtumas mažina mokesčių mokėtojų VSDF skaičių ir socialinio draudimo fondo biudžeto pajamas (Schneider, 2007). Dar viena pakankamai opi problema, priskiriama ekonominiams veiksniams – tai infliacija ir nuolatinis jos didėjimas. Todėl vertinant apie pensinio amžiaus žmonių interesus, vertėtų nepamiršti, kad vis didesnę dalį pensijos „suvalgo“ infliacija. Valstybė savo ruožtu, remiantis infliacijos tempais, reaguoja į pasikeitimus ir keičia bazinės pensijos dydį, tačiau šie pakeitimai dažniausiai nėra tokie greiti, kiek greita yra infliacija ir perkamosios galios mažėjimas (Bartkus, 2008). Tai reiškia, kad pensinio amžiaus finansinė padėtis dažnai būna sunki. W. T. Bailey (2001) analizavo, dėl kokių priežasčių yra vengiama mokėti mokesčius. Savo darbuose išskyrė tokias priežastis kaip socialinės apsaugos struktūra; administraciniai pakeitimai; požiūrio

pasikeitimas, taip pat yra pastebima kokiai vykdomai politikai, žmonės vengia mokėti mokesčius.

Ne tik ekonominiai veiksniai yra svarbūs ir turi įtakos VSDF biudžeto subalansuotumui, socialinių veiksnių grupės yra nemažiau svarbios. Analizuojant užsienio ir lietuvių autorių darbus nustatyta, kad yra išskiriami socialiniai (demografiniai) veiksniai (žr. 5 paveikslą). E. Buškevičiūtė (2005) teigia, kad vienas iš pagrindinių demografinės būklės pokyčius apibūdinančių rodiklių yra vyresnio amžiaus žmonių dalis visuomenėje. Labai svarbus Lietuvos demografinės padėties bruožas – natūralus gyventojų prieaugis, kuris, dėl šalyje esančio mažo gimstamumo ir didelio mirtingumo, yra neigiamas.

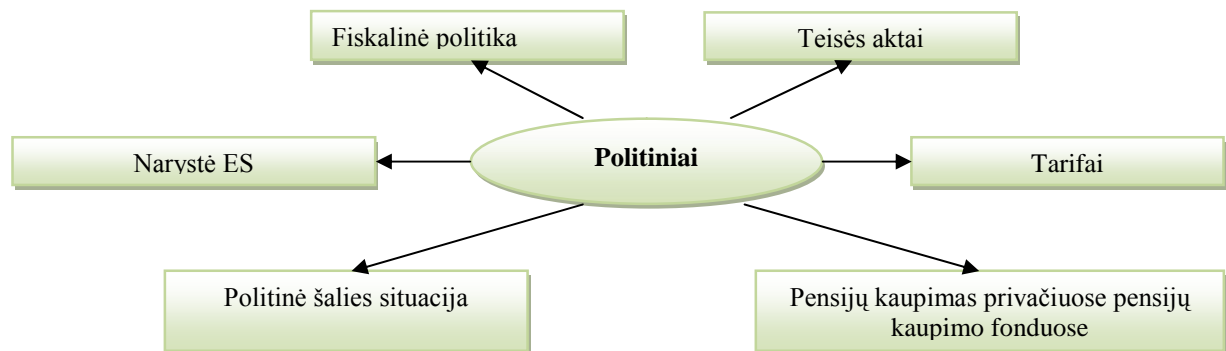
5 pav. VSDF biudžeto pokyčius įtakojantys socialiniai veiksniai

Šaltinis: Sudaryta darbo autorių.

5 paveiksle pateikti VSDF biudžeto pokyčius įtakojantys socialiniai veiksniai. J. Norkūnienė (2004) kaip labai svarbią VSDF biudžeto deficito priežastį įvardija nepalankias demografines tendencijas ir gyventojų senėjimą. Jai pritaria K. Levišauskaitė bei G. Ruškys (2003), teigdami, kad demografiniai pokyčiai visuomenėje vieni svarbiausių veiksnių, lemiančių VSDF surenkamų pajamų dydį. Taigi, intensyvėja gyventojų senėjimas (60 metų ir vyresnių žmonių skaičiaus ir jų dalies bendrame gyventojų skaičiuje didėjimas), kuri lemia gimstamumo mažėjimas ir vidutinės būsimo gyvenimo trukmės ilgėjimas, tačiau lemiamą įtaką turi mažas gimstamumo lygis, todėl gyventojų senėjimo intensyvėjimo reikia tikėtis ir ateityje (Heinz, Žvinienė, 2009). Demografinio senėjimo pokyčiai lemia socialines problemas, tokias kaip gyventojų socialinio aprūpinimo ir sveikatos priežiūros poreikio didėjimą. Dėl visuomenės senėjimo kyla problemų socialinio draudimo srityje (Steponavičienė, 2003). Suprantama, kad didėjant vyresnių žmonių skaičiui visuomenėje, didėja ir lėšų, skiriamų jų išlaikymui, kiekis. Taip vyksta dėl to, kad vyresnio amžiaus asmenys turi daugiau sveikatos problemų, taip pat jiems reikia išmokėti senatvės pensijas. Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, mažėjant gyventojų skaičiui, keičiasi gyventojų sudėtis pagal amžių –

dėl mažo gimstamumo mažėja vaikų, o dėl progresuojančio gyventojų senėjimo 60 metų ir vyresnių žmonių skaičius ir dalis nuolat auga. Valstybinės ligonių kasos (toliau VLK) specialistų atlikti skaičiavimai parodė, kad tiek 2010 m. tiek ir 2011 m. vidutinės sveikatos priežiūros išlaidos, tenkančios vienam 50-64 m. amžiaus grupės gyventojui buvo 3,1 kartus, o 65 m. ir vyresnių gyventojų bei vaikų amžiaus grupės – 4,4 kartus didesnės nei 20-49 m. amžiaus grupės. Kaip išeitį galima svarstyti pensinio amžiaus didinimą. Tokiu atveju sumažėtų pensininkų skaičius, o kartu ir valstybės išlaidos jiems išlaikyti. Tačiau tai sukelia dar vieną problemą: daugėja vyresnių žmonių, kuriems labai sunku rasti darbą, o senatvės pensijos jie dar neturi teisės gauti dėl nepakankamo amžiaus. Vyresnio amžiaus gyventojų didėjimo problemą taip pat įvardija ir G. W. Shipman (2005). Jų teigimu, tai tiesiogiai veikia darbo rinką, nes auga vidutinis darbo jėgos amžius. Gyventojų mažėjimui turi įtakos ir emigracija (Stankūnienė, Matulionis, 2006) – tai svarbiausias rodiklis socialinių (demografinių) veiksnių grupėje. Emigruoti linkę jauni arba vidutinio amžiaus asmenys, nes jiems lengviau yra prisitaikyti prie pasikeitusios aplinkos, lengviau adaptuotis. Tačiau didelis išvykstančiųjų skaičius smarkiai paveikia gimtąją šalį, nes sumažėjusi darbo jėga turi atvirkštinį ryšį ir neigiamai veikia surenkamas biudžeto pajamas. L. Hantrais (2005), numato, kad 2050 m. Europos Sąjungos šalyse, 60 m. ir vyresnių gyventojų dalis bendrame skaičiuje, sudarys 37 proc. iš visų gyventojų. Tokie skaičiai kelia susirūpinimą dėl gyventojų senėjimo ir tai yra bendras visų šalių narių rūpestis.

Dar viena svarbi, VSDF biudžeto subalansuotumą arba nesubalansuotumą lemianti veiksnių grupė – politiniai veiksniai (žr. 6 paveikslą)

6 pav. VSDF biudžeto pokyčius įtakojančios politiniai veiksniai

Šaltinis: Sudaryta darbo autorių.

Aptarsime minimaliai 6 paveiksle pateiktus VSDF biudžeto pokyčius įtakojančius politinius veiksnius. Taigi, J. Norkūnienė (2004) mano, jog nemažos reikšmės VSDF deficito didėjimui turi Vyriausybės fiskalinė politika, kurią taikydama valstybė reguliuoja mokesčius, gali keisti valstybės išlaidų dydį, pelno mokesčio lengvatas, sumažinusios darbo užmokesčio bazę, lemia BVP struktūroje mažą socialinio draudimo įmokos procentinę dalį Lietuvos visame

BVP. Todėl Valstybinio socialinio draudimo biudžetas turėtų taip pat būti formuojamas pagal tam tikrą fiskalinę politiką, tam, kad esant ekonomikos cikliškumui būtų išvengta valstybinio socialinio draudimo problemų. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimą gali paveikti ir pensijų kaupimas privačiuose pensijų fonduose. Neigiamos įtakos valstybinio socialinio draudimo įmokų surinkimo gerinimui turi uždirbamų pinigų slėpimas. A. Guogis, A. Bitinas (2011) teigia, jog vienas iš svarbiausių politinių veiksnių įtakojančių VSDF biudžeto pajamas yra Valstybės biudžeto asignavimų dydis už valstybės lėšomis draudžiamus asmenis, kuris kiekvienais metais yra patvirtinamas Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu. VSDF valdyba organizuoja valstybinį socialinį draudimą, vykdo operatyvų valstybinio socialinio draudimo fondo lėšų tvarkymą, apskaitą bei kitus valstybinio socialinio draudimo vystymo ir tobulinimo darbus. Svarbus politinis įvykis Lietuvai – įstojimas į Europos Sąjungą, pasak J. Norkūnienės (2004), turėjo įtakos VSDF įstaigų veiklai. Atsižvelgiant į Europos Tarybos socialinę chartiją (1961) ir Europos ekonominės bendrijos socialinę chartiją (1989) Amsterdamo sutartis nubrėžė pagrindinius ES socialinės politikos tikslus, kuriais siekiama skatinti užimtumą, gerinti ir derinti gyvenimo sąlygas, užtikrinti reikiamą socialinę apsaugą. Sutartyje pabrėžiama, kad reikia veiksmingiau koordinuoti socialinę ir ekonominę sistemas. Pagal savo reikšmę socialinė politika buvo prilyginta ekonominei. Amsterdamo sutarties svarba socialinei politikai yra ta, kad ją priėmus išnyko ES socialinės politikos skirtumai – šiuos klausimus imta spręsti ES lygiu. Ši narystė įpareigojo Lietuvą taikyti socialinį draudimą reglamentuojančius Europos Sąjungos teisės aktus. ES politika yra labai plati ir apima daug aspektų. Jos turinį sudaro ne tiek lėšų perskirstymas socialinėms sritims, kiek socialinis reguliavimas tų sričių, kurios susijusios su bendros rinkos veikimu: darbo teisė, socialinės darbuotojų migrantų teisės.

Biudžeto subalansuotumui didelę įtaką taip pat turi ir apmokestinimo tarifai bei jų dydžiai. Valstybinio socialinio draudimo bendrą tarifą ir jo dalis atskiroms draudimo rūšims tvirtina Seimas kartu su biudžetinių metų Fondo biudžetu atitinkamu VSDF biudžeto rodiklių tvirtinimo įstatymu (Eirošius, 2011). Idealoje socialinio draudimo sistemoje, socialinio draudimo biudžetas visą laiką yra subalansuotas. Jei padidėja surenkamų įmokų suma, tai išmokos turėtų būti ir didinamos, bet jeigu įmokų surenkama mažiau nei planuota, tada atitinkamai turėtų būti mažinamos ir išmokos. Lietuva neveikia šioje draudimo sistemoje, nes paprastai išmokų dydis nemažinamas, o socialinio draudimo išmokų tarifas labai retai kada keičiamas. Politiniai pokyčiai, įstatymų pasikeitimai gali įgyvendinamų priemonių testinumui ir tokiu būdu paveikti valstybinio socialinio draudimo stabilumą ir funkcionavimą. Taip dažniausiai įvyksta pasikeitus teisės aktams, kurie ne visuomet palengvina socialinio draudimo fondo valdybos darbą (Guogis, Bitinas, 2011). Dažnai nutinka taip, kad keičiantis valstybinės

valdžios ir valdymo institucijų bei kitų organizacijų veiklos kryptims, keičiasi ir VSDFV administravimo įstaigų veiklos rezultatai.

VSD sistemos pagrindai padėti 1991 m. ir iki 2002 m. vidurio rėmėsi 1994–1995 m. pensijų reformos principais. Nors valdžia deklaravo socialinės apsaugos universalumo ir solidarumo principus, tačiau jie įgyvendinti iš dalies. Socialinį draudimą Lietuvoje administravo SODRA, socialine parama rūpinosi Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei savivaldybės. Labai svarbus socialinės apsaugos srities įvykis buvo 1999 m. viduryje priimtas Pensijų fondų įstatymas, įteisinęs privačių pensijų fondų steigimo ir veiklos galimybę, sudarė prielaidas atsakomybė už pensinį draudimą prisiimti ir valstybiniam, ir privačiam sektoriui. Tačiau 2002 m. viduryje dar nebuvo įkurtas nė vienas privatus pensijų fondas. Siekiant išsiaiškinti, kokie pagrindiniai teisės aktai, reglamentuoja VSD įmokas ir išmokas, sudaryta 3 lentelė, kurioje pateikti nuo Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo šalyje yra išleisti teisės aktai, susiję su VSDF įmoku surinkimu ir išmokų paskirstymu.

3 lentelė

Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys VSD įmokas ir išmokas

Data	Teisės aktas	Teisės akto paskirtis
1990 m. spalio 23 d.	LR Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas	Teisės aktas reguliuoja valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos santykių pagrindus.
1991 m. gegužės 21 d.	LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymas	Įstatymas nustato VSD santykių pagrindus: VSD rūšis, valstybiniu socialiniu draudimu draudžiamų asmenų kategorijas, VSD valdymo sistemos principus bei struktūrą, jos subjektų teises, pareigas ir atsakomybes.
1992 m. spalio 25 d.	LR Konstitucija	Tai pagrindinis teisės aktas reglamentuojantis piliečių teises ir laisves bei apibrėžiantis valdžios institucijų tarpusavio ryšius ir santykius.
1994 m. gruodžio 22 d.	LR Valstybinių pensijų įstatymas	Įstatymas nurodo valstybinės pensijos gavėjus, pensijos dydį bei mokėjimo sąlygas.
1994 m. liepos 18 d.	LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas	Įstatymas numato asmenis turinčius teisę gauti šią pensiją, jos rūšis, skyrimo sąlygas ir t. t..
1996 m. gegužės 21 d.	LR Sveikatos draudimo įstatymas	Įstatymas nustato sveikatos draudimo rūšis, PSD sistemą: privalomuoju sveikatos draudimu draudžiamus asmenis, PSD fondo biudžeto sudarymo ir išlaidų asmens sveikatos priežiūros paslaugoms ir vaistams bei medicinos pagalbos priemonėms kompensavimo it t. t.
1997 m. liepos 1 d.	LR Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinasis įstatymas (neteko galios nuo 2010-04-27)	Įstatymas nustato žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga tvarką, dydį bei asmenis, turinčius teisę į šį atlyginimą.
1999 m. gruodžio 23 d.	LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas	Įstatymas nustato nelaimingų atsitikimų darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo bei profesinių ligų socialinio draudimo santykius, asmenų, kurie draudžiami šios rūšies socialiniu draudimu, kategorijas ir t. t.
2000 m. gruodžio 21 d.	LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas	Įstatymas nurodo asmenis, draudžiamus ligos ir motinystės socialiniu draudimu, nustato teisę į šio draudimo pašalpas, jų skyrimo, apskaičiavimo ir mokėjimo sąlygas.
2001 m. spalio 11 d.	LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas	Įstatymas nustato Lietuvos Respublikos VSDF biudžeto sudarymo ir vykdymo tvarką.
2002 m. gruodžio 3 d.	LR Pensijų sistemos reformos įstatymas	Įstatymo tikslas yra nustatyti VSD įmokos dalies kaupimą, užtikrinanti šalies gyventojams papildomas pajamas senatvėje, teisinį pagrindą bei pagrindinius principus.
2003 m. gruodžio 16 d.	LR Nedarbo socialinio draudimo įstatymas	Įstatymas nustato nedarbo socialinio draudimo teisinius santykius, asmenų, kurie draudžiami nedarbo draudimu kategorijas, teisę į

		nedarbo socialinio draudimo išmoka ir t. t.
2003 m. liepos 1 d.	LR Piniginės paramos nepasiturintiems šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas	Įstatymo paskirtis –nustatyti valstybės teikiamos piniginės socialinės paramos dydį ir teikimo sąlygas, gavėjų teises ir pareigas, finansavimo šaltinius, nepasiturintiems šeimoms ar vieniems gyvenantiems asmenims.
2003 m. liepos 4 d.	LR Pensijų kaupimo įstatymas	Įstatymas nustato VSD įmokos dalies kaupimo ir pensijų išmokų mokėjimo organizavimo sąlygas bei tvarką.
2003 m. liepos 4 d.	LR Pensijų fondo įstatymo pakeitimo įstatymas	Įstatymas reglamentuoja papildomo savanoriško pensijų kaupimo organizavimo sąlygas ir tvarką valdymo įmonės valdomuose pensijų fonduose

Šaltinis: Sudaryta darbo autorių, remiantis LRS duomenimis.

3 lentelėje matyti, kad Lietuvoje galioja tikrai daug įvairių įstatymų, susijusių su VSDF biudžetu ir jo formavimu. Nuo 1991 iki 1995 m. valstybinio socialinio draudimu buvo draudžiami asmenys, kurie dirbo pagal darbo sutartis ir savarankiškai. Priėmus naują Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą, nuo 1995 m. valstybinio socialinio pensijų draudimu pradėta drausti ir valstybės karinių struktūrų darbuotojus. Tai buvo padaryta siekiant laipsniškai panaikinti šių asmenų turimas privilegijas ir įtraukti juos į bendrąją socialinio draudimo sistemą. Iki 1997 m. vidurio iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų buvo finansuojama dalis sveikatos draudimo išlaidų. Nuo 1997 m. liepos 1 d., įsigaliojus Sveikatos draudimo įstatymui, socialinio draudimo įmokos dalis, tenkanti sveikatos draudimui, buvo pervedama į Privalomąjį sveikatos draudimo fondą. Tačiau ne visada priimti įstatymai veikia visu šimtu procentų. Kadangi Socialinės apsaugos klausimas labai aktualus šiandienos visuomenei, sprendžiant įvairias problemas ir klausimus, taip pat sprendžiant Lietuvos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansuotumo problemas, randama naujų įstatymuose, kurie reglamentuoja Lietuvos valstybinį socialinį draudimą, spragų. Įstatymai yra koreguojami, atnaujinami, keičiami. Todėl 4 lentelėje pateikti aprašyti taip pat ne mažiau svarbūs VSD pensijų, ligos ir motinystės socialinio draudimo, sveikatos draudimo, nedarbo, socialinių išmokų įstatymų papildymai, kuriais siekiama subalansuoti VSDF biudžetą.

4 lentelė

Teisės aktų, reglamentuojančių VSD pensijų, ligos ir motinystės socialinio draudimo, sveikatos draudimo, nedarbo, socialinių išmokų įstatymų papildymai ir pakeitimai

Data	Teisės aktų pakeitimai	Teisės akto papildymo paskirtis
2008 m. 10. 20 d.	LR VSD pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas	Asmenims, kuriems šio įstatymo nustatyta tvarka mokamos netekto darbingumo (invalidumo) pensijos ir kurie tuo pat metu turi teisę gauti senatvės pensiją, mokama didesnioji arba jų pasirinkimu viena iš šių pensijų ir t. t.
2008 m. 12 18 d.	LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas	Remiantis nuo 2009 m. 01 01 pakeista Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 6 str. 2 dalimi, kompensuojamasis uždarbis, pagal kurį nustatomas motinystės, tėvystės ir motinystės pašalpų dydis apskaičiuojamas pagal apdraustojo asmens draudžiamąsias pajamas, turėtas per 9 paskutinius kalendorinius mėnesius, o nuo 2009 m. liepos 1 d. – per 12 kalendorinių mėnesių, buvusių prieš nėštumo ir gimdymo, tėvystės arba vaiko priežiūros atostogų pradžios mėnesį..
2008 m. 12 19 d.	LR VSD įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas	Šis įstatymas praplėtė apdraustųjų skaičių. Mokesčius nuo 2009 m. sausio 1 d. privalės mokėti: ūkininkai ir jų partneriai, asmenys dirbantys pagal sporto, atlikėjo, autorines sutartis, individualių įmonių savininkai, tikrųjų ūkininkų bendrijų ir komanditinių ūkininkų bendrijų tikrieji nariai asmenys, kurie verčiasi individualia veikla, kaip ji apibrėžta Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme (advokatai, advokatų padėjėjai, notarai, antstoliai, verslo liudijimus turintys asmenys ir kiti asmenys). Nuo 2009 metų sausio 1 d. keičiasi ir

Tomas SAPARIS, Vaidas VIKTORAVIČIUS. Valstybinio Socialinio Draudimo fondo biudžeto subalansavimo analizė 1994 - 2011 metais ir perspektyvos.

		savarankiškai dirbančių asmenų socialinio draudimo sąlygos bei socialinio draudimo garantijos.
2008 m. 12 22 d.	LR Sveikatos draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas	Šis įstatymas taikomas apskaičiuojant ir mokant 2009 metų ir vėlesnių metų privalomojo sveikatos draudimo įmokas.
2009 m. 06 18 d.	LR Nedarbo socialinio draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas	Nuo 2009 m. rugpjūčio 1 d. keičiasi nedarbo socialinio draudimo išmokų mokėjimas ir tvarka.
2009 m. 12 9 d.	LR Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas	Šis įstatymas nustato socialinių išmokų: perskaičiavimo ir mokėjimo tvarką, mokėjimo sąlygas ir naujus dydžius nuo kurių skaičiuojamos išmokos. Įstatymas įsigalioja 2010 m. sausio 1 d. ir galioja iki 2011 m. gruodžio 31 d.
2010 m. 08 5 d.	Asmenų įsidarbinusių pirmą kartą, socialinis draudimas	Nuo 2010 metų rugpjūčio 1 d. įsigalioja Valstybinio socialinio draudimo įstatymo nuostatos, reglamentuojančios asmenų, kurie pirmą kartą sudaro darbo sutartį laikotarpiu nuo 2010 m. rugpjūčio 1 d. iki 2012 m. liepos 31 d., socialinį draudimą.
2011 m. 06 9 d.	LR VSD pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas	Nuo 2012 m. sausio 1 d. ir kiekvienų vėlesnių metų sausio 1 d. senatvės pensijos amžius kasmet didinamas: moterims - keturiais mėnesiais per metus, vyrams - dviem mėnesiais per metus, kol pasieks 65 metus.
2011 m. 07 14 d.	Vyriausybė priėmė „Sodros“ pertvarkymo projektą	Vyriausybė patvirtino Sodros pertvarkymo planą, kurį įgyvendinus nuo 2012 metų kasmet bus sutaupoma po 10,4 mln. Lt. VSDF administravimo lėšų. Pagal planą reorganizacija vyks jungimo būdu. Vietoj 47 VSD skyrių liks 37.
2011 m. 11 10 d.	LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir prof. ligų soc. draudimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas	Šis įstatymas keičia iki tol galiojusias nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo išmokų skyrimo tvarką.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF, LRS ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktais duomenimis.

Kaip matyti iš 4 lentelės, pateikiama daug VSD pensijų, ligos ir motinystės socialinio draudimo, sveikatos draudimo, nedarbo, socialinių išmokų įstatymų papildymų, susijusių su VSDF biudžeto funkcionavimu, pajamų surinkimu, išlaidų skirstymu bei veikla. Todėl galima sutikti su autoriais, kurie teigia, jog politiniai veiksniai taip pat pakankamai svarbus ir ne maža dalimi veikia VSDF biudžeto subalansavimą. Apžvelgus politinius veiksnius, nustatyta, kad pirmieji žingsniai kuriant visą VSDF biudžeto sistemą buvo tinkami, nes Lietuvoje 1992 – 1994 m. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas buvo subalansuotas, dėl to buvo švelnesni pereinamojo laikotarpio sukrėtimų (ekonomikos smukimo, infliacijos, bedarbystės) padariniai. Tačiau mažėjantis apdraustųjų skaičius ir augantis socialinio draudimo pensijų gavėjų skaičius buvo vienas iš nesubalansuoto biudžeto atsiradimo pagrindinių priežasčių. Jei 1991 m. vieno pensininko pensiją buvo galima prilyginti 2,1 apdraustojai (dirbančiojo) sumokėtoms įmokoms, tai 1997 m. šis rodiklis jau sumažėjo iki 1,41, o 2001 m. jis siekė tik 1,19. Tačiau 2002 m. šis rodiklis pradėjo gerėti ir 2006 m. sudarė – 1,33. Vėliau apdraustųjų asmenų ir pensijų santykis sparčiai mažėjo ir 2010 m. sudarė tik 1,12. 2012 m. galima tikėtis, kad šis santykis pasieks net 1,1 ribą.

Susisteminus užsienio ir lietuvių mokslinius autorių darbus galima teigti, kad atskiri veiksniai skirtingai veikia VSD biudžeto subalansuotumą, tačiau pavienių veiksnių tyrimai neleidžia daryti apibendrintų išvadų apie galimybę sumažinti biudžeto deficitą, todėl pagal galimą įtaką pajamoms veiksniai sugrupuoti į šias grupes: ekonominiai (vidutinis darbo

užmokestis, dirbančiųjų skaičius, bendrasis vidaus produktas, šešėlinė ekonomika); demografiniai (emigracija, imigracija, natūrali kaitas) politiniai ir teisiniai (mokesčių ir įmoku tarifai, privačių pensijų skaičius ir juose dalyvaujančių asmenų skaičius, įmoku išieškojimo efektyvumo didinimas).

1.5 Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimo galimybės

Pasak J. Gruber, D. A. Wise (2007) pasaulyje pastebima tendencija, kad ES ir Jungtinės Amerikos šalių biudžetų išlaidos smarkiai viršija surenkamas pajamas. Norint garantuoti tęstinį socialinį draudimą šalies gyventojams, būtina subalansuoti Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą ir panaikinti deficitą. A. Bitinas (2011) siūlo tris VSDF biudžeto subalansavimo galimybes: pirmoji galimybė – didinti pajamas, antroji – mažinti išlaidas, trečioji – derinti pajamų didinimo ir išlaidų mažinimo galimybes. Taigi, A. Bitino (2011) teigimu, pajamos gali būti didinamos įvairiai, galimas atvejis įmokas mokančių asmenų didinimas (skatinant verslą, kuriant daugiau darbo vietų, didinant darbo užmokestį, nuo kurio skaičiuojamos įmokos) arba įmoku tarifų didinimas. Taip pat neatmetama galimybė pajamas padidinti iš tinkamai panaudojus VSDF turtą. Tačiau visuomenei daug svarbesnis išlaidų mažinimo klausimas, nes išlaidos gali būti sumažintos mažinant išmokas, arba dalį išmoku perleidžiant nacionaliniam biudžetui, taip pat pataria tvarkyti administracinę VSDF veiklos sistemą. Pažymėtina, kad nuo 2008 m. dėl pasaulį ištikusios ekonomikos ir finansinės krizės, mažėjantis darbo užmokestis ir augantis nedarbas, taip pat ilgėjanti gyvenimo trukmė, daugelio šalių socialinio draudimo biudžetus išbalansavo neigiamai. Todėl mokslininkai ir politikai ieško priemonių, kaip sustabdyti augantį deficitą ir stengiasi užtikrinti savo gyventojų socialinį saugumą.

Kadangi VSDF biudžeto išlaidų didžiausią dalį sudaro išmokos pensijoms, todėl pasak R. Kuodžio (2011), *pensinio amžiaus ilginimas* būtina priemonė, padėsianti spręsti pensijų sistemos finansinio tvarumo problemas, kurios turėtų išspręsti ilgalaikėje perspektyvoje. Tokių priemonių imtis verčia blogėjanti demografinė situacija, augantis atotrūkis tarp gaunamų įmoku ir sumokamų išmoku, dėl ko ateityje gali išlikti deficitinis VSDF biudžetas. Daugelyje ES šalių šiuo metu pensinis amžius jau siekia 65 metus, tuo tarpu kitose jį planuojama palaiptiui didinti (žr. 5 lentelė)

5 lentelė

Pensinio amžiaus ilginimas ES šalyse

Šalis	Pensinis amžius
Suomija, Švedija	Lankstus išėjimas 61 – 68 m.
Olandija, Portugalija, Liuksemburgas	Išėjimas 65 m.
Airija	66 m.
Jungtinė Karalystė	Vyrams – 65, moterims – 60 (2010-2020 m. palaipsniui didinama iki 65 m.)
Ispanija	65, numatomas amžiaus didinimas iki 67 m.
Norvegija	67 m. su lankstaus išėjimo galimybe nuo 62 m.
Vokietija	65 m., iki 2029 didės iki 67 m.
Latvija	62 m., ketina didinti pensinį amžių iki 65 metų abiem lytims
Estija	63 m. vyrams, 60 m. 6 mėn. moterims; nuo 2017 m. didinti vyrams ir moterims iki 65 m.
Danija	65 m.; nuo 2024 m. iki 2027 m. siūloma didinti iki 67 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF, LRS ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pateiktais duomenimis.

2011 m. Europos Komisija, atsižvelgdama į ilgėjančią gyvenimo trukmę, paragino ES šalis imtis pensijų reformos ir ilginti pensinį amžių. Jei norima subalansuoti biudžetą, skolas, pensinio amžiaus didinimas yra neišvengiamas. Tarp šalių artimiausiu metu ketinančių didinti pensinį amžių iki 65-erių metų, be Lietuvos, yra Latvija, Austrija, Vengrija, Rumunija. Estija jau priėmė sprendimą didinti ir suvienodinti pensinį amžių vyrams ir moterims. Lietuvoje pensinį amžių siūloma didinti palaipsniui, tik 2026 m. jis turėtų pasiekti 65-erius metus, tuo tarpu Vokietija ir Danija imasi griežtesnių priemonių ir pensinį amžių didins iki 67 m. Turtingose šalyse vidutinė gyvenimo trukmė per pastaruosius dešimt metų pailgėjo, todėl pailgėjo ir pensijoje išbūnamas laikas. Kadangi ilgėjant gyvenimo trukmei, logiška, kad pensijų išmoka turėtų mažėti. Mažinant pensijas iškyla pensininkų skurdo problema, todėl ne visos valstybės ryžtasi šiam žingsniui.

Siekiant sumažinti VSDF biudžeto deficitą bei sušvelninti jo iššauktas pasekmes, D. J. Kraan, J. Wehner, K. Richter (2008) siūlo *kaupiti rezervus*, kai valstybė ekonomikos pakilime ir turi teigiamą VSDF biudžetą. Puikus Estijos pavyzdys, ši šalis vienintelė iš Baltijos šalių per 2008 m. ekonomikos nuosmukį sugebėjo be paskolų padengti savo biudžetą išmokų staigų padidėjimą. Teigiamą socialinės apsaugos politiką vykdo ir Skandinavų šalys.

M. Palme, I. Svensson (1999) siūlo integruoti *vyresnių nei 50 m. amžiaus asmenis į darbo rinką*, siekiant surinkti daugiau įmokų bei sutaupyti išmokų, nes užfiksuotos tendencijos ir faktai, parodo, kad daugiau nei pusė vyresnių kaip 50 m., neturinčių darbo, asmenų, kreipiasi į teritorines darbo biržas, siekdami gauti socialines išmokas, sveikatos draudimo ar kitas socialines lengvatas. Anot B. Humer, J.P. Wuellrich, J. Zweimuller (2007) socialinės apsaugos išmokos labai priklauso nuo pensijų gavėjų skaičiaus, todėl jei ir toliau bus „atstumiami“ asmenys vyresni nei 50 m., išmokos ir toliau didės dideliu tempu. Vokietijoje iniciuojama speciali pagalba

vyresniems nei 50 m. asmenims, pavadinimu „50 ir vyresni“ skirta, žmonėms, netekusiems darbo, padedanti susirasti darbo vietas, kur jiems būtų mokama mažiau nei anksčiau. Tačiau neatmetama galimybė susirasti ir geriau apmokamus darbus. Švedijoje taip pat buvo įdiegtos papildomos priemonės, kuriomis tiesiogiai skatinamas vyresnio amžiaus asmenų užimtumas, tai siekiant padidinti vyresnio amžiaus darbuotojų darbo mokesčių kreditą, mažinant darbdavio įmokas už 65 m. Tai gali būti naudinga ir darbdaviams, kurie gali pasinaudoti papildomomis mokesčių lengvatomis. Lengvatos skiriamos tik toms įmonėms, kurios įdarbina darbuotoją, 55 m. ir vyresnį (Bevelander, Lundh, 2007).

Vienas iš būdų sumažinti biudžeto deficitą yra naujų **darbo vietų kūrimas**, nes taip užtikrinamas mažėjantis nedarbo lygis, o taip pat mažinamos biudžeto išlaidos nedarbo išmokoms. Naujų darbo vietų kūrimas, skatina naujų darbuotojų atsiradimą. Kadangi pastarieji gauna atlygį už atliktą darbą, taip neakivaizdžiai kuriamas BVP, bei akivaizdu, jog mokami mokesčiai, kurie lemia biudžeto pajamų didinimą. Tai suprasdamos, savo šalyje labiausiai naujų darbo vietų kūrimą skatina Ispanija, JAV ir Rusija.

Kai kurios šalys renkasi lengviausią biudžeto subalansavimo būdą – **mokesčių tarifų didinimas**. Taip per pakankamai trumpą laikotarpį surenkama pakankamai didelė biudžeto pajamų dalis. Tačiau šis būdas turi ir didelių trūkumų. Taikant tarifų didinimą neretai apsunkinama gyventojų padėtis, sukliamas nepasitenkinimas valdžia, pradedama slėpti mokesčius (šešėlinė ekonomika) ir pan.

Kitas būdas mažinti VSDF biudžeto deficitą – tai **išmokų mažinimas**. Tai būdas, kurį panaudojo Lietuvos vyriausybė, sumažinusi draudžiamąsias pajamas, įtakojusias socialinių išmokų dydį, taip pat laikinai sumažinusi pensijų dydį. Būdai priešingas variantas – **pajamų, nuo kurių mokamos įmokos į VSDF biudžetą, didinimas**, kuriuo asmenys, nes didesnės uždirbamos pajamos lemia, didesnę sumokamų įmokų dalį į VSDF biudžetą.

Susisteminus VSDF biudžeto subalansavimo galimybes, galima išskirti pagrindinius būdus, kurie padėtų subalansuoti išlaidų ir pajamų skirtumus (žr. 6 lentelė).

6 lentelė

VSDF biudžeto subalansavimo būdai

VSDF biudžeto pajamos	VSDF biudžeto išlaidos
Didinti mokesčių tarifus	Ilginti pensinį amžių
Darbo vietų kūrimas	Vyresnių nei 50 m. amžiaus asmenų integravimas į darbo rinką.
Didinti darbo užmokestį	Mažinti išmokas

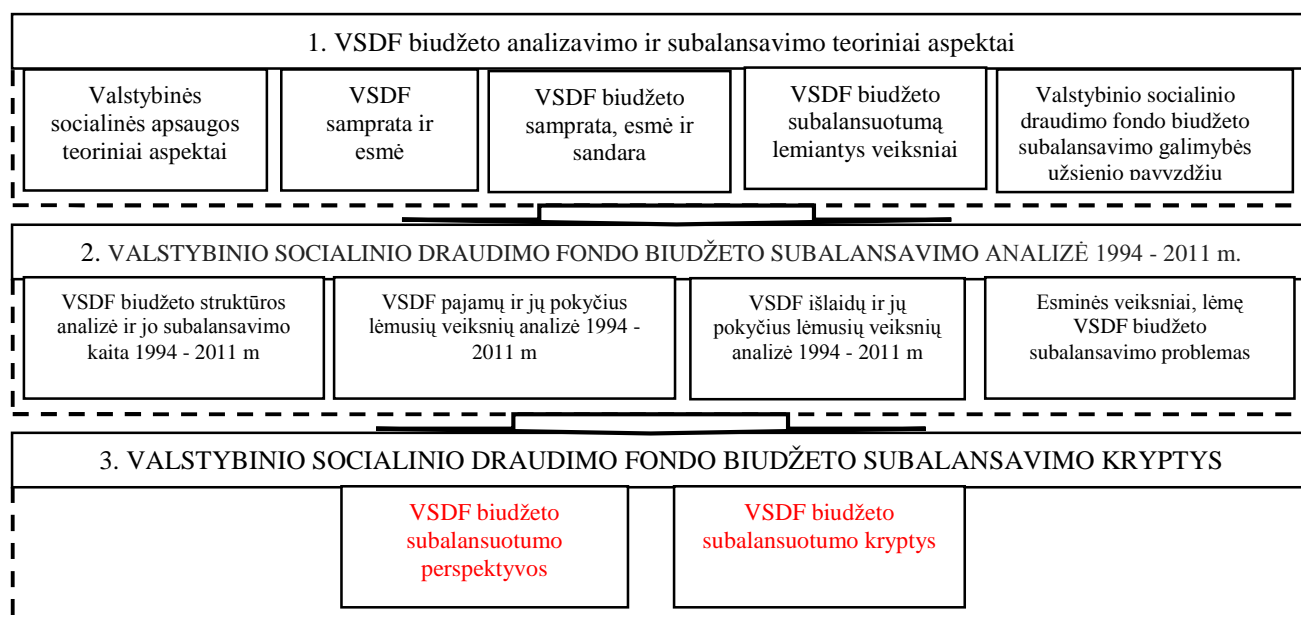
Šaltinis: Sudaryta darbo autorių.

Apibendrintai galima teigti, kad kai kurios šalys renkasi lengviausią būdą subalansuoti biudžetą – tai padidinti mokesčių tarifus ar pailginti pensinį amžių. Padidinant mokesčių tarifus

per trumpą laiką atitinkamai surenkama didesnė dalis pajamų į biudžetą. Tačiau toks būdas apsunkina gyventojų padėtį, sukelia nepasitenkinimą, dalį atlyginimo pradedama mokėti nelegaliai (šešėlinė ekonomika). Taip pat pensinio amžiaus vėlinimas yra pripažįstamas kaip vienas veiksmingiausių ir neginčytinų būdų siekti socialinio draudimo sistemų balanso ilgalaikėje perspektyvoje visoje ES, kadangi pagyvenusių žmonių gyvenimo trukmė ilgėja. Tačiau autorių nuomonę šiuo atveju, nėra atsižvelgiama į patį gyventoją, jo sveikatos būklę.

1.6 Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimo analizės ir perspektyvų numatymo metodologija ir metodai

Siekiant atlikti Lietuvos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimo analizę 1994 – 2011 m. ir numatyti perspektyvas buvo laikomasi tam tikros metodikos. Metodika loginė seka pateikta 7 paveiksle.

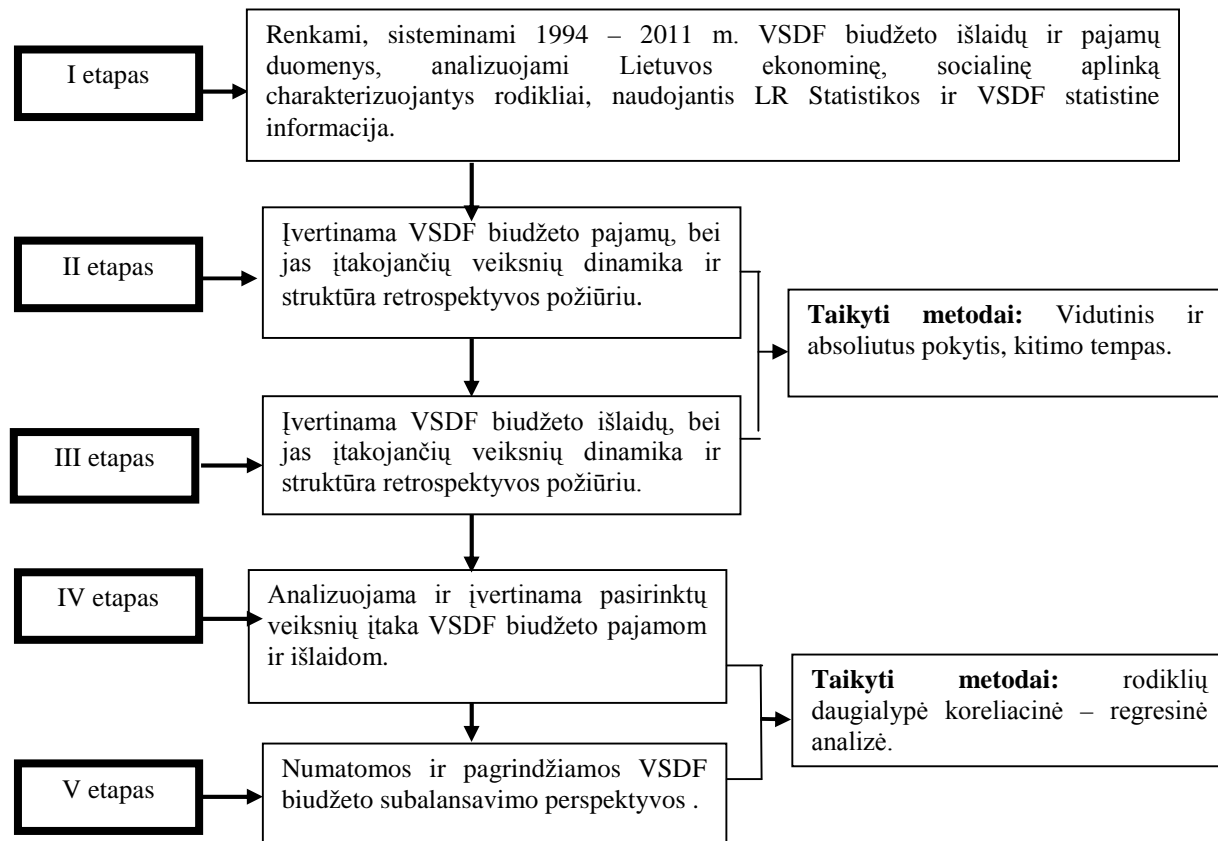

7 pav. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimo analizės tyrimo loginė seka

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Iš 7 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad magistro baigiamąjį darbą sudaro 3 pagrindinės dalys. Baigiamojo magistro darbo pirmoji – konceptualioji dalis sudaryta, atlikus ekonominės - socialinės tematikos mokslinės literatūros bei įvairių, mokslinių straipsnių, konferencijų pranešimų medžiagos, kurioje patiekti užsienio ir lietuvių autorių požiūriai socialinės apsaugos, valstybinio socialinio draudimo, valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto samprata bei subalansavimo galimybės. Mokslinės literatūros šaltinių analizė atlikta, remiantis apibendrinimo ir palyginimo, interpretavimo, sintezės, abstrahavimo, indukcijos bei dedukcijos metodais.

Antrosios – empirinės dalies tyrimui atlikti naudojami Lietuvos statistikos departamento, jo leidinių ir VSDF metiniai duomenys. Siekiant atlikti VSDF biudžeto analizę ir nustatyti subalansavimą įtakojančius veiksnius buvo sudarytas bendras tyrimo modelis (žr. 8 paveikslą).

8 pav. VSDF biudžeto pajamų, išlaidų ir jų subalansavimo tyrimo modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Pagal 8 paveiksle pateiktą informaciją, matyti, kad siekiant įvertinti VSDF biudžeto subalansavimą, taikyti 5 etapai:

I-ajame etape atlikta statistinių duomenų paieška. Pirmasis etapas skirtas duomenų rinkimui, apdorojimui.

II-ajame ir III-ajame etape atliekama VSDF biudžeto pajamos ir išlaidos bei juos įtakojančių veiksnių, apibūdinančių rodiklių, dinamikos analizė retrospektyvos požiūriu. Siekiama išanalizuoti VSDF biudžeto pajamas ir išlaidas, jas apibūdinančius socio – ekonominius rodiklius, dinamikos, priežasčių ir struktūros analizei retrospektyvos požiūriu. Vertinant VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų pokyčius, kitimą geriausiai atspindi absoliutiniai, santykiniai ir vidutiniai dydžiai (žr. 7 lentelė).

7 lentelė

Dinamikos eilučių analitiniai rodikliai

Rodiklis	Formulės	Reikšmės
Aritmetinis vidurkis	$\bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i$	\bar{x} – paprastasis aritmetinis vidurkis x_i – individuali požymio reikšmė n – reikšmių skaičius
Absolūtus padidėjimas (sumažėjimas)	a) bazinis: $\Delta y = y_n - y_0$; b) grandininis: $\Delta y = y_n - y_{n-1}$	Δy – absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), y_n – ataskaitinio laikotarpio dinamikos eilutės lygis, y_0 – bazinis (pradinis) dinamikos eilutės lygis, y_{n-1} – dinamikos eilutės lygis, esantis prieš lygį y_n .
Didėjimo (kitimo) tempas	α) bazinis $T_d = \frac{y_n}{y_0} * 100$; β) grandininis $T_d = \frac{y_n}{y_{n-1}} * 100$	T_d – didėjimo (mažėjimo) tempo koeficientas, y_n – ataskaitinis dinamikos eilutės lygis; y_0 – bazinis dinamikos eilutės lygis, y_{n-1} – dinamikos eilutės lygis, esantis prieš lygį y_n .

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis Paulavičius K. B. (2004) V. Bartosevičienė (2006).

Pasak K. B. Paulavičiaus (2004), tiriant socialinius – ekonominius reiškinius, plačiai naudojami statistiniai vidurkiai. Jie apskaičiuojami iš pakankamai daug visumos vienetų ir apibūdina reiškinių vienu rodikliu. Ekonominiai reiškiniai nuolat vystosi ir kinta, todėl keičiasi ne tik jų apimtis, bet ir sudėtis. Toks reiškinių kitimas vadinamas dinamika, o skaitinė rodiklių seka laiko atžvilgiu – dinamikos eilute. Turint dinamikos eilutes galima apskaičiuoti analitinius ir apibendrintus rodiklius: absoliutaus lygio padidėjimą ar sumažėjimą, didėjimo ar mažėjimo tempai.

IV-asis etapas – atliekamas VSDF biudžetą sąlygojančių veiksnių priklausomybės vertinimas.

IV etapas.

Tiriant ryšį tarp atskirų ekonominių kategorijų, tikslinga naudoti ir koreliacinę-regresinę analizę, kuri parodo tų kategorijų tarpusavio priklausomybę. Koreliacijos koeficientas yra naudojamas, siekiant nustatyti tiriamų rodiklių priklausomybes. Remiantis V. Bartosevičiene (2006), koreliacija atsako, ar yra ryšys tarp požymių, kokia jo kryptis ir stiprumas, o regresija – konkretizuoja ryšio formą. Koreliacijos koeficientas gali kisti nuo -1 iki +1. Koreliacijos koeficiento įvertinimui naudojama skalė, kuri pateikiama 8 lentelėje.

8 lentelė

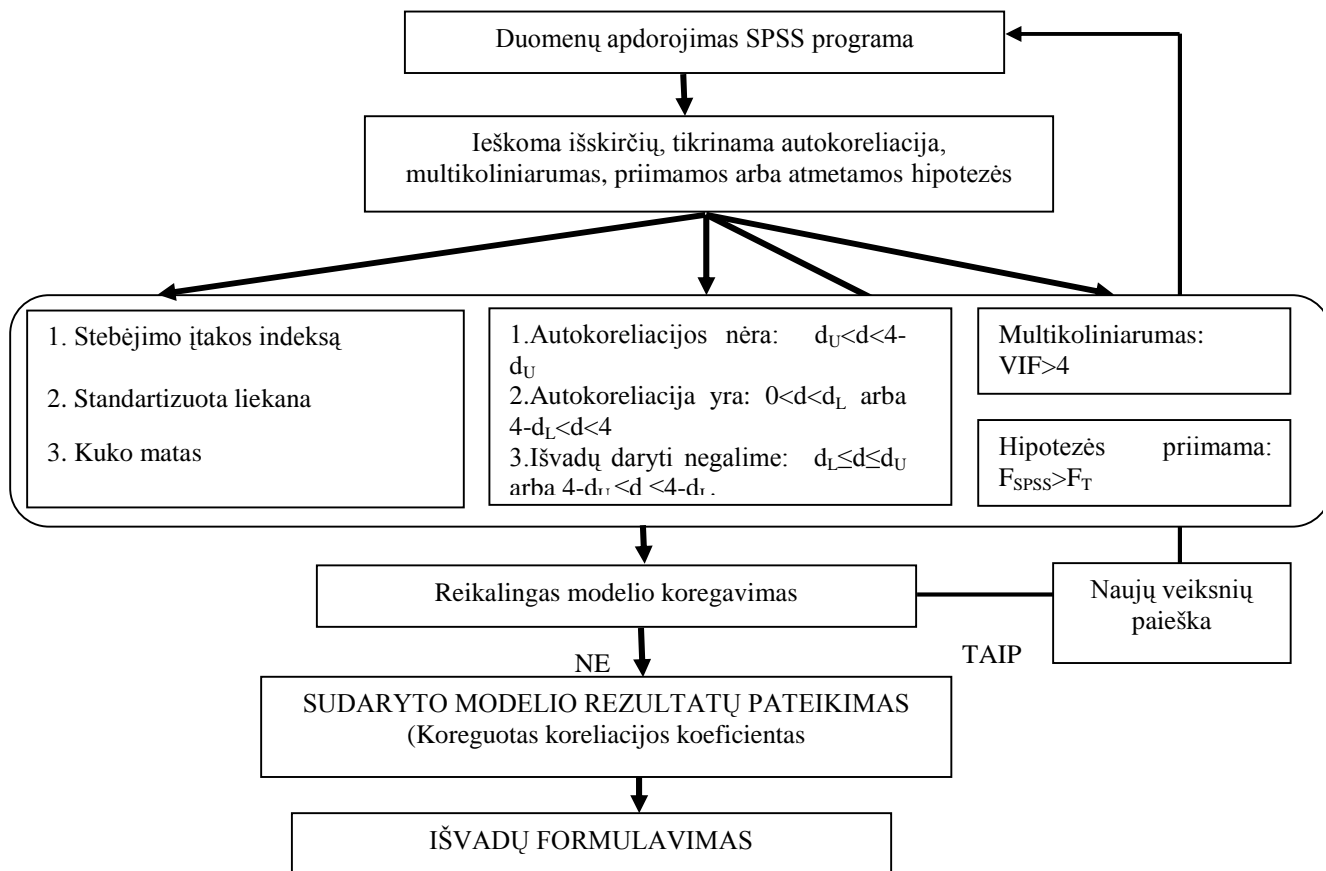
Koreliacijos koeficiento vertinimo skalė

Ryšio glaudumo rodikliai	$ r = 0$	0,1 – 0,3	0,3 – 0,5	0,5 – 0,7	0,7 – 0,9	0,9 – 1	1 –
Ryšio stiprumo charakteristika	nėra tiesinio ryšio	silpnas	vidutinis	pastebimas	stiprus	labai stiprus	funkcinis

Šaltinis: Bartosevičienė, V. (2006). *Ekonominė statistika*. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija.

Koreliaciniai ir regresiniai ryšiai buvo tiriami tarp VSDF biudžeto pajamų bei išlaidų rodiklių ir užimtųjų, draudėjų, apdraustųjų, pensijų gavėjų, bedarbių skaičiaus, minimalaus ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio, emigracijos, apmokėtų ligos dienų skaičiaus.

9 paveiksle pateikta eilučių rodiklių tarpusavio priklausomybės vertinimo metodika.

9 pav. Rodiklių tarpusavio priklausomybės vertinimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorių

V – asis etapas – VSDF biudžeto subalansuotumo perspektyvų vertinimas, kuriuo siekiama pagrįsti VSDF biudžeto subalansuotumo perspektyvas. VSDF biudžeto perspektyvų pagrindimas atliekamas, taikant 9 lentelėje pateiktu modeliu, didinant ar mažinant veiksmus, kurie turi įtakos subalansuotumui.

9 lentelė

Dinamikos eilučių rodiklių tarpusavio priklausomybės vertinimo rodiklis

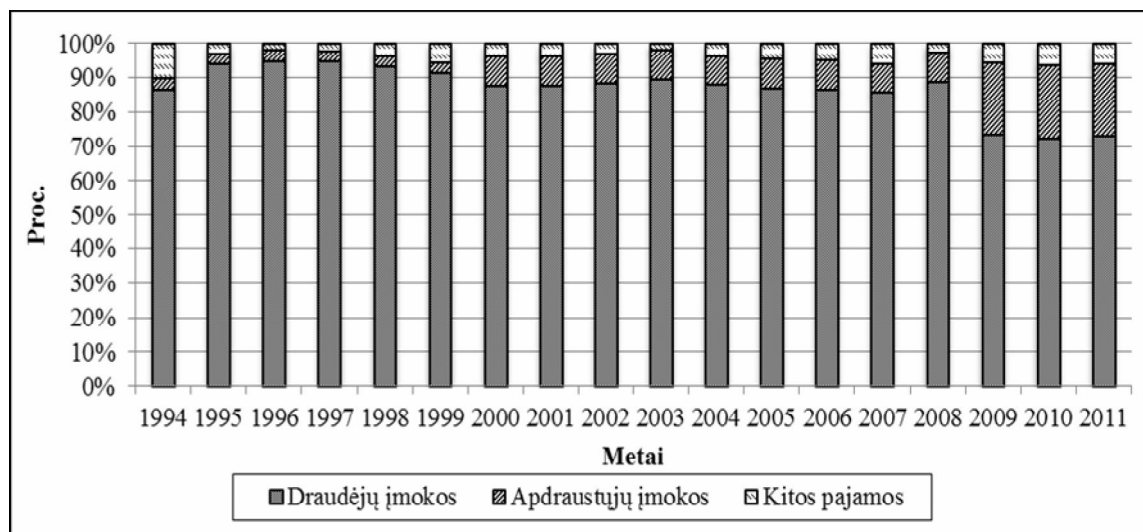
Tiesinis daugialypės regresijos modelis	$Y_i = \beta_1 + \beta_2 x_{1i} + \beta_3 x_{2i} + \dots + \beta_k x_{k-1i} + e_i$	Y_i – priklausomas kintamasis, kurio i -tąją reikšmę Y_i norime prognozuoti, $x_1 = x_{1i}, \dots, x_k = x_{ki}$ – fiksuotos priklausomų kintamųjų reikšmės, e_i – atsitiktinė paklaida; $\beta_1, \beta_2, \beta_3, \dots, \beta_k$ – modelinio nežinomi koeficientai.
---	--	---

Teorinės - konceptualiosios dalies apibendrinimas

Atlikus VSDF biudžeto koncepcijos ir perspektyvų numatymo teoriniais aspektais analizę, nustatyta, kad įvairių autorių pateikiamuose socialinės apsaugos apibrėžimuose galima išvelgti

daug panašumų, tačiau bendraja prasme socialinę apsaugą galima suvokti, kaip Valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių sistema, teikianti gyvenimui reikalingų lėšų ir paslaugų LR gyventojams, negalintiems dėl įstatymų numatytų priežasčių apsirūpinti darbo ar kitokiomis pajamomis Visuomenės socialinio aprūpinimo pagrindas yra valstybinio socialinio aprūpinimo sistema, kurią sudaro socialinis draudimas ir socialinė parama bei specialios socialinės išmokos, o sistemos funkcionavimas reguliuojamas įstatymais. Didžiausią socialinės apsaugos sistemos dalį sudaro socialinis draudimas, kurio pagrindinis tikslas. Kad socialinės apsaugos sistema veiktų tinkamai, reikalingas valstybinių institucijų sukurtas surinkimo ir paskirstymo aparatas. VSDF biudžetas yra pajamų ir išlaidų sąmata, kurios dėka yra pateikiama informacija apie surinktas pajamas, kurios galėtų padengti esamas išlaidas. Pajamų dydis labiausiai priklauso nuo draudėjų ir apdraustųjų įmokų, o išlaidos nuo senatvės pensijų bei sveikatos priežiūros paslaugų gavėjų skaičiaus. VSDF subalansuotumui įtakos turi ekonominiai (vidutinis darbo užmokestis, dirbančiųjų skaičius, bendrasis vidaus produktas, šešėlinė ekonomika); demografiniai (emigracija, imigracija, natūrali kaita) politiniai ir teisiniai (mokesčių ir įmokų tarifai, privačių pensijų skaičius ir juose dalyvaujančių asmenų skaičius, įmokų išieškojimo efektyvumo didinimas).

lėšomis draudžiamus asmenų įmokos ir kitos pajamos, numatytos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatyme. Iš 11 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad 1994 – 2011 m. didžiausią dalį VSDF biudžeto struktūros požiūriu sudarė draudėjų įmokos (vidutiniškai kasmet 86,89 proc.).

11 pav. VSDF biudžeto pajamų struktūra 1994 – 2011 m., proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto ir Statistikos departamento duomenimis.

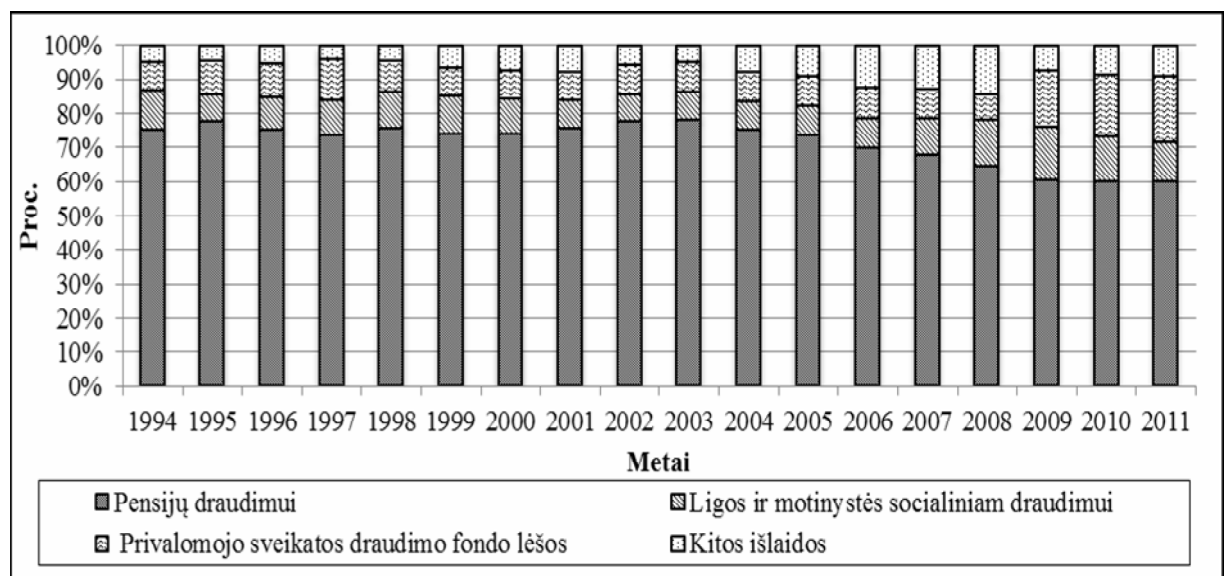
Nustatyta, kad per 1994 – 2011 m. draudėjų įmokų dalis bendroje struktūroje kito netolygiai, tačiau per analizuojamą laikotarpį sumažėjo 13,53 proc. p., t. y. nuo 86,60 proc. iki 73,07 proc. Draudėjų įmokų dalies sumažėjimą bendrose pajamuose lėmė gyventojų (16,85 proc.) ir užimtųjų skaičiaus (18,16 proc.) mažėjimas, bei emigracijos didėjimas (108,12 proc.). Didžiausia draudėjų įmokos dalis (94,95 proc.) bendrose pajamuose užfiksuota 1996 m., o mažiausia įmokų dalis – (72,56 proc.) – 2010 m., kuri lėmė padidintas draudėjų mokamas tarifas iki 40 proc. Analizuojant VSDF biudžeto pajamų struktūros pokyčius 1994 – 2011 m. nustatyta, kad didžiausias draudėjų įmokų santykinės dalies sumažėjimas užfiksuotas 2009 m. (15,38 proc. p.) ir 2000 m. (3,8 proc. p.) laikotarpius, mažiausias pajamų struktūros santykis pastebimas 2006 m. (0,36 proc. p.). Teigiamus 2006 m. pokyčius lėmė pagerėjusi ekonominė situacija Lietuvoje (BVP padidėjo 14,94 proc.), o tai buvo viena iš pagrindinių sąlygų lėmusiu verslo vystymuisi (4,32 proc. išaugo veikiančių ūkio subjektų skaičius), buvo sukurta 3,24 proc. daugiau darbo vietų bei mokėtas 17,2 proc. didesnis vidutinis darbo užmokestis darbuotojams.

Antrą pagal dydį surenkamų įmokų dydį į VSDF biudžetą sudarė apdraustųjų VSD įmokos. Vidutiniškai kasmet apdraustųjų įmokos santykiniai visuose pajamuose sudarė 8,76 proc. Santykinė apdraustųjų įmokų dalies svyravimas buvo nuo 3,07 proc. (1995 m.) iki 21,14 proc. (2011 m.). Tokį staigų apdraustųjų įmokų kitimą lėmė vis didėjanti apdraustųjų sumokama valstybinio socialinio draudimo įmokų suma, kai per analizuojamą laikotarpį padidėjo 46,16 proc., kuri priklauso nuo augančio darbo užmokesčio (vidutinis darbo užmokestis vidutiniškai

kasmet augo po 1229,66 Lt). Didelis apdraustųjų įmokų augimas pastebimas nuo 2009 iki 2011 m., kurią lėmė būtent šiuo laikotarpiu įmokos tarifo išaugimas nuo 33,9 proc. iki 40 proc. Galima teigti, kad 2009 – 2011 m. laikotarpiu iš draudėjų ir apdraustųjų surinktų įmokų augimą labiausiai lėmė valstybinio socialinio draudimo apdraustų asmenų vidutinis darbo užmokestis, kuris siekė vidutiniškai kasmet 2030 Lt bei 2009 m. padidintos apdraustųjų įmokos ir padidėjęs apdraustųjų skaičius.

Likusios pajamos buvo surenkamos iš savarankiškai dirbančių asmenų įmokų (vidutiniškai 1,09 proc.), valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo įmokų (vidutiniškai 0,02 proc.), baudų ir delspinigių (vidutiniškai 0,33 proc.), veiklos pajamų bei iš turimo kapitalo gaunamų pajamų (vidutiniškai 1,19 proc.) ir sveikatos draudimo įmokų iš socialinio draudimo pašalpų (tik nuo 2010 m. – vidutiniškai apie 0,1 proc.). Kitose pajamose labiausiai sumažėjo veiklos pajamos, kur per analizuojamą laikotarpį pastebimas 8,86 proc. p. sumažėjimas. Didžiausias kitose pajamose augimas pastebimas asignavimų iš valstybės biudžeto, net 2,43 proc. p., kurią lėmė netolygus pajamų ir išlaidų pasiskirstymas 1994 – 2011 m. laikotarpiu.

Viena iš pagrindinių priežasčių, lėmusių VSDF biudžeto deficitą yra išlaidų kitimas. VSDF biudžeto išlaidų struktūra 1994 – 2011 m. laikotarpiu pateikta 12 paveiksle.

12 pav. VSDF biudžeto išlaidų struktūra 1994 – 2011 m., proc.

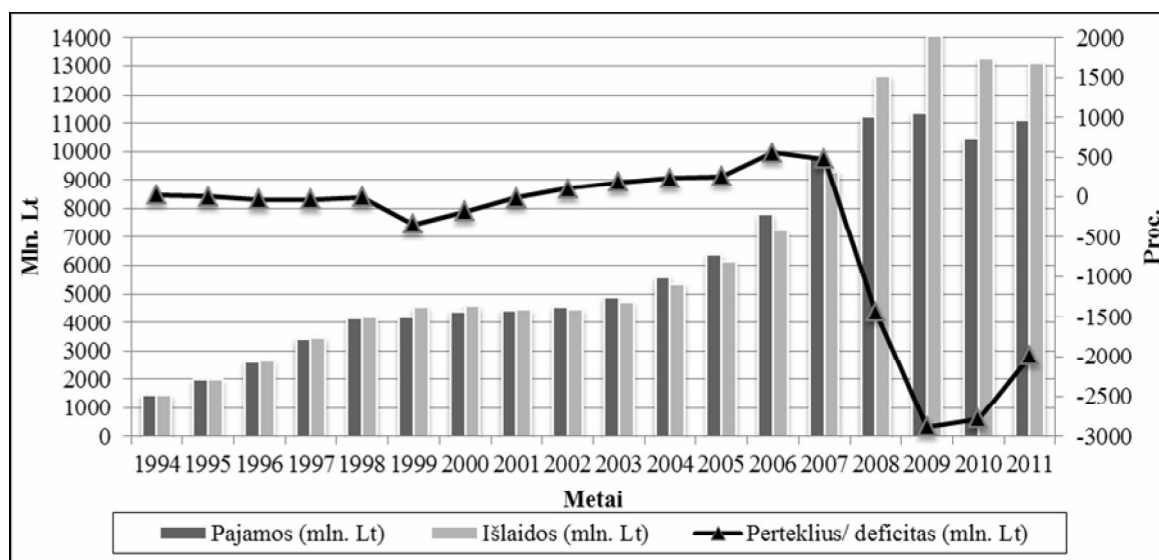
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto ir Statistikos departamento duomenimis.

1994 – 2011 m. VSDF biudžeto išlaidų pagrindą sudarė išmokos pensijų socialiniam draudimui (vidutiniškai kasmet 69,07 proc.), privalomojo sveikatos draudimo fondo (vidutiniškai kasmet 10,03 proc.) bei išmokos ligos ir motinystės socialiniam draudimui (vidutiniškai kasmet 9,89 proc.). Nustatyta, kad analizuojamu laikotarpiu pensijų draudimo išlaidų dalis bendroje struktūroje kito netolygiai, tačiau sumažėjo 15,21 proc. p., t. y. nuo 73,70 proc. iki 58,49 proc. Galima teigti, kad pensijų draudimo išlaidų dalies sumažėjimą bendrose išlaiduose lėmė

spartesnis ligų ir motinystės (10,9 karto) bei privalomojo sveikatos draudimo (20,3 karto) išlaidų didėjimas, nes per analizuojamą laikotarpį Lietuvoje pensijų gavėjų skaičiaus (33,92 proc.) ir išmokų (7,15 karto) dydis išaugo. Didžiausia pensijų draudimo išlaidų dalis (75,65 proc.) bendroje pajamuose užfiksuota 1995 m., o mažiausia (57,73 proc.) – 2010 m.

1994 – 2011 m. išlaidos ligos ir motinystės socialiniam draudimui dalis vidutiniškai sudarė 9,89 proc. VSDF biudžeto išlaidų. Nustatyta, kad per 1994 – 2011 m. išlaidų ligos ir motinystės socialiniam draudimui dalies bendroje struktūroje padidėjo 0,13 proc. p. (nuo 10,92 proc. iki 11,05 proc.), o tai lėmė Lietuvos nepriklausomybės atgavimas ir lėtas integravimas į ES bei Vakarų šalių pavyzdžio sekimas. Išlaidų kitimą bendroje struktūroje lėmė įstatymų pakeitimai (žr. 3 ir 4 lenteles), kuriais nustatytos didesnės ligos ir motinystės socialinio draudimo išmokos ir pailgintas šių išmokų mokėjimo laikotarpis. VSDF išlaidos išmokoms nedarbo socialiniam draudimui bei nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui, lėšos, pervedamos į Privalomąjį sveikatos draudimo fondą vidutiniškai per analizuojamą laikotarpį sudarė apie 10,03 proc. Iš pateiktų duomenų matyti, kad 1994 – 2011 m., didžiausia privalomojo sveikatos draudimo fondo išlaidų dalis visose išlaidose buvo 2011 m. (18,83 proc.), o mažiausia – 2008 m. (7,26 proc.). Privalomojo sveikatos draudimo fondo išlaidų dalies didėjimą bendrose išlaiduose lėmė priimtas PSD naujas įstatymas, kai privalomuoju draudimu turi būti apsidraudę visi Lietuvos piliečiai.

Išanalizavus pajamų ir išlaidų struktūrą 1994 – 2011 m., nustatyta, kad Lietuvoje analizuojamas biudžetas niekada nebuvo subalansuotas, t. y. vienais metais buvo perteklinis, kitais metais pastebimas deficitas, šios tendencijos užfiksuotos 13 paveiksle.

13 pav. VSDF biudžeto struktūra 1994 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto ir Statistikos departamento duomenimis.

Analizuojant 13 paveiksle pateiktus duomenis matyti, kokie ekonomikos svyravimai per

analizuojamą laikotarpį vyko Lietuvoje, t. y kada vyko ekonomikos pakilimas (pvz. 2002 – 2007 m.), o kada nuosmukis ar stagnacija (pvz. 2008 – 2011 m.). 1994 – 1995 m. Lietuvoje VSDF buvo teigiamas biudžetas, kai pajamos vidutiniškai buvo didesnės 13,18 mln. Lt už išlaidas, tai rodo, kad ekonomika pradeda augti (BVP padidėjo 51,29 proc.) ir atsigauna po nepriklausomybės atgavimo padarinių. Tačiau didėjant piliečių pragyvenimo lygiui, didinant išmokas, pajamų biudžeto pajamų surinkimas sparčiai sumažėjo ir tai lėmė, kad 1995 m. VSDF biudžetas buvo neigiamas.

Neigiamą poveikį socialiniam draudimo biudžeto fondo pajamom ir išlaidom turėjo 1998 m. Rusijos krizė. Per Rusijos krizę bedarbių skaičius Lietuvoje išaugo nuo 104,5 iki 148,7 tūkst. asm., prieš tai visą laiką augęs minimalus darbo užmokestis išliko pastovus ir siekė 430 Lt., vidutinis darbo užmokestis išaugo tik 41 Lt, apdraustųjų skaičius sumažėjo 1,81 proc. 1995 m. buvo užfiksuotas nedidelis biudžeto deficitas (0,14 proc.), 1996 m. deficitas šiek tiek išaugo (iki 1,36 proc.), o 1997 ir 1998 m. – mažėjo (atitinkamai 0,87 ir 0,11 proc.), tačiau po Rusijos krizės 1999 m. biudžetas turėjo 7,95 proc. deficitą. Padidėjus VSDF biudžeto išmokoms, valstybė privalėjo asignuoti trūkumą kompensuodama pajamų netekimus dėl Rusijos krizės, bei priimti naujus teisės aktus. 1999 m. priimtas teisės aktas dėl savarankiškai dirbančių asmenų turėjo įpareigoti juos draustis visai pensijai, o ne tik bazinei, tokiu būdu savarankiškai dirbantys asmenys mokėjo įmokas nuo minimalios algos. Šis pakeitimas, anot seimo narių, turėjo ženkliai padidinti VSDF pajamas, tačiau mokslinio tiriamojo darbo autoriai pastebi, kad pajamos pakilo labai nežymiai, apie 0,95 proc.

Rinkai po truputį atsigaunant nuo Rusijos krizės padarinių, po truputi pradėjo augti vidutinis darbo užmokestis (4,43 proc.), apdraustųjų skaičius (0,43 proc.), užfiksuotas VSDF biudžeto deficito mažėjimas (95,99 proc.), o 2002 m., po 6 metų pertraukos, pajamų (4570 mln. Lt) buvo surenkama daug daugiau, nei išmokama išmokų (4461,1 mln. Lt). Tokiam biudžeto pokyčiui įtakos turėjo 2000 m. išrinkta Vyriausybė, kuri skatino ekonomikos vystymąsi asignavimais fiskalinėm priemonėm (mokesčių naštos sumažinimas bei padidinamos išlaidos gamybai). Per kelerius metus visa ekonomika įsivažiavo, atsigavo eksportas (padidėjo 34,69 proc.), didėjo darbo užmokestis (4,43 proc.), mažėjo nedarbas (2,6 proc. p.) ir palūkanų normą (vidutiniškai apie 6,8 proc. p.). Reikia pabrėžti, kad teigiamam VSDF biudžetui įtakos turėjo ir 2000 m. padidinti socialinių draudimo įmokų tarifai nuo 31 proc. iki 33 proc., kurių dėka buvo surenkama vidutiniškai 37,7 mln. Lt daugiau pajamų į VSDF biudžetą.

Pastebima, kad įmokų vis daugiau buvo surenkama ir po Lietuvos įstojimo 2004 m. į ES (žr. 29 priedas). Lietuvai įstojus į ES, išaugo parama verslui, atsirado galimybės steigti naujoms įmonėms, kilo atlyginimai, pastebimas kasmetinis nuo 2004 m. BVP prieaugis (vidutiniškai apie 7-8 proc.). Todėl atitinkamai valstybinio socialinio draudimo fondas tapo perteklinis. Pradėtos

didinti valstybinio socialinio draudimo pensijos, kitos išmokos. Tokia situacija vertinama teigiamai, išskyrus tai, kad nebuvo priimti politiniai sprendimai, užtikrinantys socialinių garantijų išsaugojimą, nesukurtas pensijų rezervo fondas, neliberalizavo pensijų sistemos, t. y. nesiiimta veiksmų, kad VSDF biudžetas išliktų stabilus nuo 2008 m. Taigi, 2008 m. prasidėjęs staigus ekonomikos lėtėjimo laikotarpis (BVP sumažėjo 2009 m. apie 15 proc., vidutinė metinė infliacija buvo apie 4,2 proc., o nedarbo lygis pasiekė 13,6 proc.) paveikė ir VSDF pajamas (per 2009 m. pajamos išaugo vos 0,01 proc., o 2010 m. sumažėjo 0,08 proc.). Įmokų buvo surenkama mažiau, nei reikėjo išmokėti išmokų. Finansinė krizė prasidėjusi 2008 m. trečiame ketvirtyje dar labiau paaštrino situacija Lietuvoje. Iškilos problemos, susijusios su finansiniu Fondo stabilumu: išaugus nedarbo lygiui (13,6 proc.), sumažėjus darbo užmokesčiui (7,2 proc.), padaugėjus bankrotų (886 bankroto atvejai), sumažėjus socialinio draudimo įmokoms, Socialinio draudimo fondo biudžetas per labai trumpą laiką tapo deficitinis 2009 m. siekė 2879,1 mln. Lt ir analizuojant 1994 – 2011 m. laikotarpį buvo didžiausias.

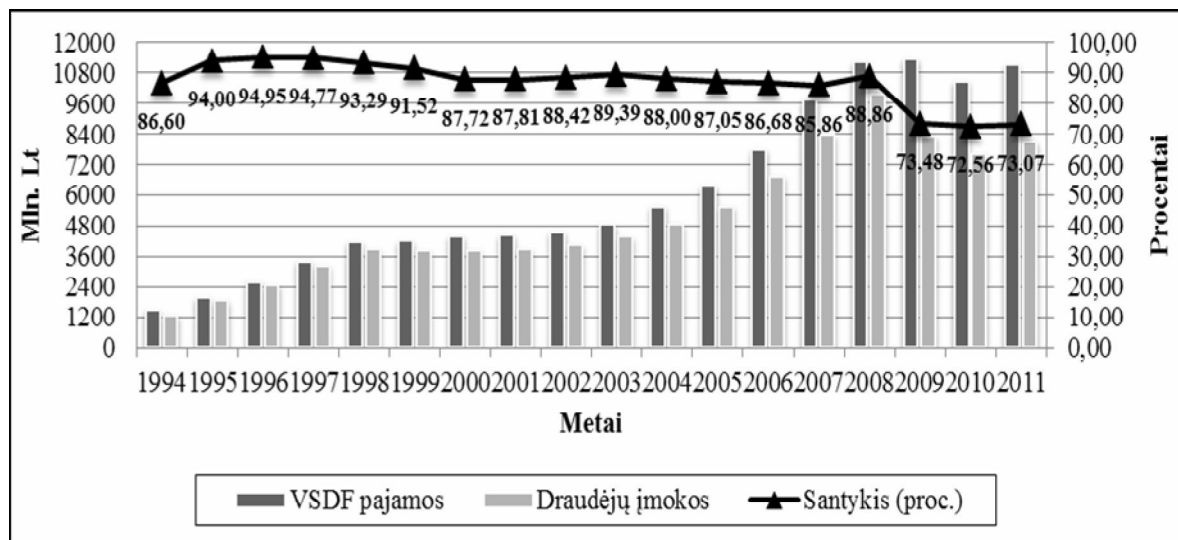
Apibendrintai galima teigti, kad biudžeto subalansuotumui įtakos turi ne tik palanki ekonominė situacija Lietuvoje bei kitose valstybėse, bet ir suvokimas, kaip tinkamai paskirstyti gaunamas įmokas, nenuskriaudžiant nei vienos pusės. Biudžeto pertekliaus buvimas, šiuo atveju 1994-1995 m. ir 2002-2007 m. laikotarpiai rodo, kad dalis surinktų įmokų per ataskaitinį laikotarpį yra nepaskirstomos. Šis reiškinys turi pozityvių ir negatyvių aspektų. Tai teigiamas reiškinys, rodantis, kad socialinio draudimo sistema neišsiskolina ir turi piniginių išteklių, kuriuos galima panaudoti skoloms grąžinti, jau esamų išmokų lygiui, taip pat padidinti arba naujoms socialinės apsaugos priemonėms kurti. Tačiau neigiamas reiškinys matomas, kadangi tai rodo, kad yra piniginės lėšos, kurios nėra tinkamai nepanaudojamos. VSDF biudžeto pajamų pagrindą sudaro draudėjų (vidutiniškai 86,89 proc.), apdraustųjų įmokos (vidutiniškai 8,76 proc.), o išlaidoms didžiausią įtaką daro pensijų socialinis draudimas (vidutiniškai kasmet sudarydavo 69,07 proc. visų išmoku) bei išmokų ligoms ir motinystės socialinis draudimas (9,89 proc.).

2.2 Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamų ir jų pokyčius lėmusių veiksnių analizė

Vienas pagrindinių socialinės apsaugos sistemų finansavimo šaltinis – valstybinio socialinio draudimo įmokos, kurias moka patys apdraustieji ir jų darbdaviai. Socialinio draudimo fondo biudžeto įmokos numatomos kiekvienai VSDF biudžeto mokėtojų grupei, atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros makroekonominės prognozes, planuojamus VSDF biudžeto įmokų tarifus tam tikroms draudimo rūšims. Į Valstybinio socialinio draudimo fondą kasmet surenkamų įmokų dalis sudaro maždaug 40 proc. lėšų, lyginant su nacionaliniu biudžetu. Įmokų į Fondo biudžetą didėjimas vertinamas teigiamas, nes dažniausiai tai siejama su ekonomikos augimu, tačiau

paskutinius 4 m. pastebima, kad socialinio draudimo išmokos žymiai viršijo įmokas. Žiniasklaidoje vis aktualesni tampa pranešimai, diskusijos apie valstybinio socialinio draudimo įmokas ir išmokas, jų dydžius, VSDF biudžeto subalansavimą, todėl galima teigti, kad Lietuva yra iš tų šalių, kuri susiduria su šia problema. Matant VSDF biudžeto nesubalansuotumo tolimesnę progresiją, būtina analizuoti šią temą.

Apskaičiavus kiekvienos pajamų struktūros procentinę dalį (žr. 2.1 skyrius), matyti, kad daugiausia pajamų surenkama iš draudėjų ir apdraustųjų įmokų.

14 pav. Draudėjų įmokų santykis su bendromis VSDF biudžeto pajamomis 1994 – 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Nagrinėjant VSDF pajamų struktūrą (žr. 14 paveikslą), nustatyta, kad 1994 – 2011 m. surinktos draudėjų įmokos augo vidutiniškai kasmet po 16,33 proc., išskyrus paskutinius du metus, kai draudėjų įmokos vidutiniškai kasmet mažėdavo po 12,55 proc. Tai sąlygojo vidutinio darbo užmokesčio kasmetinis 3,38 proc. ir užimtųjų skaičiaus kasmetinis 3,31 proc. mažėjimas. Draudėjų įmokų dalis visose VSDF pajamose 1994 – 2011 m. kito tolygiai, išskyrus 2009 m., dėl ekonominės stagnacijos, tuomet užfiksuotas žymus draudėjų įmokų sumažėjimas (15,38 proc.). Sumažėjimą įtakojo 16,3 proc. sumažėjusios pajamos iš draudėjų įmokų ir 147,5 proc. išaugusios įmokos iš apdraustųjų. Analizuojamu laikotarpiu vidutinė draudėjų įmokų dalis VSDF pajamose sudarė 86,9 proc. arba 5133,4 mln. Lt. Rodiklis būtų didesnis, jei ne 2009 – 2011 m. dydžiai, kurie atitinkamai siekė tik apie 73,48 proc., 72,56 proc. ir 73,07 proc. ir tuo pačiu mažino bendrąsias pajamas 2,18 proc. 2009 – 2011 m. draudėjų įmokos buvo mažiausios, tai lėmė išaugusi iš apdraustųjų įmokų dalis VSDF biudžeto pajamose (atitinkamai 20,84 proc., 21,10 proc., 21,14 proc.). Taigi, Lietuvai išgyvenant finansinį ir ekonominį nuosmukį, didelė našta buvo perkeliama darbdaviams (tarifas padidintas nuo 34 proc. iki 39,98 proc.), būtent taip buvo manoma, kad bus surenkama daugiau lėšų į VSDF biudžetą.

Mažiausiai draudėjų įmokų buvo surinkta 1994 m. (1281,9 mln. Lt.), tam įtakos turėjo

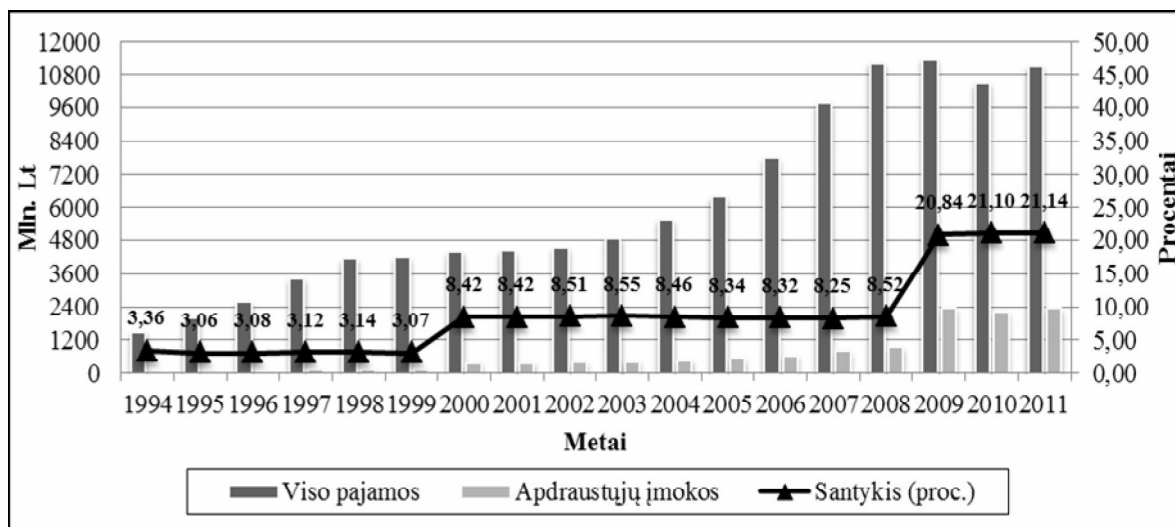
mažiausias draudėjų skaičius per analizuojamą laikotarpį (102,5 tūkst.) ir sunki šalies situacija po nepriklausomybės atgavimo, kai šalies BVP (palyginus su 2000 m. kainomis) sumažėjo 9,8 proc. Daugiausiai pajamų iš draudėjų įmokų į VSDF biudžetą buvo surinkta 2008 m. (9967,9 mln. Lt), dėl šalies ekonomikos spartaus išaugimo (BVP padidėjo 13360 mln. Lt.), kuris turėjo įtakos gyventojų vidutinio mėnesio darbo užmokesčio padidėjimui (19,38 proc.) iki 2151,7 Lt.

Sparčiausias analizuojamu laikotarpiu, buvo draudėjų įmokų surinkimas 1995 m. (44,7 proc.). Tam įtakos turėjo 73,73 proc. arba 75,57 tūkst. padidėjęs draudėjų skaičius Lietuvoje ir 146,3 Lt (43,72 proc.) padidėjęs vidutinis darbo užmokestis. Didžiausias draudėjų įmokų surinkimo sumažėjimas pastebimas 2009 m. 16,3 proc. arba 1622,6 mln. Lt, kurią lėmė tos pačios priežastys: 95,7 Lt (4,45 proc.) sumažėjęs vidutinis darbo užmokestis ir 3,5 proc. arba 9,2 tūkst. sumažėjęs draudėjų skaičius.

Analizuojamu laikotarpiu nustatyta (žr. 15 paveikslą), jog apdraustųjų įmokų dalis visose VSDF pajamose kito trimis etapais:

- pirmasis 1994 – 1999 m. (vid. 3,14 proc. visų VSDF pajamų sudarė apdraustųjų įmokos);
- antrasis 2000 – 2008 m. (vid. 8,42 proc. visų VSDF pajamų sudarė apdraustųjų įmokos);
- trečiasis 2009 – 2011 m. (vid. 21,03 proc. visų VSDF pajamų sudarė apdraustųjų įmokos).

Mažiausiai iš apdraustųjų įmokų į VSDF biudžetą surinkta 1994 m. (49,8 mln. Lt), to priežastis galima išskirti panašias: sunki šalies ekonominė situacija (BVP sumažėjo 9,8 proc.) dėl neseniai atgautos nepriklausomybės bei mažas (1 proc.) tarifas taikomas apdraustiesiems.

15 pav. Apdraustųjų įmokų santykis su bendromis VSDF biudžeto pajamomis

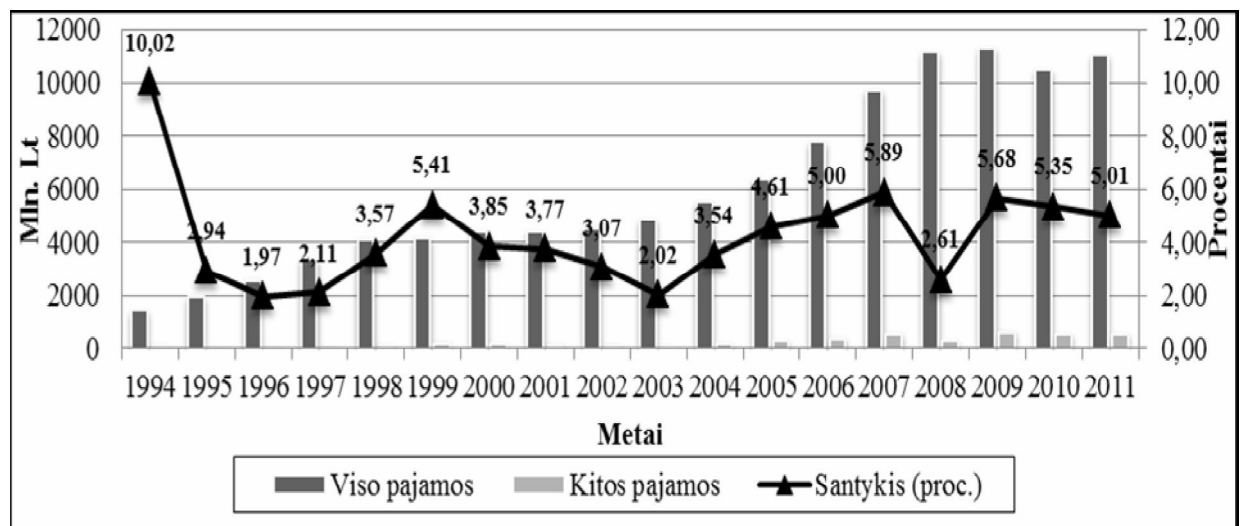
1994 – 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Nepaisant ekonomikos nuosmukio daugiausiai pajamų į VSDF biudžetą iš apdraustųjų

įmokų buvo surinkta 2009 m. (2366,8 mln. Lt) (žr. 15 paveikslą), tam didžiausią įtaką turėjo padidintas įmokos tarifas (iki 9 proc.). Vidutiniškai apdraustųjų įmokų dalis visose VSDF biudžeto pajamose analizuojamu laikotarpiu sudarė 8,8 proc. (691,7 mln. Lt). Vidutinis dydis yra vertinamas teigiamai, nes jis rodo, kad verslas per daug neapkraunamas (pvz. kaip 2009 – 2011m. laikotarpiu).

Likusios VSDF pajamos, taip pat svarbios, yra surenkamos iš savarankiškai dirbančių asmenų įmokų, valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo (toliau – SD) įmokų, baudų ir delspinigių, veiklos pajamų bei iš turimo kapitalo gaunamų pajamų ir sveikatos draudimo įmokų iš socialinio draudimo pašalpų. Kadangi procentinis surenkamumo dydis nėra didelis, todėl šiame magistro darbe visos šios pajamos buvo sudėtos į vieną bendrą „katilą“ ir pavadintos kitomis pajamomis (žr. 16 paveikslą). Kaip jau buvo minėta, kitas pajamas vidutiniškai per 1994 – 2011 m. sudarė savarankiškai dirbančių asmenų įmokos (1,09 proc.), savanoriškuoju draudimu apsidraudusių asmenų įmokos (0,02 proc.), baudos ir delspinigiai (0,33 proc.), asignavimai iš valstybės biudžeto (1,35 proc.), atgautos į ankstesnių metų išlaidas perkeltos abejotinais atgautinos sumos (0,27 proc.), veiklos pajamos (1,19 proc.) ir nuo 2010 m. sveikatos draudimo įmokos iš socialinio draudimo pašalpų (0,8–1 proc.). 1994 – 2011 m. visos kitos pajamos kito netolygiai, labiausiai augo 2009 m. 120,18 proc. arba 351,99 mln. Lt. Augimui stipriausiai įtakos turėjo išaugę asignavimai iš valstybės biudžeto (519,6 proc. arba 415,7 mln. Lt). Asignavimai buvo privalomi, norint padengti VSDF dalį privalomajam sveikatos draudimo fondui reikalingų išmokų, kurios 2009 m. išaugo (141,6 proc.) – 1301,7 mln. Lt.

16 pav. Kitų pajamų santykis su visomis VSDF biudžeto pajamomis 1994 – 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Iš 16 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad didžiausias kitų pajamų sumažėjimas nustatytas 1995 m. (60,93 proc. arba 90,41 mln. Lt). Sumažėjimui labiausiai įtakos sumažėjusios veiklos pajamos (net 90,85 mln. Lt. arba 68,10 proc.). Visos kitos VSDF biudžeto

pajamos didžiausią dalį visose pajamose sudarė 1994 m. net 10,02 proc., dėl per mažai surinktų apdraustųjų ir draudėjų įmokų, kai VSDF biudžetas negalėjo iš surenkamų įmokų padengti reikiamas išmokas. Didžiausia jų suma surinkta 2009 m. net 644,87 mln. Lt arba 5,68 proc. visų VSDF biudžeto pajamų. 1996 m. buvo surinkta mažiausiai kitų pajamų (tik 57,97 mln. Lt). Yra pastebima, kad mažiausiai surinkta pajamų dėl veiklos pajamų sumažėjimo (77,44 proc. arba 103,3 mln. Lt). Kitų pajamų kitimas stipriai priklauso nuo VSDF biudžeto subalansuotumo, nes surenkant pakankamai įmokų, kurios padengia išmokas, kitų pajamų reikia žymiai mažiau (nėra reikalingi asignavimai iš valstybės biudžeto) ir atvirkščiai.

Surenkamos įmokos priklauso nuo tarifo dydžio tam tikru laikotarpiu. Bendrojo valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifo pasiskirstymas pagal draudimo rūšis 1994 – 2011 m. pateiktas 10 lentelėje.

10 lentelė

Tarifo pasiskirstymas pagal draudimo rūšis 1994 – 2011 m., proc.

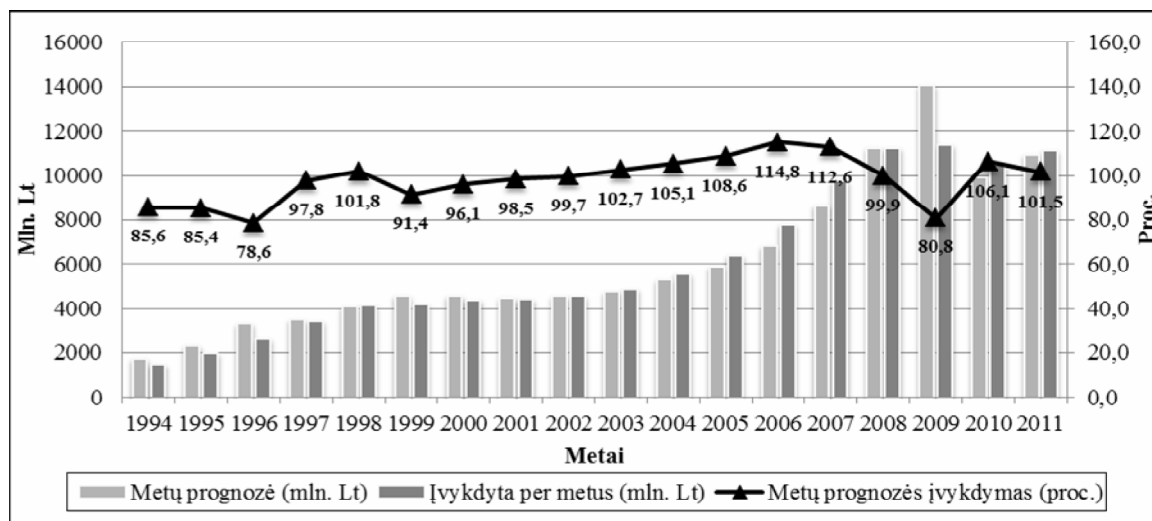
Metai	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Bendras tarifas	31	31	31	31	32,1	31	34	34	34	34	34	34	33,9	33,9	33,9	39,9	40	40
Pensijų socialiniam draudimui	24,7	24,7	23,3	23,8	23,8	23,5	25	25	25	25,9	25,9	26	26,1	26,2	26,4	26,3	26,3	26,3
Ligos ir motinystės socialiniam draudimui	2,6	2,6	3,2	3,2	3,6	3	3,5	3,5	3,5	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3	3,4	3,4	3,4	3,4
Nedarbo socialiniam draudimui	0,8	0,8	1,1	1	1,7	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,4	1,3	1,2	0,95	1	1,1	1,1
Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų	-	-	-	-	-	-	1	1	1	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Sveikatos draudimui	2,9	2,9	3,4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	9	9	9

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Valstybinio socialinio draudimo įmokų tarifas buvo patvirtintas 1991 m. ir iki 2000 m. (išskyrus 1998) nesikeitė. Jo dydis buvo 31 proc. nuo apskaičiuoto darbo užmokesčio, iš kurio 30 proc. mokėjo darbdavys ir 1 proc. – darbuotojas. Nuo 2006 m. iki 2009 m. socialinio draudimo įmokų tarifas buvo 33,9 proc. (30,9 proc. moka darbdavys, o 3 proc. – darbuotojas). Nuo 2009 m. šis tarifas yra 39,98 proc., nes sveikatos draudimo tarifas išaugo 6 proc. ir dabar siekia 9 proc. Nuo tarifo dydžio ir jo pasiskirstymo pagal draudimo rūšis priklauso surenkamų pajamų suma.

Išanalizavus VSDF biudžeto pajamų struktūrą bandyta palyginti, ar faktinis pajamų surinkimas sutapo su prognozuojamu. Pažymėtina, jog VSDF biudžeto pajamų surinkimo prognozę sudaro VSDF valdyba, vadovaudamasi socialinių draudimų reglamentuojančiais teisės aktais, atsižvelgdama į makroekonominės prognozes bei preliminarius pagrindinius valstybės biudžeto rodiklius, kasmet rengia Fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymo projektą, kitų dviejų biudžetinių metų numatomų Fondo rodiklių prognozes. VSDF kiekvienų metų pabaigoje

prognozuoja kitų metų pajamas ir išlaidas. Palyginus faktiškai surinktas pajamas ir planuotas pajamas pateikiamas metų plano įvykdymas, atspindintis ne tik ekonominę-socialinę aplinką, bet ir VSDF veiklą. Remiantis 1994 – 2011 m. laikotarpio VSDF finansiniais duomenimis buvo išanalizuotas pajamų surinkimo plano įvykdymas.

17 pav. VSDF biudžeto pajamų surinkimo plano įvykdymas 1994 – 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

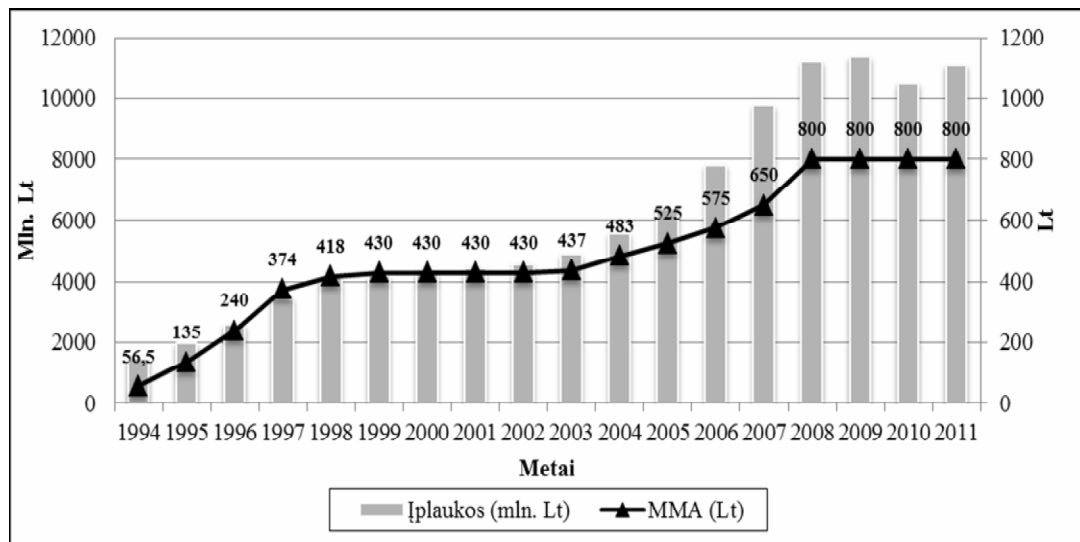
Iš 17 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad pajamų surinkimo prognozės įvykdymas kito netolygiai. 1994 – 2003 m. prognozuojamos pajamos viršijo pajamas, jos faktiškai buvo surinktos išskyrus 1998 m. (surinkta 74,37 mln. Lt daugiau nei buvo planuota – 101,8 proc. prognozės įvykdymas). 2003 – 2011 m. faktiškai surinktos pajamos viršijo planuotas išskyrus 2008 – 2009 m. (atitinkamai 14,05 mln. Lt ir 2699,01 mln. Lt) surinkta mažiau nei planuota (prognozės įvykdymo planas 99,9 proc. ir 80,8 proc.), tam įtakos turėjo dėl pasaulinės ekonominės krizės pasunkėjusi šalies ekonominė, dėl kurios išaugo nedarbo lygis (nuo 7,9 proc. p.), sumažėjo sąlyginių darbuotojų skaičius (163,7 žm.), vidutinis darbo užmokestis (95,7 Lt), išaugo skurdo rizikos riba (111 Lt). Vidutiniškai VSDF biudžeto pajamų surenkama 1994 – 2011 m apie 98,2 proc. Didžiausias pajamų prognozės įvykdymo sumažėjimas matomas 2008 – 2009 m. (19,1 proc. p.) laikotarpiu, t. y. buvo prognozuojama, kad į VSDF biudžetą pajamų bus surenkama 2008 m. – 11231,07 mln. Lt, o 2009 m. – 14055,95 mln. Lt, tačiau faktiškai surinko atitinkamai 11217,02 ir 11356,94 mln. Lt. Tam įtakos turėjo iškelti per dideli lūkesčiai dėl pajamų surinkimo, nes 2009 m. buvo tikimasi, kad padidėjęs apdraustųjų ratas atneš daugiau pajamų į VSDF biudžetą. Taip pat prognozės 2008 ir 2009 m. neįvykdymą nulėmė apdraustųjų ir draudėjų skaičiaus mažėjimas (10,5 proc. ir 3,2 proc.). Labiausiai VSDF biudžeto pajamų surinkimas padidėjo 2009 – 2010 m. (25,3 proc.), o tam įtakos turėjo 2010 m. (29,67 proc.) sumažinta VSDF biudžeto pajamų surinkimo prognozė, taip pat (1 proc.) draudėjų skaičiaus išaugimas. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto pajamų surinkimo planas 2011 m.

įvykdytas 101,5 proc. – į VSDF biudžetą surinkta 166,2 mln. Lt pajamų daugiau nei planuota. 2011 m. Valstybinio socialinio draudimo fondo pajamos išaugo 5,9 proc., palyginti su 2010 m. Pajamų augimą lėmė padidėjęs BVP 11,58 proc., kartu ir 2,4 proc. mažesnis nedarbo lygis, atitinkamai 7,9 proc. didesnis draudėjų skaičius ir 4,2 proc. didesnis apdraustųjų skaičius. Taip pat 2011 m. 2,3 proc. išaugo valstybiniu socialiniu draudimu apdraustų asmenų vidutinis darbo užmokestis.

Apibendrinant 1994 – 2011 m. laikotarpio VSDF biudžeto pajamas galima teigti, kad jų kasmet buvo surenkama vis daugiau išskyrus 2010 m., kai jų surinkimas sumažėjo 870,35 mln. Lt. Pagrindines priežastis galima įvardinti emigracija, kai iš šalies išvyko 83 tūkstančių šalies gyventojų. VSDF biudžeto pajamos vidutiniškai kasmet augdavo po 13,24 proc. arba 113,24 mln. Lt ir sudarydavo po 566,44 mln. Lt. VSDF biudžeto pajamų surinkimo planas buvo įgyvendinimas netolygiai. Dėl šalies prastos ekonominės – socialinės situacijos, surinkimo planas lūkesčius smarkiausiai viršijo 2006 m. 114,8 proc., o mažiausiai 80,8 proc. 2009m. Didžiausią VSDF biudžeto pajamų dalį analizuojamu 1994 – 2011 m. laikotarpiu vidutiniškai 86,9 proc. sudarė draudėjų įmokos, 8,8 proc. – apdraustųjų įmokos, o visos kitos surenkamos pajamos sudarė vos 4,25 proc. visų VSDF biudžeto pajamų. Mokslinio tiriamojo darbo autoriai pastebi, kad įmokų rinkimas tiesiogiai susijęs su ekonomine situacija (esant biudžeto trūkumui, socialinio draudimo įmokos gali būti didinamos), o išmokos gali būti indeksuojamos pagal infliacijos dydį, surinkimą į biudžetą, bendrojo vidaus produkto dydį ir kt. Norint tiksliai žinoti VSDF biudžeto nesubalansavimo problemą, būtinas išsamesnis įtakančių veiksnių analizavimas.

Įvertinus tai, jog VSDF biudžeto pajamų apimtį formuoja surenkamos į biudžetą įmokos, šiame magistro darbe analizuojami veiksniai, turintys stipriausią poveikį šių pajamų augimui. Anot A. Guogio, A. Bitino (2011) Lietuvos, kaip ir daugelio kitų Rytų Europos valstybių, mokesčių surinkimui didelės neigiamos įtakos turėjo mokesčių vengimas, šešėlinė ekonomika, kuri Lietuvoje, kaip ir kitose Rytų Europos šalyse, įvairiais duomenimis, sudarė iki penktadalio visos ekonomikos.

Todėl galima daryti išvadą, kad šešėlinę ekonomiką galima iš dalies sumažinti, padidinant minimalų darbo užmokestį. Minimalaus mėnesinio darbo užmokesčio kitimas pateikiamas 18 paveiksle.

18 pav. Minimalaus mėnesinio atlyginimo ir VSDF biudžeto pajamų palyginimas

1994–2011 m.

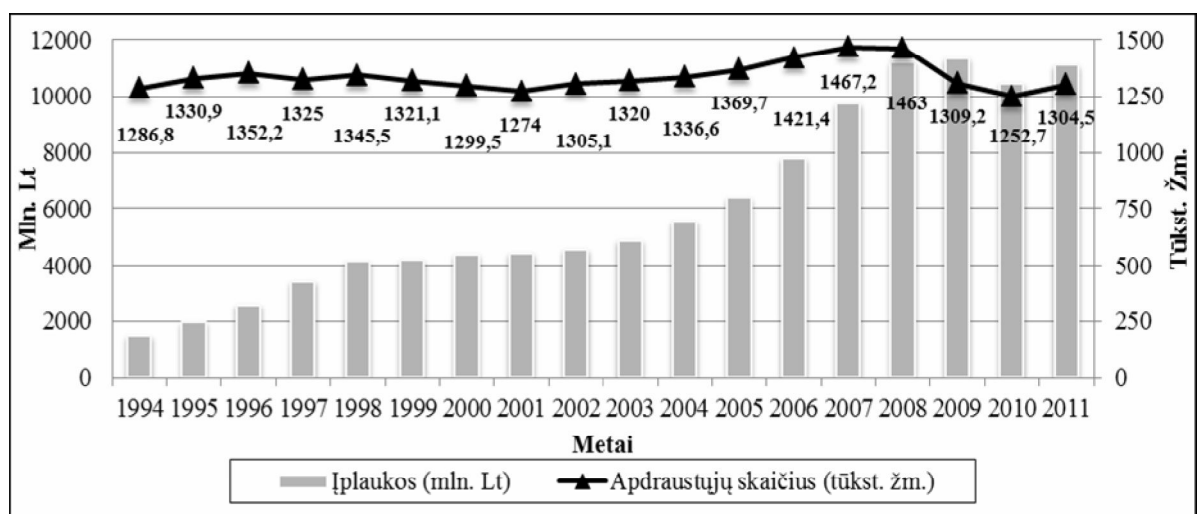
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Kaip matyti iš 18 paveiksle pateiktų duomenų VSDF biudžeto pajamos didėjo, didėjant minimaliam mėnesiniam atlyginimui iki 2008 m. Vėliau MMA nebekito ir liko stabili – 800 Lt iki pat 2011 m., tuo tarpu VSDF biudžeto pajamų augimas 2010 m. sumažėjo 7,7 proc. MMA vidutiniškai analizuojamu laikotarpiu padidėjo 20,8 proc. (43,74 Lt) kasmet. MMA nesikeitė tik du laikotarpius 1999 – 2002 m. (430 Lt) ir 2008 – 2011 m. (800 Lt). Šiais laikotarpiais nustatyta, kad Lietuva išgyveno ekonomikos sunkmetį: kai bedarbių skaičius išaugo (atitinkamai 22,3 ir 196,8 tūkst. asm.), o BVP sumažėjo (1130,78 ir 16596,91 mln. Lt). Per analizuojamą laikotarpį užfiksuotas MMA stabilumas, didžiausias padidėjimas nustatytas 1995 m., kai MMA išaugo (138,94 proc. arba 78,5 Lt) ir siekė 135 Lt, o tuo laikotarpiu VSDF biudžeto pajamos išaugo 2,4 kartus. Toks spartus MMA didinimas šiek tiek sumažino pajamų diferenciaciją, nes matomos didėjantis pragyvenimo lygis šalyje.

Minimalus darbo užmokestis dažniausiai siejamas su skurdo riba. Augant skurdo ribai yra būtinas ir minimalaus darbo užmokesčio didinimas. Akivaizdu, jog padidėjus minimaliam darbo užmokesčiui, surenkama daugiau pajamų į VSDF biudžetą. Pasak A. Šileikos, 2009 m. absoliutus skurdo lygis Lietuvoje buvo – 1 092 Lt, tačiau 2009 m. pagal absoliučią skurdo ribą Lietuvoje skurdo apie 160 tūkst. žmonių (arba 5 proc. visų gyventojų). Skurstančiųjų pajamos vidutiniškai buvo 120 Lt mažesnės už skurdo ribą. Kalbant apie 2011 m., nustatyta, kad Lietuvoje žemiau skurdo rizikos ribos tais metais gyveno apie 660 tūkst. asmenų, kurie sudarė 20 proc. visų šalies gyventojų. Statistikos departamento skelbiamais duomenimis, minimalus darbo užmokestis į rankas Lietuvoje 2011 m. buvo 678 Lt, o skurdo rizikos riba vienam gyventojui – 691 Lt. Magistro darbo autoriai pastebi, kad minimalų darbo užmokestį gaunantis žmogus iš

tiesų uždirbdavo 1050 Lt (372 Lt privalėdavo atiduoti valstybei kaip gyventojų pajamų sveikatos draudimo ir socialinio draudimo mokesčius). Būtent tai parodo, kad kuo didesnis minimalus darbo užmokestis, tuo daugiau žmonių gyvena aukščiau skurdo ribos bei sumoka didesnę pajamų dalį į VSDF.

Apdraustųjų žmonių skaičiaus padidėjimas yra svarbiausias VSDF biudžeto pajamų didinimo garantas. Tiktai šalies ekonomikos – pramonės, prekybos, statybos ir visų kitų verslo rūšių plėtra – garantuoja dirbančiųjų, o tuo pačiu – ir apdraustųjų skaičiaus padidinimą, nes ekonomikoje sukuriamas bendrasis vidaus produktas sąlygoja visus valstybės, įmonių ir gyventojų pajamų šaltinius. Apdraustųjų skaičius priklauso nuo darbingo amžiaus asmenų ir dirbančiųjų žmonių skaičiaus. Darbingo amžiaus žmonių skaičius priklauso nuo šalies demografinės situacijos.

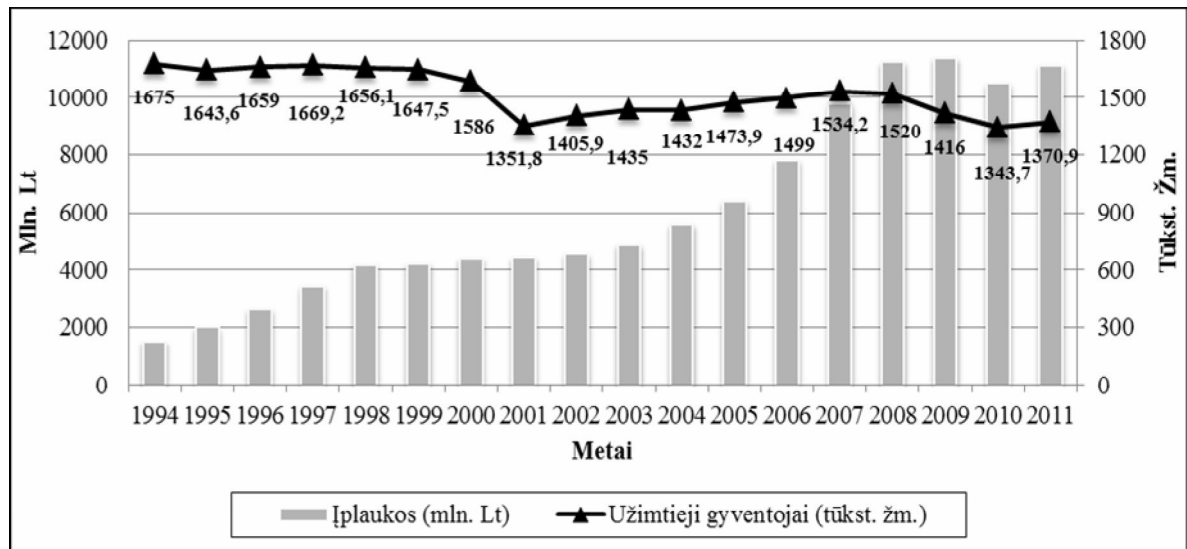
19 pav. Apdraustųjų skaičiaus ir VSDF biudžeto pajamų palyginimas 1994–2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Iš 19 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kaip kito apdraustųjų skaičius ir VSDF biudžeto pajamos analizuojamu laikotarpiu. Taigi, 1994 – 2011 m. apdraustųjų skaičius kito netolygiai, didžiausias apdraustųjų skaičius užfiksuotas 2007 m. (1467,2 tūkst. žmonių), tam įtakos turėjo sparčiai augantys ekonominiai rodikliai (BVP padidėjo 19,22 proc. arba 16002,14 mln. Lt), ES pinigais remiamų verslo idėjų įgyvendinimas (TUI išaugo 35,14 proc. arba 962700 tūkst. Lt). Mažiausias apdraustųjų skaičius, kaip matoma iš 19 paveikslo, buvo 2010 m. (1252,7 tūkst. žmonių), o tai lėmė dideli emigracijos mastai (83,2 tūkst. žm.), pasunkėjusios verslo sąlygos dėl sugriežtėjusių paskolų gavimo iš bankų dėl ekonomikos sunkmečio, užimtųjų skaičiaus sumažėjimas 72,3 tūkst. Vidutiniškai kasmet 1994 – 2011 m. apdraustųjų skaičius padidėjo 0,15 proc. (1,04 tūkst. žmonių), o per tiriamą laikotarpį apdraustųjų skaičius padidėjo 54,24 tūkst. žmonių. VSDF biudžeto pajamos 2011 m. didino ir didėjantis apdraustųjų skaičius – į darbą buvo priimta 27,2 tūkst. gyventojų daugiau nei atleista. Draudėjų bei apdraustųjų 2011 m.

sumokama valstybinio socialinio draudimo įmokų suma palyginti su praėjusiais metais išaugo 645,1 mln. Lt - iki 10446,7 mln. Lt.

20 paveiksle pateiktas VSDF biudžeto įplaukų ir užimtųjų skaičiaus kitimas 1994 – 2011 m.

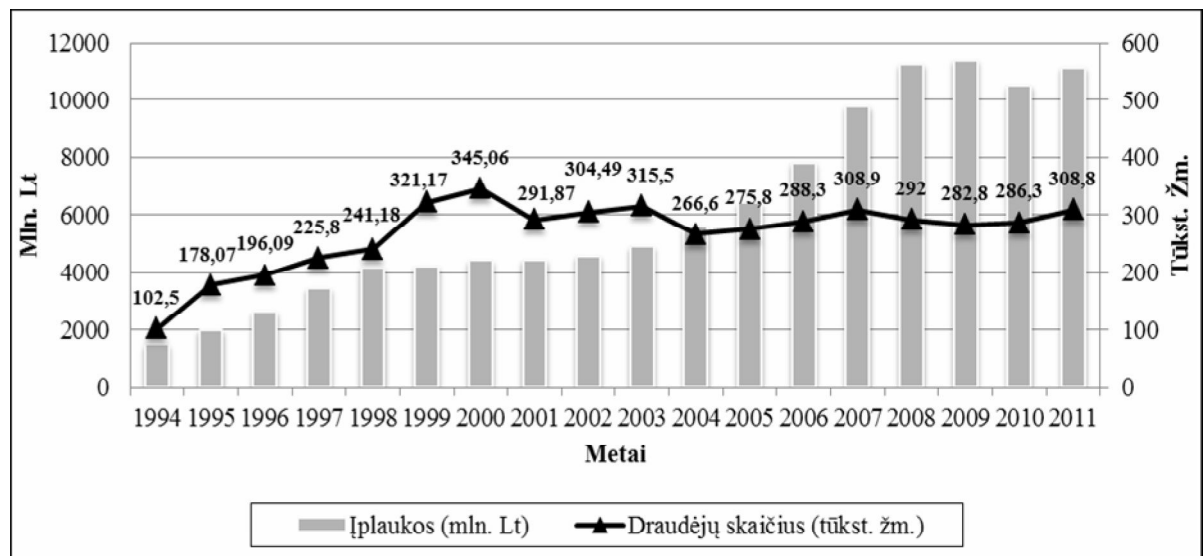
20 pav. Užimtųjų gyventojų ir VSDF biudžeto pajamų palyginimas 1994–2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Iš 20 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad tiek įplaukos, tiek užimtųjų gyventojų skaičius kito netolygiai, t. y. užimtųjų gyventojų skaičius analizuojamu laikotarpiu sumažėjo 18,16 proc. arba 304,1 tūkst. gyventojų, tam įtakos turėjo dideli emigracijos mastai (431,8 tūkst. žmonių per 1994 – 2011 m. laikotarpį), mažėjantis gimstamumas (18,86 proc.), mažėjantis, mažesniais tempais nei gimstamumas, mirtingumas (11,72 proc.). Didžiausias užimtųjų gyventojų sumažėjimas pastebimas 2000 – 2001 m. (14,77 proc. arba 234,2 tūkst. žm.), tam įtakos turėjo didelis bankrutavusių įmonių skaičius (178 įmonės) dėl sunkios šalies ekonominės situacijos. Labiausiai užimtųjų gyventojų skaičius padidėjo 2002 m. (4 proc. arba 54,10 tūkst. žm.) čia gyventojų skaičius lt vertinamas, tam įtakos turėjo verslas, atsigaunantis po ekonominio sunkmečio, t.y. bedarbių skaičius sumažėjo 59,6 tūkst., buvo šalyje įgyvendinti 52 projektai, su kurių pagalba buvo sukurta per 530 nuolatinio darbo vietų. Mažiausias užimtųjų gyventojų skaičius užfiksuotas 2010 m. (1343,7 tūkst. žmonių), todėl tai metais buvo surinkta mažiausiai pajamų į VSDF biudžetą. Daugiausiai užimtųjų gyventojų buvo užfiksuota 1994 m. kai siekė net 1675 tūkst. žmonių. Tai galėjo lemti didesnis Lietuvos gyventojų skaičius, nes gyventojų Lietuvoje gyveno 1994 m. – 3657,2 tūkst. žmonių, o 2011 m. tik 3030,2 tūkst. žm. Per analizuojamą laikotarpį gyventojų skaičius Lietuvoje sumažėjo 18,08 proc. (663,6 tūkst. žm.).

Kalbant apie valstybinio socialinio draudimo biudžeto įgyvendinimą matoma, kad procese dalyvauja du pagrindiniai aspektai, tai draudėjai ir draudžiamųjų interesus ginančios

organizacijos. Draudėjų skaičiaus ir VSDF biudžeto pajamų kitimas 1994 – 2011 m. pateiktas 21 paveiksle.

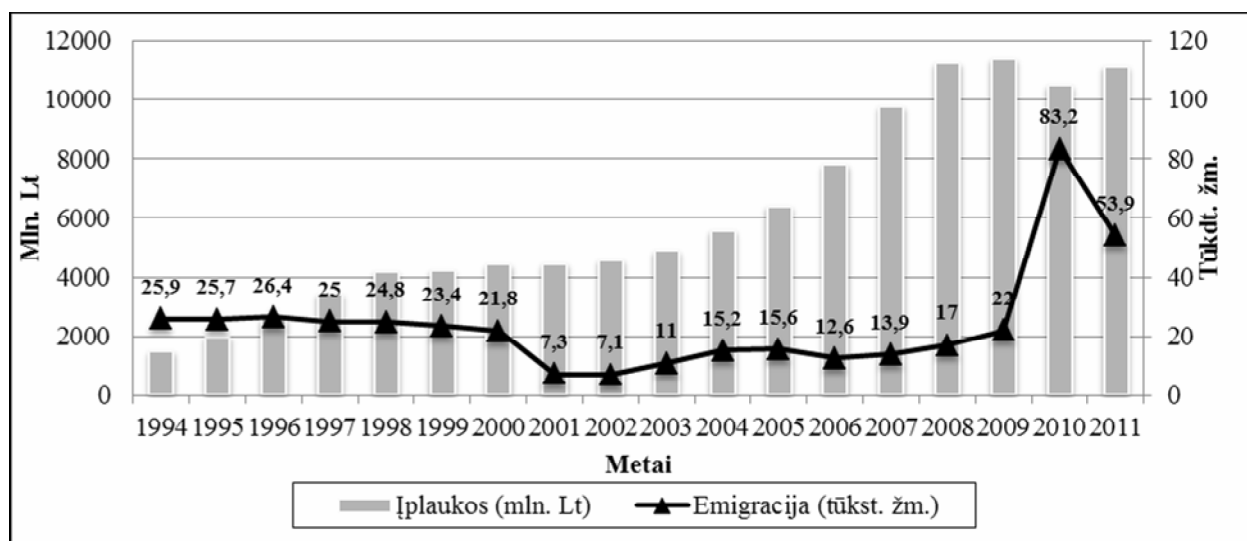
21 pav. Draudėjų skaičiaus ir VSDF biudžeto pajamų palyginimas 1994–2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis

Iš 21 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad augant draudėjų skaičiui iki 2000 m. augo ir VSDF biudžeto pajamos, atitinkamai draudėjų skaičius lyginant su 1994 m. padidėjo 236,64 proc. (242,56 tūkst. žmonių) ir pasiekė aukščiausią reikšmę per tiriamą laikotarpį 345,06 tūkst. žmonių. Tuo tarpu VSDF biudžeto pajamos padidėjo 197,6 proc. (2924,87 mln. Lt). Tokiam sparčiam draudėjų skaičiaus augimui įtakos turėjo, palanki ne tik ekonominė (BVP padidėjo beveik 2,7 karto), politinė šalies situacija (9 įstatymų priėmimas bei jų koregavimai/pakeitimai), po nepriklausomybės atgavimo. 2001 m. ir 2004 m. labiausiai sumažėjo draudėjų skaičius (atitinkamai 53,19 proc. arba 189,37 tūkst. žm. ir 48,9 proc. arba 164,10 tūkst. žm.) tam įtakos turėjo Lietuvos įstojimas į ES, kuomet atsidarius tarp valstybinėms sienoms įgyvendinama laisvo žmonių judėjimo programa. 2001 – 2004 m. iš Lietuvos išvyko 116,47 tūkst. asm. (vidutiniškai kasmet po 29,12 tūkst. asm.). Per 2004 – 2011 m. draudėjų skaičius keitėsi nežymiai, tačiau išaugo 15,83 proc. (arba 42,2 tūkst. žm. iki 308,8 tūkst. žm.). Mažiausias draudėjų skaičius užfiksuotas 1994 m. ir siekė tik 102,5 tūkst. žmonių, tam įtakos turėjo nepriklausomybės atgavimas, kuris įnešė chaoso į ekonominę politinę šalies situaciją dėl kurios žmonės neskubėjo steigti įmonių, imtis verslo. Buvo daug neiškumu susijusių su įstatymine baze, nes išleisti įstatymai buvo nuolat koreguojami, tobulinami (nuo 1991 iki 1994 m. Lietuvoje iš viso buvo daugiau nei 20 įstatymų).

Kaip jau buvo minėta konceptualiojoje baigiamojo darbo dalyje, VSDF biudžeto įmokų struktūrą veikia ne tik šalyje vykstantys politiniai ir ekonominiai, bet ir socialiniai bei demografiniai pokyčiai. Vienu ryškiausių šių dienų neigiamu demografiniu pokyčiu laikytinas emigracija. Norint tai įrodyti 22 paveiksle pateiktas emigracijos ir VSDF biudžeto pajamų

kitimas 1994 – 2011 m.

22 pav. Emigracijos ir VSDF biudžeto pajamų palyginimas 1994 – 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Iš 22 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad iki 2000 m. vidutiniškai kasmet iš šalies emigravo apie 24,7 tūkst. žmonių, tam įtakos turėjo žmonių noras užsidirbti daugiau nei tuo pačiu metu gali pasiūlyti šalyje esanti darbo rinka (Lietuvoje vidutiniškai kasmet vidutinis darbo užmokestis siekė 728,54 Lt, tuo tarpu Europos Sąjungoje – 3861,26 Lt.). Per 2002 m. užfiksuotas mažiausias emigracijos lygis, t. y. iš Lietuvos išvyko tik 7,1 tūkst. žm. Iki 2010 m emigracijos mastai kito nežymiai, tačiau kai buvo priimtas įstatymas dėl privalomojo sveikatos draudimo, emigrantai privalėjo deklaruoti savo išvykimą, kad išvengtų PSD įmokų mokėjimą. Būtent tais metais emigracijos mastas išaugo 278,18 proc. ir siekė 83,2 tūkst. Vidutiniškai kasmet analizuojamu 1994 – 2011 m. laikotarpiu iš šalies išvykdavo 23,99 tūkst. deklaravusių savo išvykimą emigrantų. Tiriamuoju laikotarpiu Lietuvą paliko ir į užsienį išvyko apie 431,8 tūkstančiai gyventojų.

Socialiniai ir demografiniai pokyčiai turi didelės įtakos socialinio draudimo sistemos sėkmingam funkcionavimui, taip pat jos stabilumui. Nuo pat savarankiškos socialinio draudimo sistemos atsiradimo iki 2002 m. asmenų, mokančių valstybinio socialinio draudimo įmokas ir gaunančių pensijas, proporcija darėsi vis nepalankesnė ir vienam dirbančiajam tekdavo išlaikyti vis didesnę dalį pensininkų. Jeigu 1995 m. vienai mokamai pensijai teko 1,561 dirbančio asmens, tai 2001 m. – 1,19. Padėtis iš dalies stabilizavosi 2002 m., kai dirbančiųjų dalis vienai mokamai socialinio draudimo pensijai ėmė didėti. 2008 m. socialinio draudimo pensijai teko 1,33 apdraustojo, o 2011 m. rodiklis sumažėjo ir pasiekė 1,23 dirbančio asmens.

Apibendrinant galima teigti, kad ekonominių veiksnių (užimtuju skaičius, draudėjų skaičius, apdraustųjų skaičius, minimalus mėnesinis atlyginimas bei emigracija) augimas įtakojo

VSDF biudžete didesnį surenkamų pajamų kiekį. Ir atvirkščiai, šiems ekonominiams veiksniams (užimtųjų skaičius, draudėjų skaičius, apdraustųjų skaičius, minimalus mėnesinis atlyginimas bei emigracija) mažėjant, į VSDF biudžetą buvo surenkama atitinkamai mažiau pajamų. Ypač geri VSDF biudžete surenkamų pajamų rodikliai pastebimi 2007 – 2008 m., nes Lietuvoje tais metais buvo fiksuojamas ekonomikos pakilimas (BVP padidėjo 12,79 proc., nedarbo lygis siekė 5,8 proc.). Nuo 2008 m. trečiojo ketvirčio visi rodikliai ženkliai mažėjo. Tam įtakos turėjo ne tik Lietuvą, bet ir pasaulį apėmęs ekonominis nuosmukis.

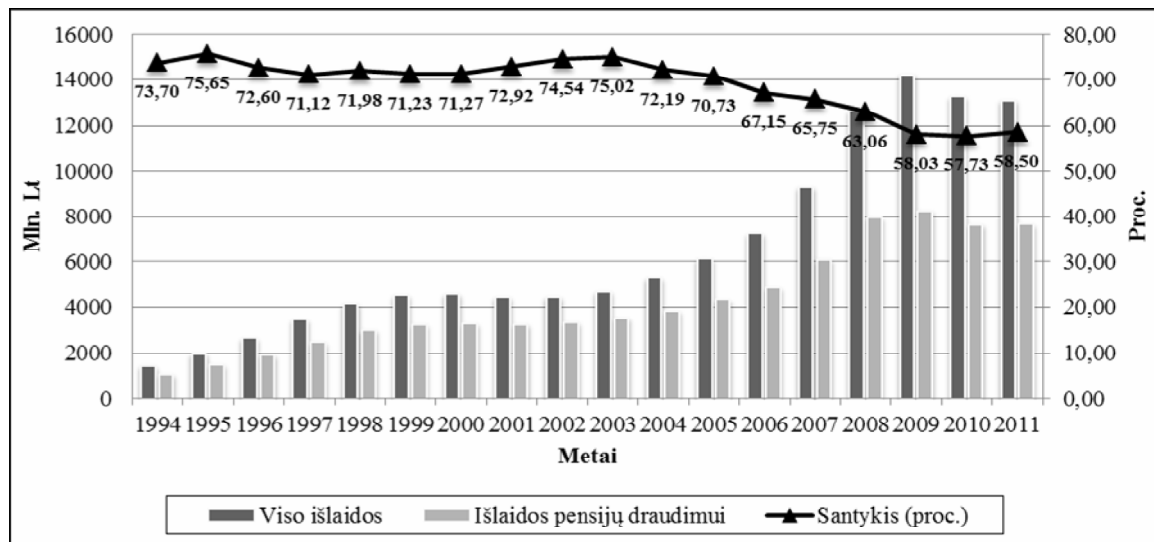
Toliau šiame magistro darbe 2.3. skyriuje atliekama Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išmokų dinamikos analizė.

2.3 Valstybinio socialinio draudimo fondo išlaidų ir jų pokyčius lėmusių veiksnių analizė

Teisės aktuose yra nevienodai apibrėžiama, kas užtikrinama iš valstybinio socialinio draudimo lėšų, tačiau abiejuose įstatymuose aiškiai yra įtvirtinta samprata, kad valstybinio socialinio draudimo lėšomis kompensuojamos prarastos darbo pajamos. Mokslinio tiriamojo darbo autoriai sutinka su šia nuostata, todėl valstybinio socialinio draudimo, kaip valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos dalis, turi būti orientuota tik į dėl draudiminio įvykio prarastų darbo pajamų kompensavimą. Kaip jau buvo minėta konceptualiojoje dalyje, remiantis LR Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto 2010 m. rodiklių patvirtinimo įstatymu, VSDF biudžetą sudaro pensijų draudimo, ligos ir motinystės socialinio draudimo, nedarbo draudimo, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo, privalomajam sveikatos draudimo fondui, pensijų fondams, veiklos bei neatgautinos ir abejotinai atgautinos sumos, išlaidos.

VSDF biudžeto išlaidų pagrindą sudaro išmokos pensijų socialiniam draudimui. Lėšos, skirtos valstybinio socialinio draudimo pensijoms mokėti, numatomos atsižvelgiant į pensininkų skaičių, bazinės pensijos ir draudžiamųjų pajamų kitimą, taip pat pensininkų skaičiaus ir vidutinių pensijų dydžių kitimą per paskutiniuosius 2-3 metus. Atsižvelgiama ir į gyventojų struktūrą, kaip pasikeitė bendras gyventojų skaičius pagal amžiaus grupes. Lėšos skirtos valstybinio socialinio draudimo pensijoms mokėti, skaičiavimo lentelių formas nustato VSDFV. Bendros išlaidos ir išlaidų pensijų socialiniam draudimui kitimas 1994 – 2011 m. pateiktas 23 paveiksle. 1994 – 2011 m. laikotarpiu didžiausią dalį VSDF biudžeto struktūros požiūriu sudarė išlaidos pensijų draudimui. Per analizuojamą laikotarpį išlaidos pensijų draudimui vidutiniškai kasmet siekė po 4292,04 mln. Lt, o palyginus 2011 m. su 1994 m. išlaidos išaugo daugiau nei 7,15 kartų. Tokį spartų išmokų pensijų draudimui lėmė padidėjęs vidutinis išmokų dydis 25,67 proc. ir pensijų gavėjų skaičiaus padidėjimas 33,92 proc. Kalbant apie kasmetinius pakitimus, per 1994 – 2001 m. išlaidos pensijų draudimui kaskart didėdavo vis mažesniu tempu (1995m. –

39,15 proc., 1996 m. – 28,61 proc., 1997 m. 28,67 proc., 1998 m. 21,76 proc., 1999 m. -7,85 proc., 2000 m. – 0,99 proc., o 2001 m. jau pastebimas 0,57 proc. sumažėjimas.).

23 pav. VSD pensijų išmokų santykis su bendromis VSDF biudžeto išlaidomis 1994 – 2011 m.

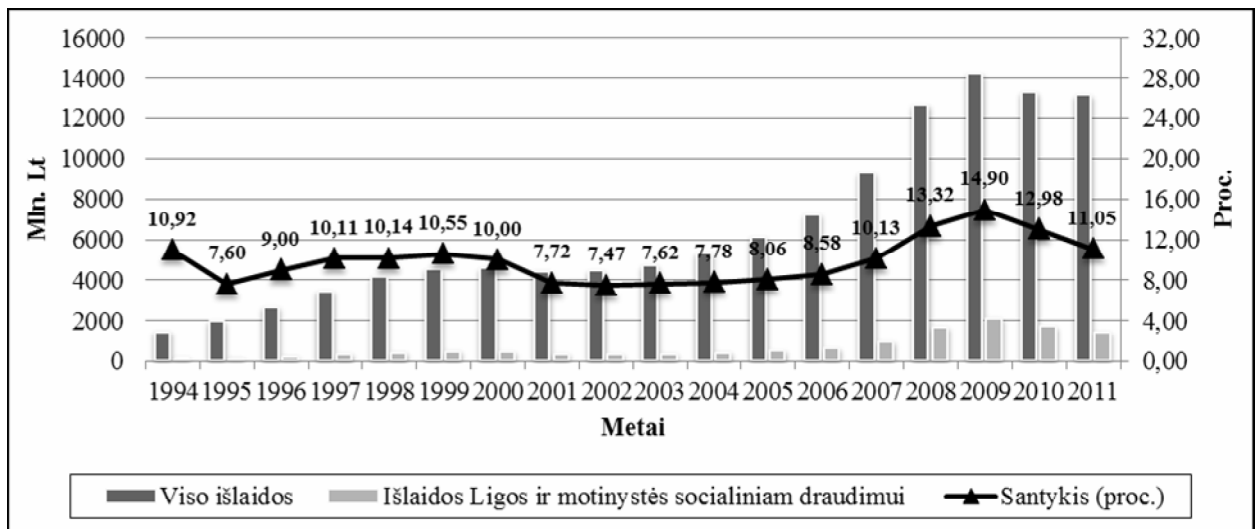
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Iš 23 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad nuo 2002 m. išlaidos pensijų socialiniam draudimui pradėjo didėti. Tačiau, vertėtų nepamiršti, kad skiriant pensijas ir kitas išmokas yra apskaičiuojamos asmens draudžiamosios pajamos, kurias sudaro asmens pajamos, nuo kurių Valstybinio socialinio draudimo įstatyme nustatyta tvarka apskaičiuojamos ir įmokėtos valstybinio socialinio draudimo įmokos. Taip pat reikia nepamiršti ir apskaičiuotos ligos, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės), profesinės rehabilitacijos, ligos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų valstybinio socialinio draudimo pašalpos ir nedarbo valstybinio socialinio draudimo išmokas. Todėl galima teigti, kad kasmetiniams išlaidų pensijų draudimui įtakos turi draudžiamos pajamos, kurios didėjo mažesniu tempu nei išlaidos pensijų draudimui (1995m. – 21,31 proc., 1996 m. – 26 proc., 1997 m. 29 proc., 1998 m. 21,76 proc., 1999 m. 4,85 proc., o nuo 2000 m. iki 2003 m. draudžiamos pajamos išliko pastovios).

Iš 23 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad išlaidos pensijų socialiniam draudimui ypač išaugo 2008 m. (nuo 6103,15 mln. Lt iki 7979,77 mln. Lt), kadangi 2008 m. pagrindinė valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos dalis buvo lygi ne 100 proc., o 110 proc. bazinės pensijos, t. y. kai asmuo turi būtinają valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą. Išlaidų pensijų socialiniam draudimui augimą lėmė ir nuo 2007 m. liepos 1 d. skaičiuojamas priedas už stažo metus asmenims, įgijusiems didesnę kaip 30 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą. Dėl pasikeitusios šalies ekonominės situacijos, kurias apibūdina BVP pokyčiai, 2009 m. išlaidų pensijų socialiniam draudimui augimas sulėtėjo (kasmetinis padidėjimas siekė tik apie 3,53 proc.), o 2010 m. išlaidos šios rūšies socialiniam draudimui sumažėjo 7,3 proc.

Atsižvelgus į išlaidų pensijų socialiniam draudimui nuolatinį augimą ir nesuderinimą su VSDF biudžeto galimybėmis, 2010 m. buvo nuspręsta mažinti papildomą pensijos dalį bei sumažinti dirbantiems pensininkams mokamas pensijas. 2011 m. VSDF biudžeto išlaidos pensijų socialiniam draudimui išaugo 0,1 proc.

Analizuojant išlaidas ligos ir motinystės socialiniam draudimui pastebėta, kad vidutiniškai kasmet jos sudarė 9,9 proc. visų išlaidų (žr. 24 paveikslą)

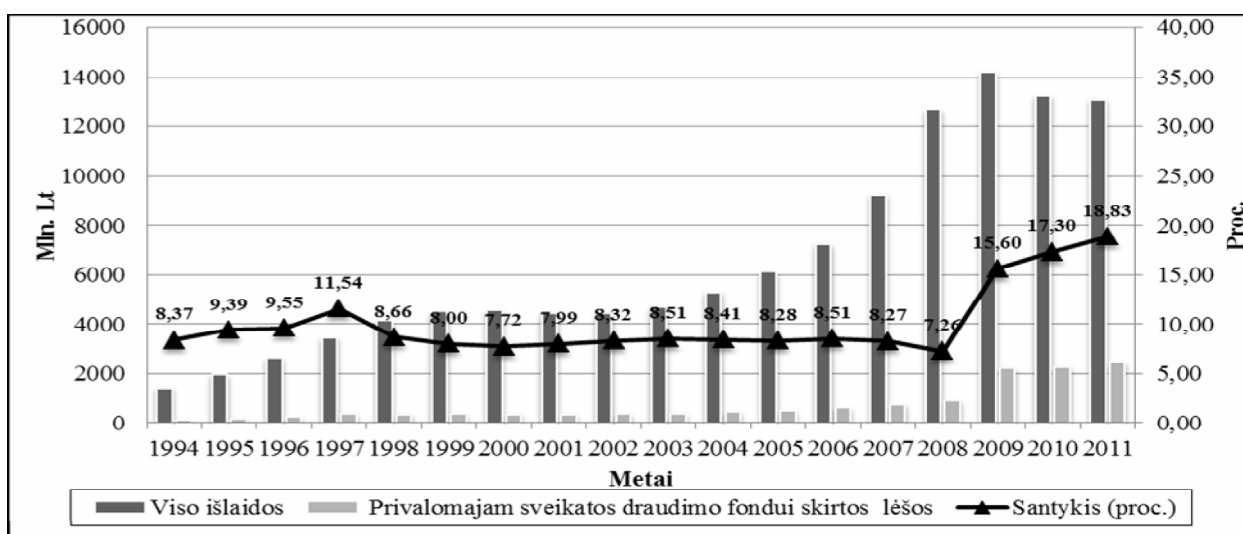
24 pav. VSD ligos ir motinystės išmokų santykis su bendromis VSDF biudžeto išlaidomis 1994 – 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Kaip matyti iš 24 paveiksle pateiktų duomenų, didžiausias išlaidų ligos ir motinystės socialiniam draudimui kasmetinis augimas, kuris siekia 79,5 proc., nustatytas 2008 m., tuo tarpu 2009 m. šių išlaidų augimas sulėtėjo iki 25,8 proc. ir išlaidos ligos ir motinystės socialiniam draudimui sudarė 2121,8 mln. Lt. Per visą analizuojamą laikotarpį šios išlaidos buvo didžiausios ir ta lėmė įstatymo pakeitimai, kuriais nustatytos didesnės ligos ir motinystės socialinio draudimo išmokos ir pailgintas šių išmokų mokėjimo laikotarpis, t. y. nuo 2008 m. motinystės (tėvystės) pašalpa buvo lygi 100 proc. kompensuojamojo darbo užmokesčio, kol vaikui sueina vieneri metai (buvo – 6 mėnesiai), ir pailgintas šių išmokų mokėjimo laikotarpis – kol vaikui sueis dveji metai mokama 85 proc. kompensuojamojo darbo užmokesčio. Išlaidų ligos ir motinystės socialiniam draudimui augimo lėtėjimą 2009 m. bei šių išlaidų kasmetinį mažėjimą 2010 – 2011 m., atitinkamai 19,2 proc. ir 25,9 proc. lėmė pasikeitusi šalies ekonominė situacija (BVP išaugo nuo 95323,23 mln. Lt iki 106369,94 mln. Lt, nedarbo lygis sumažėjo nuo 17,8 proc. iki 15,3 proc.). Įvertinus sumažėjusį VSDF biudžeto pajamų surinkimą bei išaugusias socialinio draudimo išlaidas, buvo priimti sprendimai mažinti ligos ir motinystės socialinio draudimo išmokas. Nuo 2011 m. liepos 1 d. motinystės (tėvystės) pašalpos dydis yra 100 proc. kompensuojamojo uždarbio dydžio, jeigu apdraustasis pasirenka gauti šią pašalpą, kol vaikui

sueina vieneri metai. Jeigu apdraustasis pasirenka gauti motinystės (tėvystės) pašalpa, kol vaikui sueina dveji metai, šios pašalpos dydis, kol vaikui sueina vieneri metai, yra 70 proc., o kol vaikui sueina dveji metai, – 40 proc. pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio. Kai 2010 m. motinystės (tėvystės) pašalpos dydis buvo sumažintas nuo 100 iki 90 proc. kompensuojamojo uždarbio (kol vaikui sueina 1 m.) bei nuo 85 iki 75 proc. (likusį laiką).

Sveikatos draudimo įstatyme nustatyta, kad draudėjų įmokos sudaro 3 proc., o apdraustųjų – 6 proc. privalomojo sveikatos draudimo įmokų nuo nustatyta tvarka apskaičiuotų pajamų. 25 paveiksle pateiktas privalomojo sveikatos draudimo fondui skirtų lėšų ir bendrųjų išlaidų kitimas 1994 -2011 m.

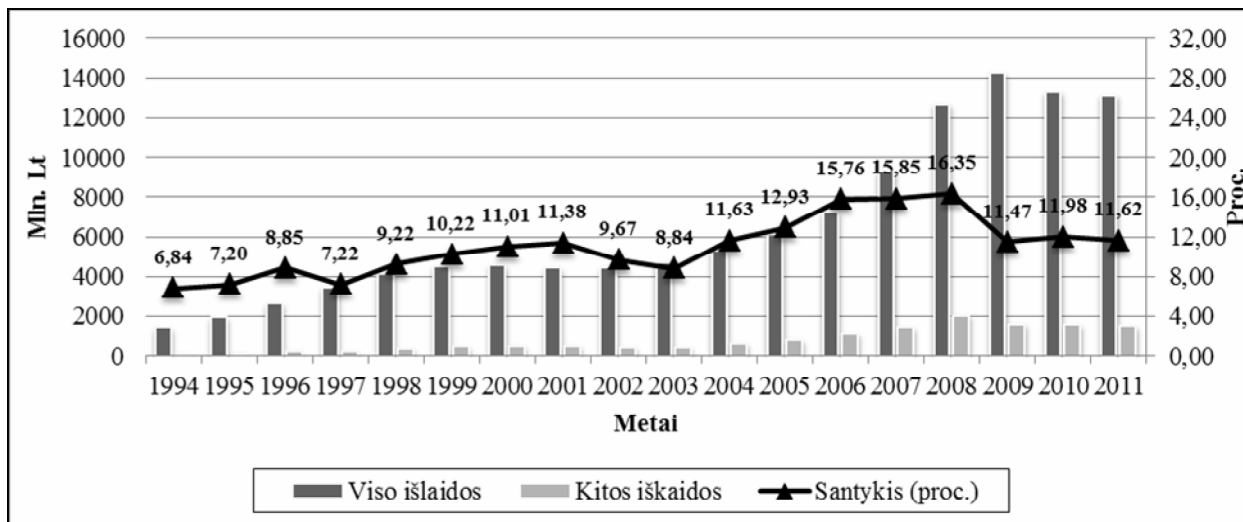

25 pav. Privalomajam sveikatos draudimo fondui skirtų lėšų santykis su bendromis VSDF biudžeto išlaidomis 1994 – 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Matyti (žr. 25 paveikslą), kad didžiausias privalomojo sveikatos draudimo išlaidos buvo patirtos 2011 m. – 2467,9 mln. Lt., palyginus su 2003 m., jos padidėjo net 20 kartų, tam įtakos turėjo sveikatos draudimo tarifo pokyčiai (1994 – 1995 m. buvo 2,9 proc., 1996 m. – 3,4 proc., 1997 – 2008 m. – 3 proc., o nuo 2009 m. iki 2011 m. buvo 9 proc.). Didžiausi kasmetiniai privalomojo sveikatos draudimo fondo pokyčiai užfiksuoti 2009 m. (141,6 proc.), juos lėmė dėl ekonomikos nuosmukio suprastėjusi situacija darbo rinkoje (užimtųjų skaičius sumažėjo 6,84 proc., bedarbių skaičius išaugo 176,70 proc., laisvų darbo vietų skaičius sumažėjo 73,63 proc.). Vidutiniškai kasmet privalomojo sveikatos draudimo fondo skirtos lėšos sudarė 744,84 mln. Lt. Surinktos sveikatos draudimo įmokos yra pervedamos į Privalomojo sveikatos draudimo fondą. Už tolesnį šių įmokų panaudojimą ir administravimą atsakinga Valstybinė ligonių kasa. Lėšos yra skirtos sveikatos priežiūros paslaugoms, kompensuojamiems vaistams ir kt. O naudojamos, neatsižvelgiant į asmens mokėtas įmokas ar darbo stažą. Todėl kiekvienas šalies pilietis mokėdamas šią įmoką turi teisę naudotis paslaugomis susijusiomis su sveikatos apsauga.

Taip pat ne menkliau svarbu aptarti ir kitas išlaidas, kurios turi gan nemažą įtaką biudžeto išmokų didėjimui, tuo pačiu ir subalansuotumui. Kitas išlaidas sudaro veiklos sąnaudos, neatgautinos ir abejotinai atgautinos bei pensijų fondams skirtos lėšos, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo bei nedarbo socialinio draudimo išmokos (žr. 26 paveikslą).

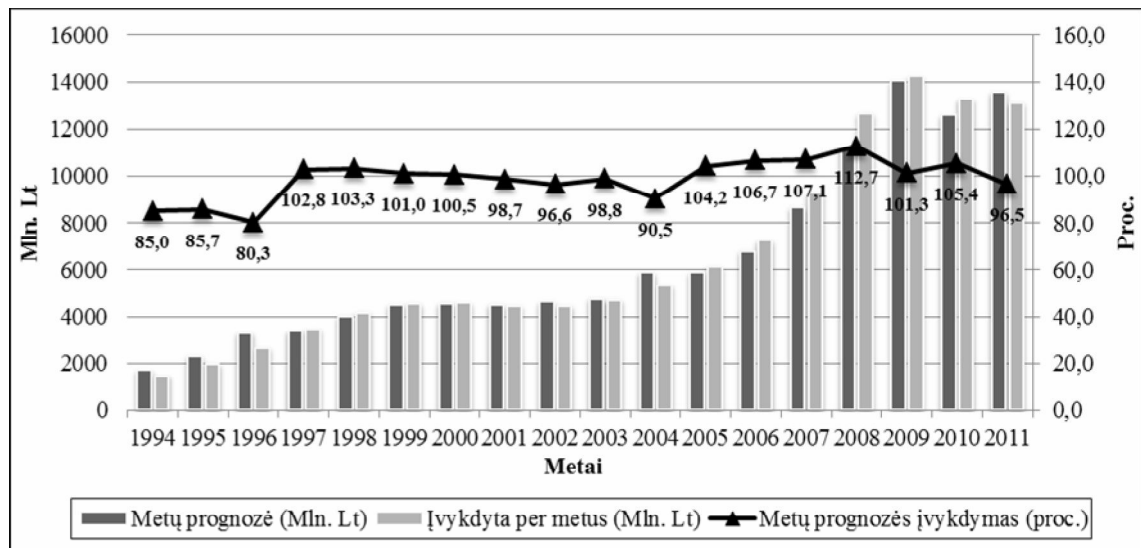
26 pav. Kitų išlaidų santykis su bendromis VSDF biudžeto išlaidomis 1994 – 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Iš 26 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad didžiausi kitų išlaidų pokyčiai pastebimi 2008 m. (16,35 proc.), tam įtakos turėjo pensijų fondams skirtų lėšų išaugimas (24,9 proc.), jiems skirta suma 2008 m. sudarė 1064 mln. Lt. Pensijų fondams skirtų lėšų lyginamasis svoris visose VSDF išlaidose vidutiniškai sudarė 2,3 proc. ir bendras padidėjimas siekė 2,74 proc. per visą analizuojamą laikotarpį. Vidutiniškai kasmet kitos išlaidos sudarė apie 792,81 mln. Lt. Didžiausias kasmetinis kitų išlaidų padidėjimas pastebimas per 1996 m. (64,63 proc.), tuo tarpu mažiausias, siekiantis 0,47 proc. per 2001 m. Analizuojant kitų išlaidų struktūrą pastebima, kad didžiausi pakitimai matomi pensijų fondų išlaidų, per analizuojamą laikotarpį padidėjo 358,9 tūkst. Lt. Tam įtakos turėjo nuo 2004 m. pensijų sistemos reforma, kai pradėjo kurtis pensijų fondų organizacijos. Buvo siekiama sumažinti našta VSDF, kai dalis pensinių išmokų turėtų būti pervedamos iš privačių fondų

Išanalizavus VSDF biudžeto išlaidų struktūrą bandyta palyginti, ar faktinis išlaidų surinkimas sutapo su prognozuojamu. Magistro darbo autoriai pastebi, kad Vyriausybės programa socialinė orientacija, tarptautiniai įsipareigojimai, valdymo proceso ypatumai (decentralizacija) didina VSDF biudžeto išlaidas. 27 paveiksle pateikta Lietuvos VSDF biudžeto išlaidų metinės prognozės ir plano įvykdymas 1994 – 2011 m. laikotarpiu. Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto išlaidos 2011 m. sudarė 13107,8 mln. Lt., VSDF išlaidų planas įvykdytas 96,5 proc. – VSDF išlaidos buvo 468,6 mln. Lt mažesnės nei planuotos (žr. 27

paveikslą).

27 pav. VSDF biudžeto išlaidų plano įvykdymas 1994 – 2011 m.

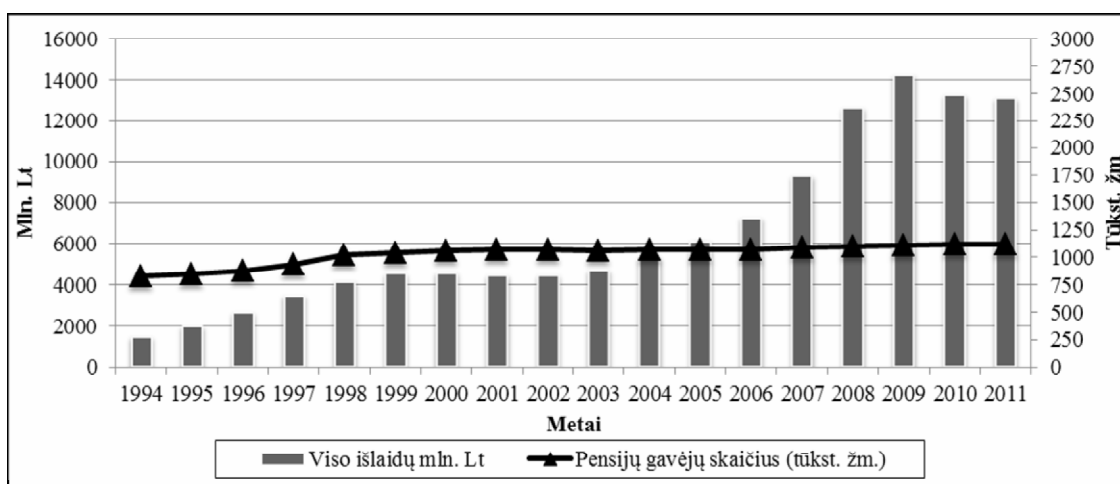
Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis

Išanalizavus priskaičiuotas ir faktiškas pinigines VSDF biudžeto išlaidas 1994 – 2011 m. laikotarpiu nustatyta, kad VSDF faktiškos išlaidos viršijo metų prognozes ne kiekvienais analizuojamais metais. 1994 – 1997 m. laikotarpis išsiskiria tuo, kad buvo išleidžiama mažiau nei prognozuojama. Jei 1994 m. išlaidų buvo prognozuojamos 1711,18 mln. Lt, faktiškai išlaidos siekė 1454,8 mln. Lt, net 259,38 mln. Lt mažiau nei planuota. Nuo 1997 m. iki 2001 m. faktiškai buvo išleista žymiai daugiau nei buvo keliami lūkesčiai. Didžiausias plano viršijimas analizuojamu laikotarpiu buvo 1998 m., kai buvo jau išibėgėjusi Rusijos krizė. 1998 m. buvo priskaičiuota 4032,68 mln. Lt, tačiau faktiškai išleista 4164,02 mln. Lt, disbalansas tarp fakto ir realo buvo 131,34 mln. Lt. Nuo 2001 m., Lietuvos ekonomikai atsigaunant nuo Rusijos krizės padarinių, VSDF išlaidos sumažėjo 0,03 proc. ir faktiškai buvo išleista 58,63 mln. Lt mažiau nei planuota. Didžiausias sutaupymas pastebimas per 2004 m., tai metų prognozės įvykdymas siekė 90,52 proc. ir buvo sutaupyta net 557,8 mln. Lt. 2005 m. buvo priskaičiuota 5861,2 mln. Lt išlaidų, faktiškai išleista 6129,6 mln. Lt ir atitinkamai įvykdyta plano buvo 104,6 proc. Būtent nuo 2005 m. išlaidos pradėjo augti žymiai sparčiau, nei buvo prognozuojama ir tai tęsėsi iki 2011 m. Didžiausias neatitikimas tarp prognozės ir įvykdymo pastebimas 2008 m., kai Lietuvą pasiekė pasaulinė finansų krizė. Būtent šiais metais neatitikimas siekė net 1422,78 mln. Lt, tuo tarpu Lietuvos vyriausybė planavo išleisti 11231,1 mln. Lt, o išleido net 12653,88 mln. Lt. Vidutiniškai VSDF ir jos teritoriniai skyriai per 1994 – 2010 m. laikotarpį realiai išleido 98,7 proc. nuo prognozuotų išlaidų. Nors šis vidurkis gal ir atrodo gerai, tačiau esant tikrai situacijai ir kiekvienais metais augant VSDF išlaidoms, mokslinio tiriamojo darbo autoriai priėjo prie vienos išvados, tai, kad yra būtinas rezervo kaupimas. Sukauptas atitinkamo dydžio rezervas padės

pasirengti ateinantiems kitiems ekonomikos nuosmukiams.

Apibendrinant 1994 – 2011 m. VSDF išlaidų kitimą galima teigti, kad VSDF faktiškos išlaidos viršijo metų prognozes beveik kiekvienais analizuojamais metais išskyrus šiuos laikotarpius 1994-1996 m., 2001-2004 m. ir 2011 m. Didžiausias realių išlaidų viršijimas su prognozuotomis buvo 2008 m., kai Lietuva pasiekė pasaulinę finansų krizę. Būtent šiais metais neatitikimas siekė net 1422,78 mln. Lt. Apskaičiuoti vidutiniai VSDF išlaidų kitimo rodikliai parodė, kad išlaidos per 1994 – 2011 m. laikotarpį vidutiniškai kasmet padidėdavo 6537,7 mln. Lt. Išanalizuota VSDF išlaidų struktūra rodo, kad 1994 – 2011 m. laikotarpiu pensijų socialinio draudimo bei ligos ir motinystės išlaidos užima didžiausią dalį visose VSDF išlaidose. Tai parodo, kad Lietuva, kaip ir kitos vakarų Europos šalys, po truputi susiduria su senėjimo problema. Atsižvelgiant į šiandieninę Lietuvos situaciją, būtų galima numatyti, kad ateityje išmokos dar labiau išaugs, todėl subalansuoti VSD fondo biudžetą yra vienas iš prioritetinių uždavinių.

Taip pat šiame magistro darbo skyriuje analizuojami veiksniai, labiausiai įtakojantys biudžeto išmokų pokyčius. Taigi, analizę pradėsime nuo demografinių pokyčių. Demografinio senėjimo pokyčiai lemia socialines ir ekonomines problemas, gyventojų socialinio aprūpinimo bei sveikatos priežiūros poreikio didėjimą. Statistikos departamento prie LRV duomenimis, mažėjant gyventojų skaičiui, keičiasi gyventojų sudėtis pagal amžių – dėl mažo gimstamumo mažėja vaikų, o dėl progresuojančio gyventojų senėjimo 60 metų ir vyresnių žmonių skaičius ir dalis nuolat auga. Vienas iš pagrindinių veiksnių, turintis įtakos VSDF biudžeto išlaidoms yra pensijų gavėjų skaičius. Pensijų gavėjų skaičiaus ir VSDF biudžeto išmokų kitimas 1994 – 2011 m. pateiktas 28 paveiksle.

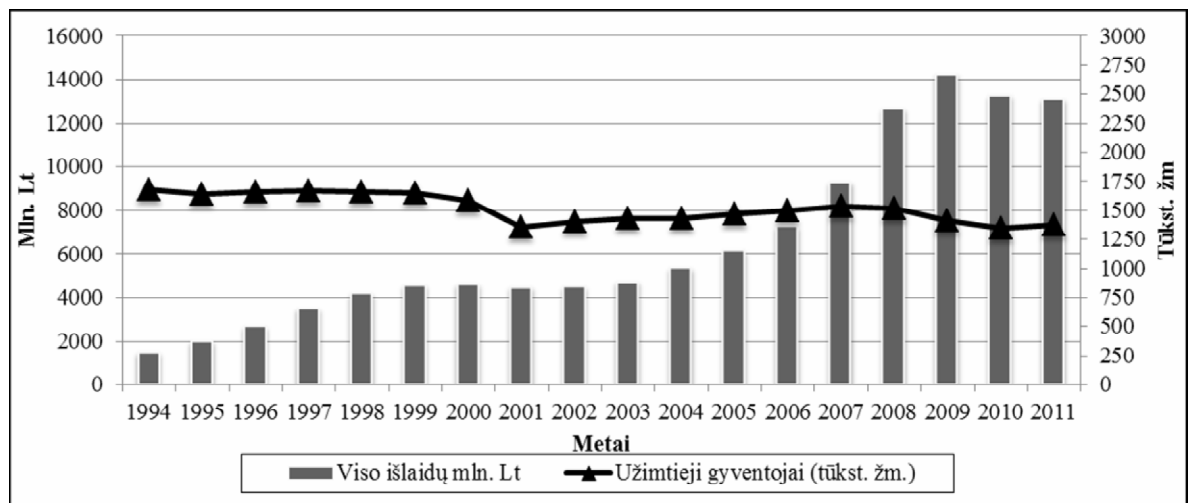
28 pav. VSDF biudžeto išmokų ir pensijų gavėjų dinamika 1994 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Kaip matyti iš 28 paveiksle pateiktų duomenų, 2011 m. pabaigoje Lietuvoje gyveno

1116,38 tūkst. asmenų, arba beveik kas trečias šalies gyventojas, kuris gavo bent vienos rūšies pensiją. Palyginti su 2010 m., pensijų gavėjų skaičius sumažėjo 1,2 tūkst. Tačiau teigiamas rodiklio kitimas buvo ne visada. Analizuojant 1994 – 2011 m. pastebima, kad pensijų gavėjų skaičius nuolat didėjo. Per visą analizuojamą laikotarpį pensijų gavėjų skaičius išaugo 33,92 proc., tuo tarpu išlaidos atitinkamai padidėjo 9 kartus. Toks didėjimo netolygumas parodo, kad augant Lietuvos ekonomikai (BVP padidėjo 89,47 mlrd. Lt, TUI padidėjo 33,92 mlrd. Lt, vidutinis darbo užmokestis padidėjo 1711,3 Lt ir kt.), didėjo pensijų išmokos. Didžiausias kasmetinis padidėjimas, 9,14 proc., pastebimas per 1998 m., kai ir Lietuvą paveikė Rusijos krizė. Pensijų gavėjų skaičius išsiskirto į keturias grupes: vidutiniškai didžiausia dalis (apie 54 proc.) pensijų gavėjų gavo su senatve susijusias pensijas (valstybinio socialinio draudimo senatvės, išankstines senatvės, invalidumo bei šalpos ir valstybines pensijas pensinio amžiaus gavėjams). Netekto darbingumo (invalidumo) pensijas gavo apie 19,9 proc. darbingo amžiaus gavėjų, našlių ir našlaičių 23,9 proc., dar apie 2,2 proc. asmenų gavo priešlaikinio išėjimo į pensiją dėl padėties darbo rinkoje išmokas.

VSDF biudžeto išlaidas stipriai veikia užimtųjų skaičius rinkoje. Kuo didesnis užimtųjų skaičius bendrame gyventojų skaičiuje, tuo mažiau reikia išlaidų, nuorodos į 29 paveikslą.

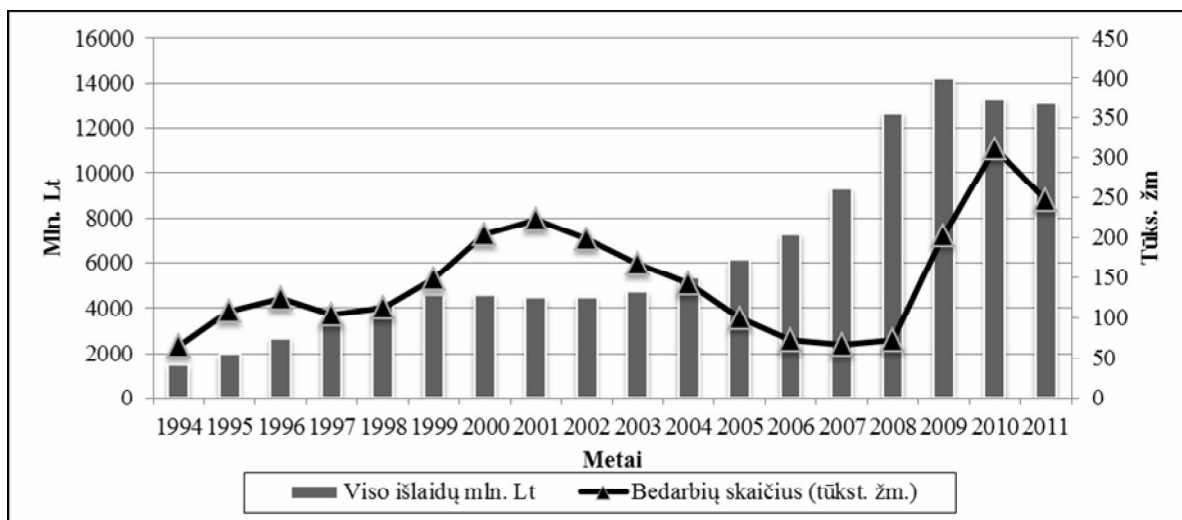
29 pav. VSDF biudžeto išmokų ir užimtųjų gyventojų dinamika 1994 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Užimtumo tyrimai yra vienas iš šaltinių, padedantis gauti patikimą informaciją apie situaciją darbo rinkoje, nustatant užimtųjų, bedarbių ir ekonomiškai neaktyvių gyventojų skaičių. Kuo didesnis užimtųjų skaičius, tuo mažesnis bedarbių skaičius, tokiu būdu reikia mažiau išlaidų socialiniai apsaugai. Iš 29 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad nepriklausomybės laikotarpiu gyventojų užimtumas vystėsi netolygiai: pradžioje buvęs labai aukštas, jis pradėjo mažėti ir 1995 m. nedarbas pasiekęs aukščiausią tašką (pasak darbo biržos duomenimis, nedarbo lygis siekė 60,5 proc.), užimtumas Lietuvoje siekė apie 55,2 proc. Tam įtakos turėjo Lietuvos darbo rinkoje įvykę svarbūs pasikeitimai pereinamojo laikotarpio metu, kai buvo įgyvendinamos ekonominės

reformos (žemės ūkio, pinigų, sveikatos priežiūros ir kt. reformos). Vėliau užimtumo rodikliai gerėjo, kol Lietuvos ekonomiką 1999 m. smarkiai pakirto Rusijos krizė. Dėl 1998 m. Rusijos finansų krizės sukulto Lietuvos ekonomikos nuosmukio 1999 m. BVP ir vidutinis metinis užimtųjų skaičius sumažėjo atitinkamai 1,7 ir 2,2 proc., o nedarbo lygis padidėjo 31,3 proc. Ir nors po metų šalies ūkis pradėjo augti, užimtumas sumažėjo net 14,77 proc. Per visą analizuojamą laikotarpį užimtųjų gyventojų Lietuvoje sumažėjo 18,16 proc. ir vidutiniškai kasmet užimtų gyventojų buvo apie 1517,71 tūkst. žm. Užimtųjų skaičiui įtakos turėjo ne tik ekonominė situacija, bet ir gyventojų skaičiaus mažėjimas Lietuvoje. Per analizuojamą laikotarpį gyventojų skaičiaus sumažėjimą 16,82 proc. lėmė vidutiniškai kasmet 23,99 tūkst. emigravę asmenys, 18,86 proc. sumažėjęs gimusiųjų skaičius bei tik 11,72 proc. sumažėjęs mirusiųjų skaičius.

VSDF biudžeto išlaidų kitimui Lietuvoje bedarbių skaičiaus kitimas. 30 paveiksle. pateikta VSDF biudžeto išlaidų ir bedarbių skaičiaus kitimas 1994 – 2011 m. Lietuvoje.

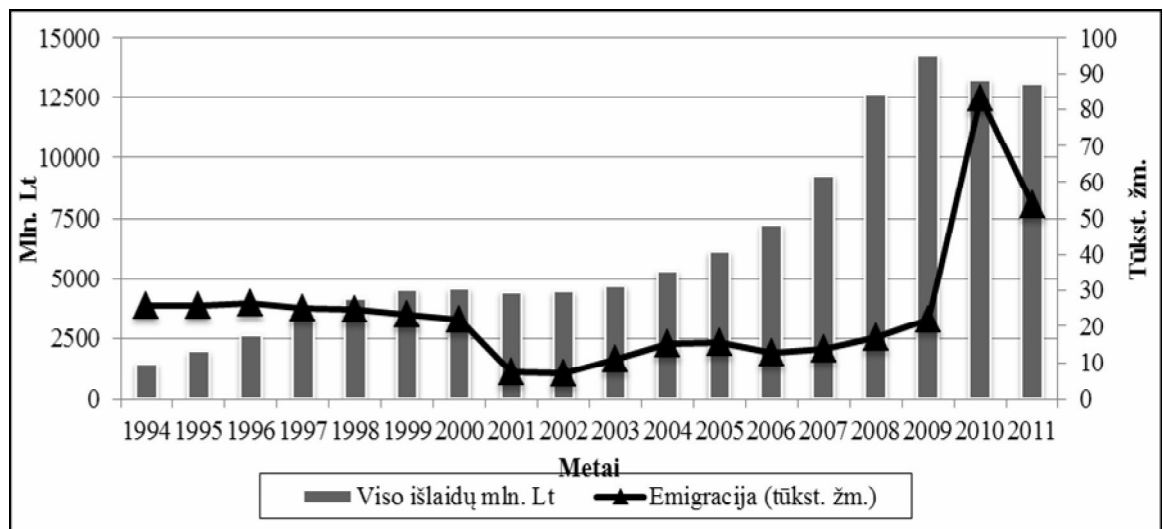
30 pav. VSDF biudžeto išmokų ir bedarbių skaičiaus dinamika 1994 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Analizuojant bedarbių skaičiaus pokyčius nuo 1994 iki 1996 m. (žr. 30 paveikslą) matomas bedarbių skaičius spartus didėjimas. 1994 m. bedarbių Lietuvoje buvo šiek tiek daugiau nei 65,7 tūkst., o 1996 m. padidėjo iki 124,5 tūkst. žm. Tokiems pokyčiams daugiausia įtakos turėjo infliacijos sumažėjimas (1994 m. – 45,1 proc., 1996 m. – 13,1 proc.), BVP padidėjimas (16,81 mlrd. Lt), mokėjimų balanso einamosios sąskaitos deficito augimas (nuo 2,1 proc. BVP 1994 m. iki 10 proc. 1996 m.). 1997 – 1998 m. stabilizavusi ekonomika sulaukė didelio smūgio, Rusijos krizė 1998 metų antroje pusėje, buvo vienintelis veiksnys, sumažinęs ekonomikos plėtrą, stipriai paveikęs Lietuvos darbo rinką. Bedarbių skaičiaus išaugimas užfiksuotas 2001 m. (perkopta 200 tūkst. žm. riba). Nuo 2001 m. bedarbių skaičius mažėjo, mažėjimas tęsėsi iki 2008 m. antrojo

ketvirčio. Per 2001 – 2008 m. bedarbių skaičius sumažėjo apie 150,3 tūkst. žm. (67,16 proc.). Viena iš pagrindinių to priežasčių – 2004 m. įstojimas į ES. Padidėjusios užsienio investicijos (būtent iš ES 135,31 proc.) ženkliai paskatino ekonominę plėtrą, bei atsivėrusios tarptautinės sienos paskatino emigraciją (emigracijos srautai vidutiniškai kasmet sudarė 39396 asm.). 2008 m. pasaulinė ekonominė ir finansinė krizė palietė ir Lietuvą, nes nuo 2008 m. bedarbių skaičius su kiekvienais metais augo ir 2010 m. siekė 312,1 tūkst. žm.

Kitas ekonominis-socialinis veiksnys, lėmęs VSDF biudžeto išmokų tempus, yra gyventojų mažėjimas – gyventojų tarptautinė emigracija. Emigrantų skaičius ir išlaidų kitimas pateikti 31 paveiksle.

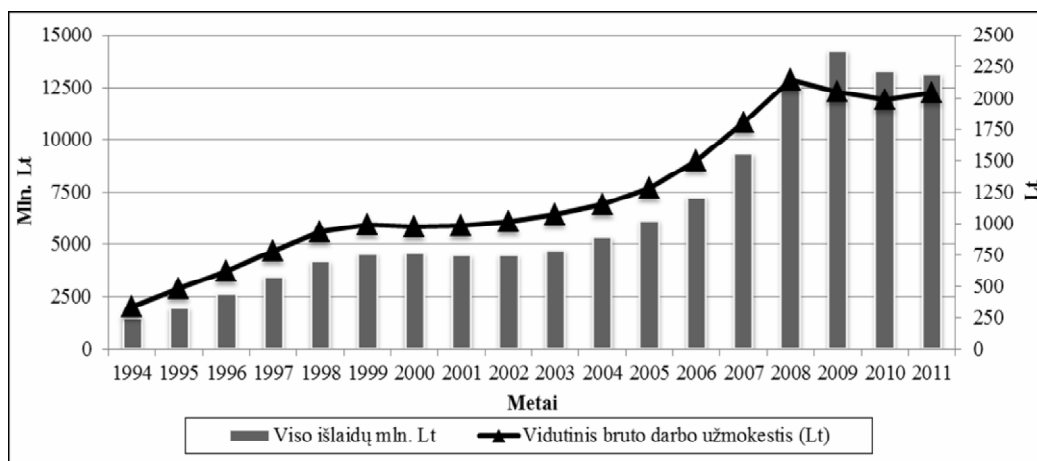
31 pav. VSDF biudžeto išmokų ir emigracijos dinamika 1994 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis..

Lietuvoje vykstanti politinė, socialinė ir ekonominė transformacija padarė esminį poveikį tarptautinės gyventojų emigracijos procesui. 1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, emigracijos srautai pradėjo sparčiai didėti. Didėjimas pastebėtas iki 1996 m. (apie 1,93 proc.). Kaip matoma iš 31 paveikslo, analizuojant 1997 – 2002 m. nustatytas emigracijos pokyčių neįžymus mažėjimas (17,9 tūkst. žm.) 2004 m. Lietuvai tapus ES valstybe nare ir įsigaliojus laisvam asmenų judėjimui, emigracija dar labiau suintensyvėjo ir augimas pastebimas iki 2010 m. (išskyrus 2006 m.). Vidutiniškai kasmet emigrantų skaičius siekė 27136 gyventojus. 2006 m. ekonomikos pakilimas Lietuvoje, lėmė emigrantų srauto sumažėjimą 19,1 proc. (2969 asm.). Tačiau 2009 m. prasidėjęs ekonominis sąstingis, emigrantų skaičių padidino apie 7,5 karto (72125 asm.), 2010 m. palyginus su 2003 m. Per visą analizuojamą laikotarpį emigrantų skaičius išaugo 4,9 karto (42831 asm.). Emigracijos augimas pastebimas nuo 2008 m. Ekonominis sunkmetis prasidėjęs 2008 m. paskatino į užsienį vykti tuos, kurie yra labiau užtikrinti dėl darbo ir gyvenimo sąlygų užsienio šalyje. Nes būtent šiose šalyse turi stabilesnę ekonomiką, kuri

ekonominius sunkmečius įveikia daug greičiau nei Lietuva.

Dar vienas svarbus veiksnys, turintis įtakos VSDF biudžeto išlaidoms, vidutinis bruto darbo užmokestis, kurio kitimas pateiktas 32 paveiksle. Kaip matyti iš 32 paveikslo pateiktų duomenų, vidutinis bruto darbo užmokestis didėjo, išskyrus 2009 m. Didžiausias vidutinio darbo užmokesčio padidėjimas nustatytas per 1995 m. (43,72 proc.), tuo tarpu mažiausiai apie 1,18 proc. vidutinis bruto darbo užmokestis padidėjo per 2001 m. Augimas labai susijęs su nedarbo lygio kitimo tendencijomis.

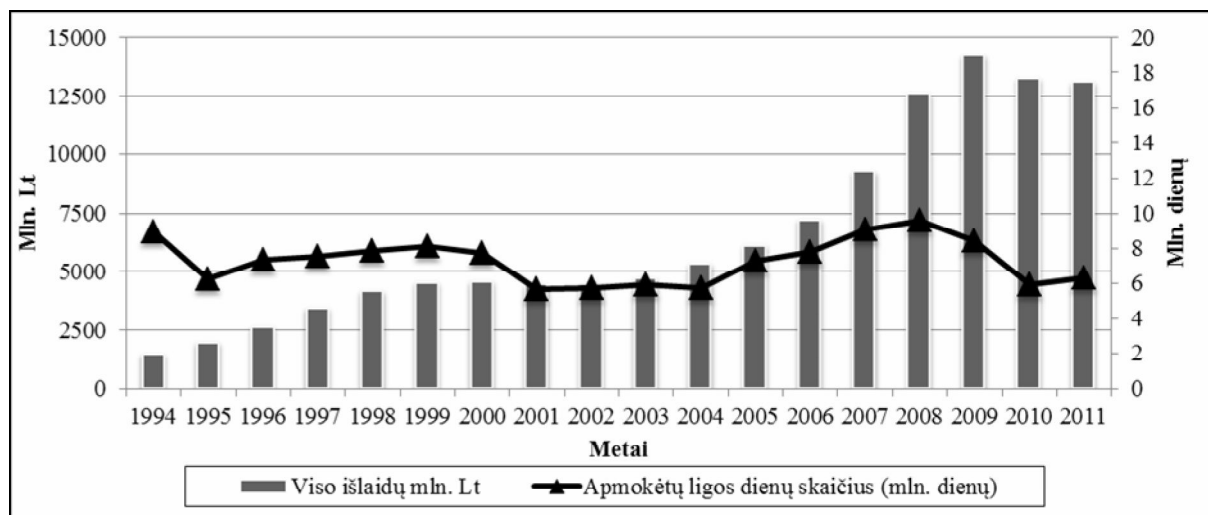

32 pav. VSDF biudžeto išmokų ir vidutinio bruto darbo užmokesčio dinamika 1994 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis..

Kalbant apie vidutinio bruto darbo užmokesčio sumažėjimą, didžiausias vidutinio darbo užmokesčio pakitimas užfiksuotas 2009 m., kai darbo užmokestis sumažėjo 4,45 proc., palyginus su 2008 m. (tuo tarpu nedarbo lygis išaugo 2009 m. iki 13,7 procento ir buvo 2,4 karto didesnis nei 2008 m.). Tokiam darbo užmokesčio kitimui įtakos turėjo darbų mastų ir nereguliarių išmokų sumažėjimas, taip pat sumažintas valstybės politikų, teisėjų, valstybės pareigūnų ir valstybės tarnautojų pareiginėms algoms apskaičiuoti taikomas bazinis dydis ir priedai už kvalifikacinę klasę. Didžiausias vidutinio bruto darbo užmokesčio padidėjimas nustatytas per 1995 m. (43,72 proc.). Vidutiniškai kasmet bruto darbo užmokestis siekė 1229,66 Lt., tuo tarpu VSDF biudžeto išlaidos buvo 6537,7 mln. Lt.

VSDF biudžeto išlaidos taip pat priklauso ir nuo apmokėtų ligos dienų skaičiaus. Kuo didesnis dienų skaičius, tuo daugiau yra išmokama išmokų bei kompensacijų (žr. 33 paveikslą).

33 pav. VSDF biudžeto išmokų ir apmokėtų ligos dienų dinamika 1994 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, remiantis VSDF biudžeto duomenimis.

Iš 33 paveiksle pateiktų duomenų, apmokėtų ligos dienų skaičiaus kitimas 1994 – 2011 m. buvo nepastovus, t. y. daugiausia apmokėtų ligos dienų skaičius užfiksuotas 2008 m. (9,6 mln. d.), mažiausiais apmokėtų dienų skaičius pastebimas 2001 m. (5,78 mln. d.). Per 1999 – 2003 m. ilgiausia vidutinė apmokėtų ligos dienų trukmė 1-asm. – 14,72 dienos buvo 1999 m., o trumpiausia – 9,95 dienos buvo 2003 m. Galima manyti, kad šiam pokyčiui įtakos turėjo VSDF valdybos teritorinių skyrių efektyviai vykdoma nedarbingumo ekspertizės kontrolė. Analizuojant 2004 – 2008 m. laikotarpį pastebima, kad 2006 m. apmokėtų ligos dienų skaičius 1-am apdraustajam buvo 11,7 d., Šis faktinis rodiklis apie 16 proc. viršija 2006 m. planą. 2008 m. lyginant su 2006 m. apmokėtų ligos dienų skaičius buvo didesnis 23,08 proc. ir tam įtakos turėjo palanki išmokų sistema, kai ligos atveju buvo mokama už pirmas dvi darbuotojo ligos dienas pašalpa (80-100 proc. algos dydžio) moka darbdavys, o už likusias dienas mokama iš Fondo lėšų, lygi 85 proc. pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio. Pasikeitus išmokų ligos atveju išmokėjimų sistemai, pastebimas apmokėtų dienų skaičius 1-am mažėjimas. Nauja tvarka numatė, kad už pirmas dvi darbuotojo ligos dienas pašalpa (80-100 proc. algos dydžio) moka darbdavys, vėliau „Sodra“. Pastaroji už 3-7 ligos dienas moka 40 proc. darbo uždarbio, o nuo 8 dienos iki pasveikimo – 80 proc. darbo užmokesčio. Tai turėjo didelę įtaką analizuojamo rodiklio kitimui. Todėl 2011 m. apmokėtų ligos dienų skaičius 1-am apdraustajam pastebimas 1 d. sumažėjimas, t. y. 6,94 proc. mažesnis nei 2009 m.

Apibendrinant galima teigti, kad VSDF biudžeto išmokos per tiriamą laikotarpį augo iki 2010 m. 2003 m. laikant baziniai, išmokos padidėjo beveik 10 kartų. Šį augimą sąlygojo ekonominiai ir socialiniai (demografiniai) veiksniai – pensijų gavėjų, bedarbių ir užimtųjų skaičius, vidutinis bruto darbo užmokesčio, emigracija, apmokėtų ligos dienų skaičius. Atsižvelgiant į šiandieninę Lietuvos situaciją, būtų galima numatyti, kad ateityje išmokos dar

labiau išaugs, nors 2010 ir 2011 m. šiek tiek sumažėjo (1,2 proc.). Subalansuoti VSD fondo biudžetą - sudėtinga užduotis Lietuvos Respublikos valdžios institucijoms, todėl yra būtinas veiksmų, turinčių įtakos VSDF biudžeto išlaidoms, gilesnis analizavimas.

2.4. Esminiai veiksniai, lėmę valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto subalansavimo problemas

Išanalizavus VSDF biudžeto pajamas ir išlaidas, ištyrus jo subalansavimą, bei jį įtakojusius veiksmus 1994 - 2011 m., šiame magistro darbo skyriuje bus analizuojamos grupės, padėsiančios įvertinti, kurie veiksniai labiausiai įtakoja VSDF biudžeto pajamų surinkimą ir išlaidų paskirstymą. Norint tinkamai įvertinti VSDF biudžeto subalansavimo kryptis reikia vadovautis kompleksiniu požiūriu. Tai atskleisti mums padės daugialypės – analizės metodas, kuris bus atliekamas remiantis Lietuvos Respublikos statistikos departamento ir Sodros pateiktais statistinių 1994 – 2011 m. duomenų pakitimais (veiksmų suvestinę lentelę pateikta 41 priede). Sudarytos veiksmų grupės, kuria siekiama išsiaiškinti, kaip užimtųjų skaičius, draudėjų skaičius, apdraustųjų skaičius, minimalus mėnesinis atlyginimas bei emigracija veikia VSDF biudžeto pajamas, buvo apdoroti duomenis SPSS programa ir nustatyta ar tarp VSDF biudžeto pajamų ir užimtųjų skaičius, draudėjų skaičius, apdraustųjų skaičius, minimalus mėnesinis atlyginimas bei emigracija nėra išskirčių (žr. 11 lentelė). išskirčių nustatymas yra reikalingas norint nustatyti ar mūsų pasirinkti veiksniai nėra vienas nuo kito per daug priklausomas ir ar nereikia jų eliminuoti.

11 lentelė

VSDF biudžeto pajamas įtakančių veiksmų gauti rezultatai 1994 – 2011 m. (1)

Išskirtys			Autokoreliacija		Multikolinerumas		Reikšmingumas		Modelio tinkamumas		
Standart liekana	Stebėj. indeksas	Kukomatas	Neapibrėžt. sritis	Nėra	VIF	Porinė korel.	$F_{SPSS} > F_T$	$F_{SPSS} < F_T$	$b_j \neq 0$	$b_j = 0$	$b_j = 0$ ir $b_j \neq 0$
√		-	√	-	-	-	√	-	-	-	√

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, pagal SPSS gautus rezultatus.

Remiantis Durbino – Watsono testu nustatyta, kad sudarytų veiksmų grupėje esantys veiksniai neiškreipia gautų rezultatų ir galima daryti išvadą, jog autokoreliacijos sudarytame modelyje nėra (žr. 42 priedą). Apskaičiuotas multikolinerumas parodė, kad užimtųjų skaičius, draudėjų skaičius, apdraustųjų skaičius, minimalus mėnesinis atlyginimas bei emigracija tarpusavyje nėra stipriai susiję, todėl jų nereikia eliminuoti, nes galutinis rezultatas nebus iškreiptas. Nustačius, kad išskirčių, autokoreliacijos ir multikolinerumo nėra tarp išskirtų veiksmų, buvo skaičiuojami Fišerio ir Stjudento kriterijai. Apskaičiuoti kriterijai, pagal tikimybės reikšmes, parodo ar koreliacijos koeficientai yra reikšmingi. Nustatyta, kad VSDF biudžeto pajamoms pasirinkta veiksmų grupė įtakos turi (žr. 44 priedą). Gautas veiksmų grupės

koreliacijos koeficientas (0,837) (žr. 12 lentelė), rodo kad VSDF biudžeto pajamas stipriai veikia pasirinkti veiksniai, kadangi koeficientas yra intervale [0,7 – 0,9]. Taip pat buvo patikrintas modelio reikšmingumas, nustatyta, kad koreguotasis determinacijos koeficientas leidžia teigti, jog pasirinktos grupės pokyčiai analizuojamu laikotarpiu paaiškina iki 70 proc. VSDF biudžeto pajamų sklaidos, t. y. pasirinktų veiksmų pokyčiai, paaiškina iki 70 proc. VSDF biudžeto pajamų kitimo.

12 lentelė

VSDF biudžeto pajamas įtakančių veiksnių gauti rezultatai 1994 – 2011 m. (2)

1994 – 2011 m.	Standartizuotas Beta koef.	t	Koreliacijos koef.	Koreguotas determinacijos koef.
Užimtųjų sk. pok.	0,293	2,322	0,837	0,70
Draudėjų sk. pok.	-0,223	1,282		
Apdraustųjų sk. pok.	0,135	-1,221		
MMA pok.	0,521	0,603		
Emigracijos pok.	-0,355	2,997		

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, pagal SPSS gautus rezultatus.

Remiantis 12 lentelėje pateiktais duomenimis, suformuluotas statistinės išvados apie išskirtą veiksnių grupę. Tiesinė koreliacinė – regresinė analizė tarp VSDF biudžeto pajamų ir užimtųjų skaičiaus, draudėjų skaičiaus, apdraustųjų skaičiaus, minimalaus mėnesinio atlyginimo bei emigracijos parodė, kad visi kintamieji, išskyrus draudėjų skaičiaus ir emigracijos pokytis, VSDF biudžeto pajamas veikė teigiamai (tiesinė priklausomybė). Apskaičiuoti standartizuoti beta koeficientai parodė, jog VSDF biudžeto pajamas pasirinkti veiksniai veikia skirtingai; didėjantis draudėjų ir apdraustųjų bei užimtųjų skaičius turėtų didinti, o didėjantys emigracijos srautai VSDF biudžeto pajamas mažinti.

Nagrinęjant kintamųjų reikšmingumo lygius (naudotas t kriterijus) nustatyta, kad reikšmingiausias veiksnys, 1994 – 2011 m., įtakančias VSDF biudžeto pajamų kitimą yra emigracijos ir užimtųjų kitimas. Jie daro didesnę įtaką nei draudėjų, apdraustųjų skaičius ir MMA. Tai galima pagrįsti, remiantis analitinėje dalyje gautais rezultatais, kad didėjant emigracijos srautams, pajamos mažėja (darant prielaidą, kad iš Lietuvos išvažiuoja darbingo amžiaus ir jau turėję darbą asmenys). Kalbant apie užimtųjų skaičiaus pokyčius, pastebėta, kad tai stipriai ir reikšmingai veikia VSDF biudžeto pajamas. Esant ekonomikos nuosmukiui, nedarbo lygis šalyje didėja, nes sumažėjus bendrajai paklausai, įmonės mažina gamybos apimtį, o tai atitinkamai sąlygoja bedarbių skaičiaus didėjimą bei užimtumo mažėjimą. Mažėjantis užimtųjų skaičius mažina surenkamas VSDF biudžeto pajamas, ir atvirkščiai.

Taip pat buvo sudarytas modelis, parodysiantis kokie veiksniai labiausiai įtakoja VSDF biudžeto išlaidas. Sudaryta veiksnių grupė, kuria siekiama išsiaiškinti, kaip pensijų gavėjų,

bedarbių ir užimtųjų skaičius, vidutinis bruto darbo užmokestis, emigracija, apmokėtų ligos dienų skaičius veikia VSDF biudžeto išlaidas. SPSS programa apdorojami duomenys ir nustatyta tarp VSDF biudžeto išlaidų ir pensijų gavėjų, bedarbių ir užimtųjų skaičius, vidutinis bruto darbo užmokestis, emigracija, apmokėtų ligos dienų skaičius nėra išskirčių ir nereikia nei vieno pasirinkto veiksnio eliminuoti, t. y. visi pasirinkti veiksniai yra tinkami norint gauti optimaliausia rezultata (žr. 13 lentelė).

13 lentelė

VSDF biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių gauti rezultatai 1994 – 2011 m. (1)

Išskirtys			Autokoreliacija		Multikolinerumas		Reikšmingumas		Modelio tinkamumas		
Standart. liekana	Stebėj. indeksas	Kukomatas	Neapibrėžt sritis	Nėra	VIF	Porinė korel.	$F_{SPSS} > F_T$	$F_{SPSS} < F_T$	$b_j \neq 0$	$b_j = 0$	$b_j = 0$ ir $b_j \neq 0$
-	√	√	√	-	-	-	√	-	-	-	√

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, pagal SPSS gautus rezultatus.

Panaudojus Durbinio-Watsonio testą nustatyta, kad sudarytų veiksnių grupėje esantys veiksniai neiškreipia gautų rezultatų ir galima daryti išvadą, jog autokoreliacijos sudarytame modelyje nėra (žr. 24 priedą). Tai tik dar vienas įrodymas, kad pasirinkta veiksnių grupė atspindės realią situaciją. Apskaičiuotas multikolinerumas parodė, kintamieji nėra multikolinearūs, t. y. jie vienas nuo kito stipriai nepriklauso ir gautų rezultatų neturėtų iškraipyti. Taigi, pensijų gavėjų, bedarbių ir užimtųjų skaičius, vidutinis bruto darbo užmokestis, emigracija, apmokėtų ligos dienų skaičius tarpusavyje susiję ne stipriai ir neiškraipė galutinio sudarytos grupės rezultato. Apskaičiuoti Fišerio ir Stjudento kriterijai, parodantys reikšmingumo lygį, nustatė, kad pasirinktų veiksnių grupės determinacijos koeficientas yra statistiškai reikšmingas (95 proc.), vadinasi, VSDF biudžeto išlaidoms pasirinkta veiksnių grupė įtakos turi (žr. 26 priedą). Sudarytos veiksnių grupės gautas koreliacijos koeficientas (0,951) (žr. 14 lentelė) rodo, kad VSDF biudžeto išlaidas stipriai veikia pensijų gavėjų, bedarbių ir užimtųjų skaičius, vidutinis bruto darbo užmokestis, emigracija, apmokėtų ligos dienų skaičius, kadangi koeficientas yra intervale [0,9 – 1]. Modelio reikšmingumui tikrinti, naudotas koreguotas determinacijos koeficientas. Nustatyta, kad pasirinkta grupė analizuojamu laikotarpiu paaiškino iki 84,6 proc. VSDF biudžeto išlaidų sklaidos, t. y. pensijų gavėjų, bedarbių ir užimtųjų skaičiaus, vidutinio bruto darbo užmokesčio, emigracijos, apmokėtų ligos dienų skaičiaus pokyčiai, paaiškina iki 84,6 proc. VSDF biudžeto išlaidų kitimo. Koreliacinė – regresinė analizė analizuojamu laikotarpiu rezultatai parodė, kad visi kintamieji, išskyrus pensijų gavėjų skaičius ir vidutinis bruto darbo užmokestis, veikė teigiamai (standartizuotas beta koeficientą), tarp kintamųjų egzistavo tiesinė priklausomybė.

14 lentelė

VSDF biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių gauti rezultatai 1994 – 2011 m. (2)

1994 – 2011 m.	Standartizuotas Beta koef.	t	Koreliacijos koef.	Koreguotas determinacijos koef.
Pensijų gavėjų skaičiaus pok.	-0,150	-0,230	0,951	0,846
Emigracijos pok.	0,019	0,791		
Apmok. d. sk. pok.	1,062	7,423		
Bedarbių sk. pok.	0,470	3,053		
DU pok.	-0,706	-1,287		
Užimtųjų sk. pok	0,086	2,470		

Šaltinis: sudaryta darbo autorių, pagal SPSS gautus rezultatus.

Taip pat buvo bandoma nustatyti, kuris iš veiksnių yra reikšmingiausias VSDF biudžeto išlaidų kitimui, tam naudotas t kriterijus. Nustatyta, jog apmokėtų ligos dienų, bedarbių ir užimtųjų skaičiaus, darbo užmokesčio pokyčiai svarbūs VSDF biudžeto išlaidų kitimui. Reikšmingiausias veiksnys, 1994 – 2011 m., įtakojantis VSDF biudžeto išlaidų kitimą apmokestinamų dienų skaičius. Išsiaiškinta, kad apmokestinamų dienų skaičiui didėjant, didėja ir išlaidos. Kuo ilgiau ir dažniau žmonės serga, tuo daugiau reikia išlaidų kompensuoti prarastas pajamas dėl nenumatytų atveju. Kalbant apie bedarbių skaičiaus pokyčius, pastebėta, kad šis analizuojamas dydis, taip pat stipriai ir reikšmingai veikia VSDF biudžeto išlaidas. Blogėjanti ekonominė situacija šalyje, stipriai paveikia darbo rinką, todėl augantis, nedarbo lygis, bedarbių skaičius didina VSDF biudžeto išlaidas, ir atvirkščiai.

Apibendrinus sudarytus modelius, sudaroma pagrindinių veiksnių įtakojančių pajamas ir išlaidas lentelė (žr. 15 lentelė).

15 lentelė

VSDF biudžetą įtakojančios veiksniai (pagal reikšmingumą)

Pajamas įtakojančios veiksniai	Išlaidas įtakojančios veiksniai
Emigracijos pokytis	Apmokėtų ligos dienų skaičiaus pokytis
Užimtųjų skaičiaus pokytis	Bedarbių skaičiaus pokytis
Draudėjų skaičiaus pokytis	Užimtųjų skaičiaus pokytis
Apdraustųjų skaičiaus pokytis	Vidutinio darbo užmokesčio pokytis
MMA pokytis	Emigracijos pokytis
	Pensijų gavėjų skaičiaus pokytis

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Kaip matyti iš 15 lentelėje pateiktų duomenų reikšmingiausi veiksniai, įtakojančios VSDF biudžeto pajamas yra emigracijos ir užimtųjų skaičiaus pokytis, tuo tarpu VSDF biudžeto išlaidoms reikšmingiausi veiksniai yra apmokėtų ligos dienų skaičiaus ir bedarbių skaičiaus

pokyčiai. Kiek mažiau reikšmingi veiksniai VSDF biudžeto pajamoms draudėjų ir apdraustųjų skaičiaus pokyčiai, VSDF biudžeto išlaidoms – užimtųjų skaičiaus ir vidutinio darbo užmokesčio pokyčiai. Mažiausiai reikšmingi veiksniai VSDF biudžeto pajamos yra MMA pokytis, o VSDF biudžeto išlaidoms – emigracijos bei pensijų gavėjų skaičiaus pokytis. Visgi, kad ir nelabai reikšmingi, tačiau visi 15 lentelėje pateikti veiksniai turi įtakos VSDF biudžetui ir jo subalansavimui.

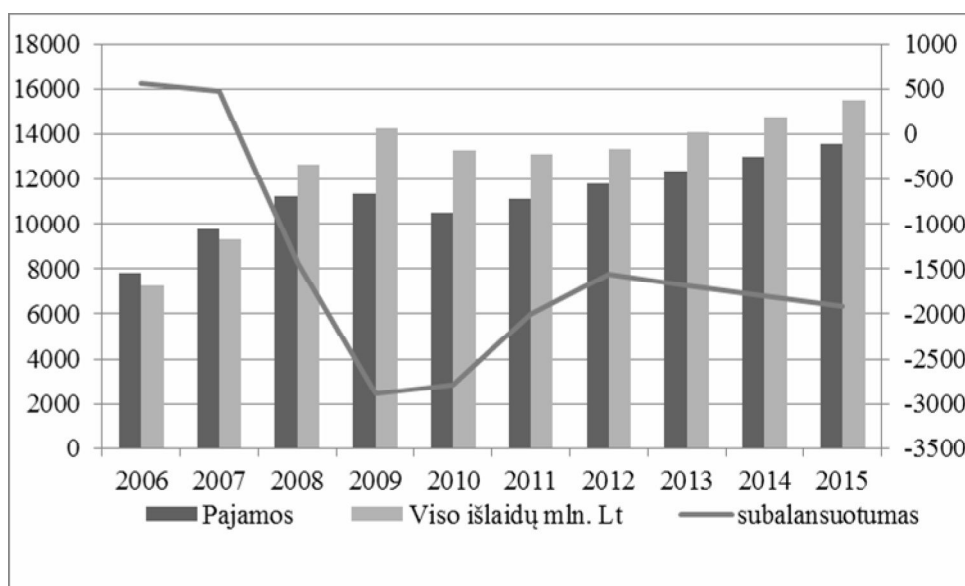
Apibendrintai galima teigti, kad VSDF biudžeto pajamas ir išlaidas veikia ekonominiai ir demografiniai veiksniai vykstantys Lietuvoje. Matant, kad rodikliai, kurie stipriai veikia VSDF biudžeto pajamas bei išlaidas ir toliau blogės, galima numanyti, kad ateityje pajamos ir toliau mažės, o išlaidos augs. Todėl yra būtinas VSDF biudžeto subalansavimas.

3 VSDF BIUDŽETO SUBALANSUOTUMO KRYPTYS

VSDF biudžeto subalansuotumo problema išryškėjo sunkmečio laikotarpiu. Dėl spartaus gyventojų senėjimo, didelės emigracijos ir didelio nedarbo susidarė deficitinis Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas, kuris ilgu laikotarpiu gali sudaryti didelių problemų šalies socialinės apsaugos sistemos tvarumui, todėl šioje magistro darbo dalyje bus ieškoma VSDF biudžeto subalansavimo krypčių, kurios padėtų išspręsti susidariusią situaciją socialinio draudimo srityje.

3.1 VSDF biudžeto prognozės 2012 – 2015 m.

Siekiant įvertinti VSDF biudžeto subalansuotumo perspektyvas ir nustatyti kryptis visų pirma, buvo atlikta VSDF biudžeto prognozė 2012 - 2015 m. Siekiant ją atlikti pasinaudota programos Microsoft Excel funkcija Growth, remiantis kuria buvo atlikta prognozė kelių kintamųjų metodu. Gautos prognozuojamos VSDF biudžeto pajamos ir išlaidos 2012 – 2015 m. pateiktos 34 paveiksle.

34 pav. VSDF biudžeto subalansuotumo prognozė 2012 – 2015 m. kelių kintamųjų metodu
Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Iš 34 paveiksle pateiktų duomenų matyti, kad pirmaisiais analizuojamo laikotarpio metais (2006 m.). VSDF biudžetas buvo perteklinis atitinkamai 555 mln. Lt ir 476 mln. Lt. Tokia situacija, kaip jau buvo minėta antrojoje magistro darbo dalyje susidarė todėl, kad VSDF pajamų surinkimas didėjo sparčiau nei VSDF išmokų mokėjimas. Tačiau 2007 m. VSDF biudžeto perteklius sumažėjo 14,2 proc. arba 79 mln. Lt, kadangi tuo laikotarpiu nors didėjo ir pajamos ir

išlaidos (pajamos atitinkamai 25,1 proc. arba 1959 mln. Lt.), tačiau išlaidos 3 proc. viršijo pajamų augimą ir siekė 28,1 proc. (2038 mln. Lt.). 2008 – 2009 m. pajamų augimas mažėjo didesniu tempu nei išlaidų, tokie pokyčiai lėmė, kad susidarė VSDF biudžeto deficitas, kuris išaugo (iki 2879 mln. Lt), šį pokytį palyginus su 2007 m. užfiksuotas 704,8 proc. sumažėjimas. Nuo 2010 m. priėmus atitinkamus sprendimus, VSDF biudžeto situacija ėmė gerėti ir 2011 m lyginant juos su 2009 m VSDF biudžeto deficitas sumažėjo 30,6 proc. arba 881 mln. Lt. Taigi, vidutiniškai per 2006 – 2011 m. VSDF biudžetas sumažėjo 247,4 mln. Lt. Kaip matyti iš 34 paveiksle pateiktų duomenų 2012 – 2015 m. tikėtina, jog VSDF biudžetas turėtų būti nesubalansuotas. Nors 2015 m. lyginant su 2011 m. VSDF biudžeto subalansuotumas turėtų būti beveik 4 proc. (79 mln. Lt) didesnis. Taigi, daroma išvada, kad VSDF deficitas turtėtų augti ir toliau. VSDF biudžeto subalansuotumo prognozuojami pajamų ir išlaidų pokyčiai 2012 – 2015 m. pateikti 16 lentelėje (2011 m. laikomi baziniais metais).

16 lentelė

VSDF biudžeto subalansavimo prognozės rezultatai 2012 – 2015 m.

Metai	Pajamos mln. Lt	Išlaidos mln. Lt	Pajamų kitimo tempas proc.	Išlaidų kitimo tempas proc.	VSDF biudžeto subalansuotumas
2011	11110	13108	5,9	-1,2	-1998
2012	11788	13351	6,1	1,9	-1563
2013	12387	14068	5,1	5,4	-1682
2014	12985	14786	4,8	5,1	-1801
2015	13584	15503	4,6	4,9	-1919

Šaltinis: sudaryta darbo autorių

Iš 16 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad 2012 m. lyginant su 2015 m. prognozuojamas VSDF deficitas turėtų padidėti 22,8 proc. arba 356 mln. Lt. Vidutiniškai per prognozuojamus 2012 – 2015 m. VSDF biudžeto deficitas turėtų padidėti 5,7 proc. arba 89 mln. Lt. Tačiau baigiamojo darbo autoriai pastebi, kad VSDF biudžeto pajamoms didėjant mažesniu tempu nei išlaidoms, biudžetas nepasieks subalansuotumo. Todėl apskaičiavus VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų prognozę 2012 – 2015 m. kelių kintamųjų metodu nustatyta, kad biudžeto deficitas kasmet turėtų didėti, dėl kaip jau buvo minėta magistro darbo teorinėje dalyje, šalyje pakankamai didelio nedarbo lygio, vis didėjančios emigracijos ir augančio pensinio amžiaus gyventojų skaičiaus. Kaip matyti iš 16 lentelėje pateiktų duomenų per 2011 – 2012 m. VSDF pajamų augimas net 4,2 proc. turėtų viršyti išlaidų augimą, o tai turėtų sumažinti VSDF biudžeto deficitą 435 mln. Lt arba 21,8 proc. Pagal atliktą prognozę nuo 2013 m. VSDF pajamos turėtų didėti mažesniu tempu nei išlaidos, kurios 2013 m. turėtų padidėti labiausiai per prognozuojamą laikotarpį net 3,5 proc. (717 mln. Lt). VSDF pajamos per 2012 – 2015 m. vidutiniškai turėtų padidėti 3,8 proc. (448 mln. Lt) kasmet, o per visą prognozuojamą laikotarpį 15,2 proc. (1796

mln. Lt). Tuo pat laikotarpiu VSDF išlaidos vidutiniškai turėtų padidėti 4 proc. (538 mln. Lt) kasmet, o per visą laikotarpį – 16,1 proc. (2152 mln. Lt).

Išsiaiškinus, kad 2012 – 2015 m. tiek VSDF pajamos tiek išlaidos turėtų padidėti, tačiau nustačius, kad VSDF išlaidos didės didesniais tempais, buvo bandoma ieškoti kryptių, ką galima pasiūlyti, kad atotrūkis tarp VSDF pajamų ir išlaidų taptų mažesnis. Kaip aptarta teorinėje magistro darbo dalyje, egzistuoja tokios biudžeto subalansavimo kryptys:

- Pensinio amžiaus ilginimas;
- Darbo užmokesčio kėlimas;
- Darbo vietų kūrimas ir nedarbo mažinimas;
- Tarifų didinimas.

Aukščiau paminėtas kryptis bandysime aptarti plačiau, apskaičiuoti, ekonomiškai pagrįsti ir įvertinti 3.2. magistro darbo skyrelyje.

3.2 VSDF biudžeto subalansavimo kryptys

Kaip ir daugeliui Europos Sąjungos Vyriausybių, Lietuvos Vyriausybei 2011 m. priėmus VSD pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą buvo numatyta: nuo 2012 m. sausio 1 dienos kasmet ilginti pensinį amžių moterims – keturiais mėnesiais per metus, vyrams – dviem mėnesiais per metus, kol pasieks 65 metus (LR VSD pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas). Šiuo įstatymu buvo siekiama sutaupyti VSDF biudžeto išmokų skirtų senatvės pensijoms mokėti. Taigi, šioje dalyje buvo apskaičiuota, kaip dėl įstatymo įvedimo turėtų pasikeisti pensinio amžiaus žmonių skaičius 2012 – 2015 m ir VSDF biudžeto subalansuotumas. Priimsime prielaidą, kad kitos sąlygos nesikeis. Siekiant įvertinti 62 – 65 m. pensinio amžiaus žmonių skaičiaus pokyčio įtaką VSDF biudžeto subalansuotumui buvo naudota Microsoft Excel funkcija Growth, t.y. buvo prognozuotas pensinio amžiaus žmonių skaičius. Taip pat buvo įvertintas pensinio amžiaus žmonių skaičiaus pokytis priėmus LR VSD pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymą ir atsižvelgus į gautus rezultatus buvo apskaičiuota VSDF biudžeto subalansuotumo prognozė. Gauti rezultatai pateikti 17 lentelėje.

17 lentelė

Prognozuojami VSDF biudžeto pajamų bei išlaidų pasikeitimai ilginant pensinį amžių

	2011 m.	2012	2013	2014	2015
Papildomos pajamos dėl ilgiau dirbančių vyresnio amžiaus žmonių		34,5	60,4	91,7	120,1
VSDF biudžeto pajamos	11109,6	11144,1	11170	11201,3	11229,7
Sutaupyta VSDF biudžeto išlaidų pensijoms mokėti		64,5	113	171,6	224,7
VSDF biudžeto išlaidos	13107,8	13043,3	12994,8	12936,2	12883,1
VSDF biudžeto subalansuotumas	-1998,2	-1899,2	-1824,8	-1734,9	-1653,4

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

Atlikus skaičiavimus nustatyta, kad per prognozuojamą 2011 – 2015 m. VSDF biudžeto išlaidos vidutiniškai turėtų sumažėti 56,2 mln. arba 0,4 proc. Lt. Taip pat buvo laikomasi prielaidos, kad visi asmenys patenkantys į prailginto pensinio amžiaus grupę toliau dirbs ir gaus 1000 Lt mėnesines pajamas, o VSDF biudžeto pajamos kasmet vidutiniškai turėtų padidėti 30 mln. Lt arba 0,3 proc., o 2015 m. net 120,1 mln. Lt. Iš 17 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad 2011 – 2015 m. laikotarpiu tiek papildomos pajamos tiek sutaupytos išmokos turėtų augti ir 2015 m. VSDF biudžeto deficitas turėtų mažėti (344,8 mln. Lt) iki 1653,4 mln. Lt. ir lyginant su 2011 m. šis sumažėjimas turėtų sudaryti 17,3 proc.

Remiantis 2009 m. LR socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo bei socialinio įmokų tarifo padidinimo laikinuoju įstatymu, kuriame buvo siūloma padidinti draudėjų įmokų tarifą 1 proc. ir apdraustųjų įmokų tarifą 1 proc. buvo bandoma įvertinti pasiūlymo įtaką VSDF biudžeto subalansuotumui 2012 – 2015 m. laikotarpiui. Gauti skaičiavimai pateikti 18 lentelėje.

18 lentelė

Prognozuojami VSDF biudžeto pajamų bei išlaidų pasikeitimai didinant įmokų tarifus 2 proc.

	2011	2012	2013	2014	2015
Papildomos pajamos dėl įmokų tarifų padidinimo 2 proc.		0	712,8	745,6	783,5
VSDF biudžeto pajamos	11109,6	11109,6	11822,4	11855,2	11893,1
VSDF biudžeto išlaidos	13107,8	13107,8	13107,8	13107,8	13107,8
VSDF biudžetas	-1998,2	-1998,2	-1285,4	-1252,6	-1214,7

Šaltinis: sudaryta darbo autorių

Siekiant įvertinti VSDF biudžeto subalansuotumo prognozę, buvo laikomasi prielaidos, kad dėl 2 proc. įmokų tarifo kitos sąlygos nepakis, įmokos bus didinamos nuo 2013 m., vidutinis metinis apdraustųjų skaičius 2012 – 2015 m laikotarpiu augs 0,33 proc. (atliktos prognozės rezultatais), o VSDF biudžeto išlaidos išliks 2011 m. lygio. Gauti rezultatai rodo, kad VSDF biudžetas turėtų augti subalansuotumo link ir 2015 m. lyginant su 2011 m. VSDF biudžeto deficitas turėtų sumažėti 783,5 mln. Lt arba 39,2 proc., vidutiniškai 9,8 proc. arba 195,9 mln. Lt

kasmet. Tačiau dėl tokio įmokų didinimo gali nukentėti verslas, o taip pat ir patys darbuotojai, nes dėl padidinus mokesčius, išaugo našta verslui ir tokiu būdu gali padidėti mokesčių slėpimas, darbuotojų atleidimas, augti nedarbas.

Baigiamojo darbo autoriai siūlo dar vieną VSDF biudžeto subalansavimo būdą – administracinių išlaidų karpymą. 2011 m. LR vyriausybei priėmus VSDF pertvarkymo projektą (įgyvendinama Fondo valdybos teritorinių skyrių reorganizacija), buvo numatyta 47 teritorinius skyrius sujungti į 10 teritorinių skyrių. Tokiu būdu būtų sutaupyta vidutiniškai kasmet po 10,4 mln. Lt administracinių lėšų, t. y. įvykdžius šią reformą 2012 m. tikėtasi pasiekti 14,5 mln. Lt ekonominį efektą, iš jų darbo užmokesčio fondo – 8 mln. Lt; pardavus atsilaisvinusias patalpas – 3,9 mln. Lt. Analizuojant 2012 – 2015 m. pastebėta, kad per šiuos metus bus sutaupyta 50,6 mln. Lt. VSDF biudžeto išlaidų ir tokių būdu deficitas sumažėtų apie 0,5 proc. (lyginant su 2011 m.)

Viena iš svarbiausių VSDF biudžeto subalansuotumą skatinančių krypčių yra apdraustųjų pajamų didinimas. Padidėjusios apdraustųjų pajamos atitinkamai turėtų padidinti VSDF biudžeto pajamas, kadangi būtų sumokėta daugiau mokesčių. Vyriausybė negali nustatyti vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio, tačiau gali nustatyti minimalų mėnesinį užmokestį. Laikantis prielaidos, kad vidutinis metinis apdraustųjų skaičius prognozuojamu 2012 – 2015 m laikotarpiu didės 0,33 proc. (atliktos prognozės rezultatais) buvo apskaičiuotos trys galimos MMA didinimo galimybės. 19 lentelėje matome VSDF biudžeto subalansuotumo prognozę remiantis Microsoft Excel funkcija Growth, kai MMA buvo 800 Lt bei kitas tris prognozes: pesimistinę (850 Lt), realistinę (1000 Lt) ir optimistinę (1500 Lt) VSDF biudžeto subalansuotumo prognozes.

19 lentelė

Prognozuojami VSDF biudžeto pajamų bei išlaidų pasikeitimai didinant MMA

	2011	2012	2013	2014	2015
VSDF biudžeto subalansuotumas	-1998,2	-1563,2	-1681,9	-1800,6	-1919,3
VSDF biudžeto subalansuotumas didinant MMA iki 1000 Lt (realistinė prognozė)	-1998,2	-1741,3	-1714,7	-1689,7	-1662,9
Proc. pokytis	0	11,4	1,9	-6,2	-13,4
VSDF biudžeto subalansuotumas didinant MMA iki 1500 Lt (optimistinė prognozė)	-1998,2	-1972,6	-243,8	-213,0	-181,9
Proc. pokytis	0	26,2	-85,5	-88,2	-90,5
VSDF biudžeto subalansuotumas didinant MMA iki 850Lt (pesimistinė prognozė)	-1998,2	-1941,0	-1915,2	-1889,4	-1865,2
Proc. pokytis	0	24,2	13,9	4,9	-2,8

Šaltinis: sudaryta darbo autorių

Kaip matoma iš 19 lentelėje pateiktų duomenų visais trimis variantais, didinant MMA VSDF biudžeto deficitas turėtų mažėti. Žinoma sparčiausiai jis sumažėtų nuo 2013 m. MMA padidinus iki 1500 Lt., jau 2015 m. beveik pasiektų visišką subalansuotumą (182 mln. Lt. VSDF

biudžeto deficitais). 2011 - 2015 m. laikotarpiu kasmet VSDF biudžeto deficitais turėtų mažėti po 22,7 proc. arba 454,1 mln. Lt ir per šį laiką susitrauktų 90,9 proc. arba 1816,3 mln. Lt. Lyginant optimistinę prognozę su Microsoft Excel funkcija Growth apskaičiuota VSDF biudžeto prognoze matome, kad nuo 2013 m. VSDF biudžeto deficitais turėtų būti sumažintas virš 80 proc. ir toliau turėtų didėti. 2015 m. VSDF biudžeto subalansuotumo prognozių skirtumas 90,5 proc. arba 1737,4 mln. Lt. Taigi padidinus minimalų atlyginimą iki 1500 Lt VSDF biudžeto deficitais turėtų pradėti trauktis nuo 2013 m ir iki 2016 m. pasiektų perteklinį biudžetą. Didinant MMA iki 1000 Lt VSDF biudžeto deficitais per 2011 – 2015 m. laikotarpį sumažėtų vidutiniškai 83,8 mln. Lt arba 4,5 proc. kasmet. 2015 m. lyginant su 2011 m. VSDF biudžeto deficitais sumažėtų 355,3 mln. Lt arba 16,8 proc. ir siektų 1662,9mln. Lt. Lyginant VSDF biudžeto realistinę su pirminę (skaičiuota su Growth funkcija) prognozę matyti, kad nuo 2014 m. MMA didinimas iki 1000 Lt, VSDF biudžeto deficito subalansavimą sumažintų apie 13,4 proc. VSDF biudžeto subalansavimo atveju už pirminę prognozę atitinkamai 6,2 proc. (110,9 mln. Lt) - 2014 m. ir 13,4 proc. (256,4 mln. Lt) - 2015 m. Blogiausiu atveju (MMA didinama iki 850 Lt) VSDF biudžeto subalansuotumas teigiama kryptimi augtų lėčiausiai ir 2015 m. Lyginant su 2011 m. VSDF biudžeto deficitais turėtų sumažėti 133 mln. Lt arba 6,7 proc. vidutiniškai 33,2 mln. Lt arba 1,7 proc. Lyginant prognozę, kai MMA padidinamas iki 850 Lt su prognoze, kai MMA lieka 800 Lt nustatyta, kad prognozė padidinus MMA turėtų viršyti Microsoft Excel programa apskaičiuotą prognozę tik 2015 m. ir tik 2,8 proc. arba (54,1 mln. Lt). Minimalaus mėnesinio atlyginimo didinimas turėtų būti pasvertas ir atsargus, kadangi didžioji tokio atlygio gavėjų dalis dirba smulkaus ir vidutinio verslo įmonėse, kurios dėl per didelio atlyginimo gali neatlaikyti didesnių įmonių konkurencijos ir atsisakyti dalies darbuotojų, kas vėl gi paskatintų nedarbo lygio augimą.

Taigi kita svarbi kryptis yra darbo vietų kūrimas, nedarbo lygio mažinimas. Atsižvelgiant į LR Finansų ministerijos nedarbo lygio prognozes 2012 – 2015 m. laikotarpiui ir laikantis prielaidos, kad sumažėjęs nedarbas reiškia naujų darbo vietų sukūrimą, kad kiekvienam naujam darbuotojui mokamas 1000 Lt mėnesinis atlyginimas ir kad nedarbo pašalpas gaunančių asmenų mažės tokiu pat tempu kaip ir kitų bedarbių. Šiame magistro darbe buvo apskaičiuotos trys VSDF biudžeto subalansuotumą lemiančios kryptys susijusios su nedarbo mažėjimu t.y. realistinė - nedarbo lygis mažės pagal LRF ministerijos prognozę iki 9,7 proc. – 2015 m., optimistinė – nedarbo lygis iki 2015 m. pasieks visišką užimtumą t.y. 5 proc. bei pesimistinė nedarbo lygis iki 2015 m. sumažės iki 13 proc. VSDF biudžeto subalansuotumo prognozės trys atvejai susiję su nedarbo lygio mažėjimu šalyje bei pirminė prognozė 2012 – 2015 m. laikotarpiu pateiktos 20 lentelėje.

20 lentelė

Prognozuojami VSDF biudžeto pajamų bei išlaidų pasikeitimai mažinant nedarbo lygį

	2011	2012	2013	2014	2015
VSDF biudžeto subalansuotumas	-1998,2	-1563,2	-1681,9	-1800,6	-1919,3
VSDF biudžeto subalansuotumas mažėjant nedarbo lygiui pagal LRFM prognozę (realistinė prognozė)	-1998,2	-1773,2	-1681,8	-1562,3	-1463,8
Proc. pokytis		13,4	0,0	-13,2	-23,7
VSDF biudžeto subalansuotumas palaipsniui iki 2015 m pasiekiant visišką užimtumo sąlygą (optimistinė prognozė)	-1998,2	-1754,5	-1513,4	-1089,3	-256,5
Proc. pokytis		12,2	-10,0	-39,5	-86,6
VSDF biudžeto subalansuotumas palaipsniui iki 2015 m pasiekiant 13 proc. nedarbo lygį (pesimistinė prognozė)	-1998,2	-1914,3	-1804,4	-1720,2	-1634,2
Proc. pokytis		22,5	7,3	-4,5	-14,9

Šaltinis: sudaryta darbo autorių

Remiantis LR finansų ministerijos prognoze 2012 – 2015 m. nedarbo lygis šalyje turėtų mažti todėl tikėtina, kad bus sukurta daugiau darbo vietų arba į tas pačias darbo vietas bus priimta daugiau darbuotojų, bus mokama daugiau mokesčių, o taip pat mažiau išmokų bedarbiams. Pagal LR finansų ministerijos prognozę 2015 m. lyginant su 2011 m. nedarbo lygis turėtų sumažėti 4,7 proc., o VSDF biudžeto deficitas dėl šios prognozės turėtų mažėti 26,7 proc. arba 534,4 mln. Lt., kasmet vidutiniškai 133,6 mln. Lt arba 6,7 proc. Tokiu tempu mažėjant VSDF biudžeto deficitui subalansuotumas turėtų būti pasiektas 2026 m. Lyginant šią prognozę su Microsoft Excel funkcija Growth apskaičiuota VSDF biudžeto prognoze matyti, kad nuo 2014 m. VSDF biudžeto subalansuotumo prognozė turėtų būti geresnė 13,2 proc. (238,3 mln. Lt), o 2015 m. net 23,7 proc. (455,5 mln. Lt) už Microsoft Excel programa apskaičiuotą prognozę kitoms sąlygoms nekintant. Taigi galima teigti, kad VSDF biudžeto deficitas turėtų tendenciją mažėti. Labiausiai VSDF biudžeto deficitas mažėtų optimistinio arba visiško užimtumo atveju. Šiuo atveju VSDF biudžetas būtų beveik subalansuotas jau 2015 m. kai deficitas sudarytų 256,5 mln. Lt arba lyginant su 2011 m. sumažėtų 87,2 proc. (1741,7 mln. Lt). Vidutiniškai kasmet šiuo atveju VSDF biudžeto deficitas turėtų sumažėti 21,8 proc. arba 435,4 mln. Lt. Remiantis optimistine prognoze VSDF biudžetas pasiektų subalansuotumą 2016 m. Iš 20 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad optimistinė prognozė viršytų pirminę VSDF biudžeto subalansuotumo link jau 2013 m. 10 proc. (168,5 mln. Lt), 2014 m. – 39,5 proc. (711,3 mln. Lt), o 2015 m. net 86,6 proc.

(1662,8 mln. Lt). Pesimistiniu požiūriu VSDF biudžeto subalansuotumas taip pat turėtų didėti, tačiau lėčiau nei ankstesnės prognozės. 2015 m. lyginant su 2011 m. VSDF biudžeto deficitas sumažėtų 18,2 proc. arba 364 mln. Lt vidutiniškai 90,1 mln. Lt 4,6 proc. kasmet. Tokiu tempu nekintant kitoms sąlygoms VSDF biudžetas susibalansuotų tik 2033 m. Kaip matyti iš 20 lentelėje pateiktų duomenų nuo 2014 m. pesimistinė prognozė viršys su Microsoft Excel funkcija Growth apskaičiuota VSDF biudžeto prognozę atitinkamai 4,5 proc. (80,4 mln. Lt) 2014 m. ir 14,9 proc. (285,1 mln. Lt) 2015 m., o tai reiškia, kad ir pesimistiniu atveju VSDF biudžeto situacija turėtų gerėti.

21 lentelėje pateikti VSDF biudžeto subalansavimo kryptių prognozės rezultatai, jeigu šios kryptys būtų taikomos atskirai ir kitos aplinkos sąlygos nekistų. Rezultatai gauti, kai 2011 m. buvo laikomi baziniais. Kaip matyti labiausiai VSDF biudžetą subalansavimo kryptimi paveiktų MMA didinimas iki 1500 Lt ir nedarbo lygio sumažinimas iki visiško užimtumo ribos 5 proc. atitinkamai šios kryptys jau iki 2015 m. VSDF biudžeto deficitą panaikintų 90,9 proc. ir 87,2 proc. iki 181,9 mln. Lt ir 256,5 mln. Lt VSDF biudžeto deficito. Mažiausiai VSDF biudžeto deficitą paveiktų VSDF administravimo reorganizavimas, kuris tik 0,5 proc. sumažintų VSDF biudžeto deficitą.

21 lentelė

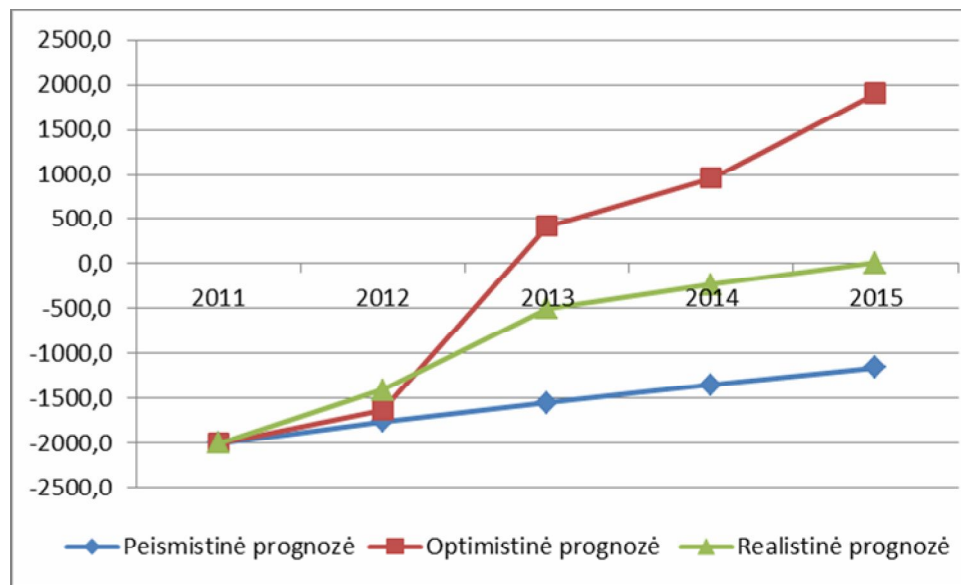
VSDF biudžeto subalansavimo kryptys

Kryptys		VSDF biudžeto subalansuotumas			
		2012	2013	2014	2015
Pensinio amžiaus ilginimas		-1899,2	-1824,8	-1734,9	-1653,4
VSDF administravimo reorganizavimas		-1987,8	-1987,8	-1987,8	-1987,8
Įmokų tarifo didinimas 2 proc.		-1998,2	-1285,4	-1252,6	-1214,7
MMA didinimas	iki 1000 Lt	-1741,3	-1714,7	-1689,7	-1662,9
	iki 1500 Lt	-1972,6	-243,8	-213,0	-181,9
	iki 850 Lt	-1941,0	-1915,2	-1889,4	-1865,2
Nedarbo lygio mažinimas	iki 9,7 proc.	-1773,2	-1681,8	-1562,2	-1463,8
	iki 5 proc.	-1754,4	-1513,3	-1089,3	-256,5
	iki 13 proc.	-1914,2	-1804,3	-1720,2	-1634,2

Šaltinis: sudaryta darbo autorių.

35 paveiksle pateiktos VSDF biudžeto subalansuotumo 3 prognozės (optimistinė, realistiš ir pesimistinė), jeigu būtų laikomasi visų kryptių vienu metu. Kaip matyti optimistinė VSDF biudžeto prognozė turėtų būti teigiama jau 2013 m., kai VSDF biudžeto deficitas sumažėtų 120,7 proc. arba 2412,6 mln. Lt ir siektų 414 mln. Lt perteklių. 2015 m. lyginant su 2011 m. VSDF biudžeto deficitas turėtų sumažėti 195,3 proc. (3902,8 mln. Lt) ir siekti 1904,6 mln. Lt perteklių. Ši prognozė būtų įgyvendinta, jei MMA būtų padidinta iki 1500 Lt, o nedarbo lygis 2015 m. palaipsniui mažėtų iki visiško užimtumo, būtų ilginamas pensinis amžius,

reorganizuojamas VSDF administravimas bei įmokų tarifai būtų padidinti 2 proc., o visos kitos sąlygos išliktų nepakitusios.

35 pav. VSDF biudžeto subalansuotumo prognozės 2012 – 2015 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių

Realistinė prognozė rodo (žr. 35 paveikslą), kad VSDF biudžeto subalansuotumą būtų įmanoma pasiekti dar 2015 m., kai VSDF biudžetas siektų 10,2 mln. Lt perteklių, ir 2015 m. lyginant su 2011 m. VSDF biudžeto deficitą sumažėtų 100,5 proc. (2008,4 mln. Lt), jei visos ankščiau minėtos kryptys būtų vykdomos kartu, tik MMA būtų didinama iki 1000 Lt, o nedarbo lygis pagal LR Finansų ministerijos prognozes 2012 – 2015 m. turėtų sumažėti iki 9,7 proc. VSDF biudžeto subalansuotumo kryptimi kinta ir pesimistinės prognozės kreivė, tačiau 2015 m. ši prognozė vis dar bus deficitinė 1156,5 mln. Lt. ir 2015 m. lyginant su 2011 m. VSDF biudžeto deficitą sumažėtų 42,1 proc. (841,7 mln. Lt). Ši prognozė būtų pasiekta, jei MMA būtų didinamas tik iki 850 Lt, Nedarbo lygis palaipsniui mažėtų tik iki 13 proc. 2015 m., būtų didinamas įmokų tarifas 2 proc., reorganizuojamas VSDF administravimas, ilginamas pensinis amžius, o kitos aplinkos sąlygos liktų nepakitusios.

Apibendrinant galima teigi, kad VSDF biudžeto subalansuotumas, nesiimant jokių priemonių, ir toliau turi tendenciją blogėti. Visgi dirbant viena ar visomis kryptimis tai yra prailginus pensinį amžių, padidinus tarifą, reorganizavus VSDF administracines išlaidas, atitinkamai padidinus MMA ar sumažinus nedarbo lygį, VSDF biudžeto subalansuotumo problema turėtų ženkliai sumažėti ar net pasiekti perteklinį deficitą. Taikant visas kryptis vienu metu pesimistiniu atveju VSDF biudžetas sumažėtų 42,1 proc. (841,7 mln. Lt), realistiniu - 100,5 proc. (2008,4 mln. Lt), o optimistiniu - 195,3 proc. (3902,8 mln. Lt). Tačiau siekiant VSDF biudžeto subalansuotumo reiktų atsižvelgti ir ekonominę šalies situaciją, verslo galimybes bei visuomenės poreikius.

IŠVADOS

- Socialinės apsaugos sampratą apibrėžti vienareikšmiškai sudėtinga. Įvairių autorių pateikiamuose socialinės apsaugos apibrėžimuose galima išvelgti universalumo, solidarumo, vieningumo ir lygiateisiškumo kriterijus. Baigiamojo darbo autoriai vadovaujasi LR Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatyme pateikta socialinės apsaugos apibrėžtimi, kuri apibūdinama kaip Valstybės nustatytų socialinių ekonominių priemonių sistema, kuri teikia gyvenimui reikalingas lėšas ir paslaugas LR gyventojams, negalintiems dėl įstatymų numatytų priežasčių apsirūpinti darbo ar kt. pajamomis. Siūlome susidariusią VSDF biudžeto pertekliaus dalį kaupti atskirame rezerve, kad ištikus krizei būtų galima padengti dalį susidariusių išlaidų.

- VSDF biudžetą galima apibūdinti kaip pajamų ir išlaidų sąmatą, kurios pagrindinė esmė yra surinkti pakankamai pajamų, kad būtų galima padengti visas išlaidas. Jei surinktos pajamos iš draudėjų, apdraustųjų įmokų ir kt. padengia visas išlaidas patirtas senatvės pensijoms, sveikatos priežiūros paslaugoms ir kt. apmokėti bei kompensuoti, tai galima teigti, kad VSDF biudžetas yra subalansuotas. Lietuvos patirtis rodo, kad subalansuoti VSDF biudžetą nėra lengva, nes pats procesas priklauso nuo ekonominių (vidutinio darbo užmokesčio, dirbančiųjų skaičius, bendrojo vidaus produkto, šešėlinės ekonomikos ir kt.), demografinių (emigracijos, imigracijos, natūralios kaitos ir kt.), politinių ir teisinių (mokesčių ir įmokų tarifų, privačių pensijų skaičiaus ir juose dalyvaujančių asmenų skaičiaus, įmokų išieškojimo efektyvumo didinimo ir kt.) veiksnių.

- Baigiamojo mokslinio darbo autoriai VSDF biudžeto subalansavimo analizę 1994 – 2011 m. ir perspektyvų vertinimą atliko penkiais etapais. Pirmojo etapo metu buvo renkami ir apdorojami statistiniai duomenys, kurie leido atlikti tolimesnę analizę. Antrame ir trečiame etape buvo atliekama 1994 – 2011 m. VSDF biudžeto pajamų ir išlaidų jas įtakojančių veiksnių, dinaminė, struktūrinė analizė. Ketvirtojo etapo metu buvo atliekamas socialinių – ekonominių rodiklių įtakos VSDF biudžeto subalansuotumui vertinimas, kurio metu nustatyti reikšmingiausi VSDF biudžeto pajamas ir išlaidas įtakojančios veiksniai. Penktame etape buvo vertinama VSDF biudžeto subalansavimo perspektyvos.

- Atlikus VSDF biudžeto pajamų dinaminę, struktūrinę ir jas įtakojančių veiksnių analizę 1994 – 2011 m. nustatyta, kad kiekvienais metais, išskyrus 2010 m., VSDF biudžeto pajamų kasmet buvo surankama vis daugiau. Pastebima, kad vidutiniškai kasmet VSDF biudžeto pajamos didėdavo po 13,24 proc. arba 113,24 mln. Lt ir sudarydavo po 566,44 mln. Lt. VSDF biudžeto pajamų surinkimo planas buvo įgyvendinimas netolygiai. Dėl šalies prastos ekonominės – socialinės situacijos, surinkimo VSDF biudžeto pajamų planas lūkesčius smarkiausiai viršijo 2006 m. 114,8 proc., o mažiausiai 80,8 proc. 2009m. Didžiausią VSDF biudžeto pajamų dalį

analizuojamu 1994 – 2011 m. (vidutiniškai 86,9 proc.) sudarė draudėjų įmokos, (8,8 proc.) apdraustųjų įmokos, o kt. surenkamos pajamos (4,3 proc.).

- VSDF biudžeto išlaidos per 1994 – 2011 m. vidutiniškai kasmet padidėdavo 13,48 proc. arba 685,47 mln. Lt, o didžiausią VSDF biudžeto dalį, vidutiniškai sudarė pensijų socialinio draudimo (69,07 proc.), privalomojo sveikatos draudimo (10,03 proc.) bei ligos ir motinystės išlaidos (9,89 proc.). Nustatyta, kad pensijų gavėjų, bedarbių skaičiaus, apmokėtų ligos dienų augimas, užimtųjų skaičiaus mažėjimas, t.y. ekonominių ir socialinių (demografinių) veiksnių kaita didina VSDF biudžeto išlaidas. Atsižvelgiant į šią šiuolaikinę Lietuvos situaciją, būtų galima numatyti, kad ateityje išmokos dar labiau išaugs, todėl subalansuoti VSD fondo biudžetą yra vienas iš prioritetinių uždavinių.

- Įvertinus socialinių – ekonominių rodiklių įtaką VSDF biudžeto subalansuotumui, nustatyta, kad reikšmingiausiai VSDF biudžeto pajamoms įtakos turi emigracijos ir užimtųjų skaičiaus pokytis, t.y. didėjantys emigracijos srautai ir mažėjantis užimtumas, mažina pajamų srautus į VSDF biudžetą (surenkama mažiau pajamų dėl apdraustųjų asmenų sumažėjimo), tuo tarpu, esant palankiai ekonominei situacijai, apdraustųjų skaičiaus didėjimas, padidina ir VSDF biudžeto pajamas. VSDF biudžeto išlaidoms reikšmingiausi veiksniai yra apmokėtų ligos dienų skaičiaus ir bedarbių skaičiaus pokyčiai. Didėjant apmokėtų ligų dienų bei bedarbių skaičiui, reikalingos socialinės išmokos, kurios didina VSDF biudžeto išlaidas.

- Įvertinus VSDF biudžeto perspektyvas, galima teigti, kad nesiimant jokių priemonių VSDF biudžetas ir toliau turėtų išlikti deficitinis. 2015 m. palyginus su 2011 m. VSDF biudžeto deficitas turėtų sumažėti 4 proc. (iki 1919 mln. Lt.), nors visu prognozuojamu laikotarpiu (2012 – 2015 m.) yra numatyta VSDF biudžeto deficito augimo tendencija.

- Baigiamojo darbo autoriai nustatė VSDF biudžeto subalansavimo kryptys, kurias įgyvendinus turėtų būti pasiektas VSDF biudžeto subalansavimas. Priemonių taikymo efektyvumas buvo vertinamas optimistinėmis, pesimistinėmis ir labiausiai tikėtinomis VSDF biudžeto subalansavimo perspektyvomis 2012 – 2015 m. Remiantis pesimistinėmis perspektyvomis, VSDF biudžeto deficitas turėtų būti sumažintas 42,1 proc. arba 841,7 mln. Lt. Remiantis labiausiai tikėtina perspektyva (realistinė), VSDF biudžeto deficitas sumažėjo 105 proc. arba 2008,4 mln. Lt., o optimistiniame variante VSDF biudžeto deficitas sumažėtų 193 proc. arba 3902,8 mln. Lt.

REKOMENDACIJOS

Siekiant subalansuoti VSDF biudžetą pagal optimistines prognozes, siūlome:

- Siekti visiško užimtumo visomis įmanomomis priemonėmis. Jį pasiekus VSDF biudžeto deficitą 2015 m. turėtų sumažėti 1741,7 mln. Lt arba 87,2 proc. lyginant su 2011m.;
- Minimalios algos didinimą iki 1500 Lt siūlytume taikyti palaiptai iki 2013 m. taikant lengvatas įmonėms, kurių didesnę nei 60 proc. veiklos sąnaudų sudaro atlyginimai darbuotojams. Tai įgyvendinus VSDF biudžeto deficitą turėtų iki 2015 m. sumažėti 90,1 proc. lyginant su 2011m.;
- Pertvarkyti VSDF administravimą taip, kad būtų optimaliausiai išnaudotas žmogiškasis kapitalas, nekilnojamas ir kilnojamas turtas. Palaiptai beveik visus VSDF veiksmus perkelti į virtualią erdvę, o nekilnojamą turtą pelningai nuomoti verslui. Tai turėtų nežymiai gerinti subalansuotumą 0,5 proc. lyginant su 2011m.;
- Pensinį amžių ilginti kaip buvo numatyta LR VSD pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatyme. Toks sprendimas VSDF biudžeto deficitą 2015 m. turėtų sumažinti 344,8 mln. Lt arba 17,26 proc. lyginant su 2011m.;
- VSDF įmokų tarifą didinti 2 proc., tačiau mažinti 2 proc. pelno mokestį smulkiam ir vidutiniam verslui, kad įmonėms VSDF įmokos netaptų nepakeliamos. Nors LR Valstybės biudžetas prarastų dalį pajamų, tačiau VSDF biudžeto deficitą 2015 m. turėtų sumažėti 783,5 mln. Lt arba 39,2 proc. lyginant su 2011m.

Siekiant subalansuoti VSDF biudžetą pagal pesimistines prognozes, siūlome:

- Pensinį amžių ilginti kaip buvo numatyta LR VSD pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatyme. Toks pensinio amžiaus ilginimas VSDF biudžeto deficitą 2015 m. turėtų sumažinti 344,8 mln. Lt arba 17,26 proc. lyginant su 2011m.;
- Minimalios algos didinimą iki 850 Lt. Nors pajamos gyventojams nepadidėtų ženkliai, tačiau VSDF biudžeto deficitą 2015 m. turėtų sumažėti 133 mln. Lt arba 6,6 proc. lyginant su 2011m.;
- VSDF įmokų tarifą didinti 2 proc. Nors toks sprendimas ir neigiamai paveiktų įmonių ir darbuotojų pajamas, tačiau VSDF biudžeto deficitą 2015 m. turėtų sumažėti 783,5 mln. Lt arba 39,2 proc. lyginant su 2011m.;
- Optimizuoti VSDF administravimą. Tai turėtų VSDF biudžetą paveikti nežymiai, tačiau gerinti subalansuotumą 0,5 proc. lyginant su 2011m.;
- Siekti sumažinti nedarbo lygį iki 13 proc. 2015 m. įdarbinant pašalpas gaunančius asmenis dirbti viešuosius, sezoninius darbus. Šis nedarbo lygio sumažėjimas VSDF biudžeto

deficitą turėtų sumažinti 364 mln. Lt arba 18,2 proc. lyginant su 2011m.

Siekiant subalansuoti VSDF biudžetą pagal LR Finansų ministerijos prognozes, siūlome:

- Minimalios algos didinimą iki 1000 Lt numatant kompensacines priemones smulkioms ir vidutinėms įmonėms, kurių daugiau nei 40 proc. veiklos sąnaudų sudaro darbo užmokestis. Toks sprendimas VSDF biudžeto deficitą iki 2015 m. turėtų sumažinti 335,3 mln. Lt arba 16,8 proc. lyginant su 2011m.;

- Kiek įmanoma labiau mažinti nedarbo lygį ir iki 2015m. pasiekti bent LR finansų ministerijos prognozuojamą 9,7 proc. nedarbo lygį. Tai pasiekus VSDF biudžeto deficitas turėtų sumažėti 534,4 mln. Lt arba 26,7 proc. lyginant su 2011m.;

- Pensini amžių ilginti kaip buvo numatyta LR VSD pensijų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatyme. Toks sprendimas VSDF biudžeto deficitą 2015 m. turėtų sumažinti 344,8 mln. Lt arba 17,26 proc. lyginant su 2011m.;

- Optimizuoti VSDF veiklą perkeltiant visas paslaugas į virtualią erdvę, o nekilnojamąjį VSDF turtą išnuomoti verslui. Tai turėtų VSDF biudžetą paveikti nežymiai, tačiau gerinti subalansuotumą 0,5 proc. lyginant su 2011m.;

- Didinti VSDF įmokų tarifą 2 proc. tačiau, kad verslui tai netaptų nepakeliama našta smulkioms ir vidutinėms įmonėms 2 proc. sumažinti pelno mokestį. Tokio sprendimo pasekmė turėtų būti VSDF biudžeto deficito mažėjimas 783,5 mln. Lt arba 39,2 proc. lyginant su 2011m.

LITERATŪRA

1. „Idėjos „Sodros“ pertvarkai: daugiau mokančių mokesčius, neįgaliųjų peržiūra, nemokėti pensijų gerai uždirbantiems“ (R. Lazutkos, R. Kuodžio, T. Medaiskio komentarai), [žiūrėta 2012-12-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=27482327>>.
2. Arcanjo, M. (2006) Ideal (and Real) Types of Welfare State”, in Working Papers from Department of Economics at the School of Economics and Management (ISEG). Technical University of Lisbon.
3. Baldwin B. (2006) Trade Union Advisory Committee to the OECD The current pension debate for trade unionists: [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---actrav/documents/publication/wcms_111441.pdf>
4. Baldwin, P. (2003). The politics of Social Solidarity. The press syndicate of the university of cambridge. [žiūrėta 2012-01-13]. Prieiga per internetą: <<http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam034/89017312.pdf>>
5. Barya J. (2011) Social Security and Social Protection in the East African Community. : [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-05-11]. Prieiga per internetą: <http://www.kituoachakatiba.org/index2.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=1304&Itemid=36>
6. Bartkus A. (2008) Makroekonominių veiksnių poveikis Lietuvos senatvės pensijų sistemai. Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai. – Kaunas: Vytauto didžiojo universitetas.
7. Bernotas D., Guogis A. (2003) Socialinės politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos: monografija – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
8. Bernotas, D., Guogis, A. (2006). Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
9. Bevelander P., Lundh C. (2007) Employment Integration of Refugees: The Influence of Local Factors on Refugee Job Opportunities in Sweden. Discussion paper series.
10. Biggs, A. G., Brown, J. R. & Springstead, G. (2005) Alternative methods of price indexing social security: implications for benefits and system financing. National Tax Journal

11. Bitinas A., Tartilas J., Litvaitienė J. (2011) Socialinės apsaugos teisė.- Mykolo Romerio universitetas,2011.
12. Bitinas, A.; Guogis, A. (2010) The Lithuanian social policy model: on the direction of development and guarantees of the model. Central European political science review.
13. Bitinas, A.; Guogis, A. (2011). Valstybinio socialinio draudimo fondo finansavimas: įmokų surinkimo problematika. Socialinių mokslų studijos
14. Bouget, D. (2004) Convergence in the social welfare systems in Europe: From goal to reality” in Taylor- Gooby, P. (ed.) Making a European welfare state?, Oxford: Blackwell Publishing
15. Buckiūnienė, O, Meidūnas V., Puzinauskas P. (2003) Lietuvos finansų sistema. Mokomoji knyga. Vilnius, Teisinės informacijos centras.
16. Buškevičiūtė, E. (2006). Viešieji finansai. Kaunas: Technologija
17. Coile C., Gruber J. (2000) Social security and retirement.[interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.nber.org/papers/w7830.pdf?new_window=1>
18. Černiauskas G., Žiūkas V. P. (1996) Socialinio draudimo perspektyvos. Tarptautinės konferencijos “Socialiniam draudimui Lietuvoje 70 metų” medžiaga. – Vilnius.
19. Dijokas, D., Bartaškienė, D. (2007). Lietuvos pensijų sistemos reformavimas ir pagrindinės problemos. Ekonomikos ir vadybos aktualijos. Šiaulių universiteto leidykla.
20. Dirk-Jan Kraan, Joachim Wehner and Kirsten Richter (2008). Budgeting in Estonia. Journal on Budgeting. [žiūrėta 2012-10-21]. Prieiga internetu <<http://www.oecd.org/estonia/42007202.pdf>>
21. Dromantienė, L.(2008). Socialinės Europos kūrimas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras.
22. Fenger, H. J. M. 2007. “Welfare regimes in Central and Eastern Europe: Incorporating post-communist countries in a welfare regime typology”, in Contemporary Issues and Ideas in Social Sciences.
23. Flynn, Simone, I. (2009). Social Security. Social Security Research Starters Sociology. EBSCOhost Publishing. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-07-16] Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=4&hid=104&sid=4946139c-6c7c-4a66-92bd-beaabdfdcffd%40sessionmgr114&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=rst&AN=37219633>>
24. Gruber J. and Wise D. A. (1999) Social security and Retirement around the World [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-01]Prieiga per

- interneta: <http://www.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=4Ak18rzi8bYC&oi=fnd&pg=PR7&dq=J.+Gruber,+D.+A.+Wise+1999+social+security&ots=SyuO1qnXPY&sig=YhNvBRus8nEQ2Hc9XADJP_6mrvQ&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false>
25. Gruber J., Wise D. A. (2007). Social security programs and retirement around the world. National Bureau of economic research. [žiūrėta 2012-11-01]. Prieiga internetu: <http://www.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=WHAoWSqmOIgC&oi=fnd&pg=PP1&dq=social+security+in+uk+balance&ots=GgGhS_4Psi&sig=fJECm8kzIA3dooW_DwMz3Ou0_wg&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true>
26. Guogis A. (2008) Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos // Socialinis darbas, Mykolo Romerio universitetas, Nr. 7, p. 26- 34, ISSN 2029-2775
27. Guogis, A.; Bernotas, D.; Ūselis, D. (2000) Lietuvos politinių partijų samprata apie socialinę apsaugą. Vilnius: Eugrimas
28. Hantrais, L (2003) Social policy and the European Union. In Alcock, P, Erskine, A, May, M (ed) The Student's Companion to Social Policy
29. Hantrais, L (2007) Social Policy in the European Union, 3rd edition, Palgrave Macmillan,
30. Heinz, P. R., Žvinienė, A. (2009) „Challenges of the Lithuanian Pension System“. Pranešimas pristatytas konferencijoje „Pasaulinė finansų krizė: priežastys, perspektyvos ir poveikis Lietuvai“, Vilnius, Lietuva
31. Holzmann R., Jorgensen S.(1999), Social Protection as Social Risk Management: Conceptual Underpinnings for the Social Protection Sector Strategy Paper. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-01]. Prieiga per internetą: <http://www.google.lt/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCwQFjAA&url=http%3A%2F%2Fciteseerx.ist.psu.edu%2Fviewdoc%2Fdownload%3Fdoi%3D10.1.1.200.9746%26rep%3Drep1%26type%3Dpdf&ei=Tp-8UKmjA8_4sgboiICgDw&usq=AFQjCNGGOWhY5YT7bue5ZZRu2cufdydFMQ>
32. Humer B., Wuellrich J.P., Zweimuller J. (2007) Integrating Severely Disabled Individuals into the Labour Market: The Austrian Case. Discussion paper series.
33. Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A., Šečkutė L, Zaicev S. (2000) Ekonomikos teorijos pagrindai. - Kaunas: Smaltijos leidykla
34. Jepsen M., Leschke J. (2006) New challenges for social protection in the European Union. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_dialogue/---ctrav/documents/publication/wcms_111441.pdf>

35. Jepsen, M. and Serrano Pascual, A. (2006) Unwrapping the European Social Model, Bristol: Policy Press.
36. Jütting J (1999). Social security systems in low income countries: Concepts, constraints and the need for cooperation. [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-10-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.zef.de/fileadmin/webfiles/downloads/articles/juetting-issr.pdf>>
37. Kleinman, M.(2002) A European Welfare State? European Union Social Policy in Context. Basingstoke: Palgrave
38. Klingebiel, S. (2009) New interfaces between security and development: changing concepts and approaches [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-04-21]. Prieiga per internetą: <<<http://dspace.cigilibrary.org/jspui/bitstream/123456789/26070/1/New%20interfaces%20between%20security%20and%20development%20-%20changing%20concepts%20and%20approaches.pdf?1>\>
39. Krumplytė J. (2009) Šešėlinės ekonomikos reiškinių klasifikacija: metodinis aspektas ir empirinis taikymas. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos
40. Kuodis R., *Dėl „Valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos reformos koncepcijos“ (Atskiroji nuomonė)*, Vilnius, 2010 m. sausio 27 d.
41. Kuodis, R. (2008) Lietuvos ekonomikos transformacija 1990–2008 metais: etapai ir pagrindinės ekonominės politikos klaidos. Pinigų studijos.
42. Kuodis, R.(2011) Šešėlinis algų fondas Lietuvoje siekia apie 30 mlrd. litų [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-11-16]. <<http://verslas.delfi.lt/business/article.php?id=42120625>>
43. Kvieskienė, G. (2005). Pozityvioji socializacija. Monografija. Vilnius: VPU leidykla.
44. Lazutka R. (2001) Socialinė apsauga. Žmogaus socialinė raida.– Vilnius: Homo Liber
45. Leščinskienė, E., Sakalas, A. (2006). Pension reform progress and problems. Inžinerinė ekonomika, Nr. 3 (48).
46. Levišauskaitė K., Rūškys G.(2003) Valstybės finansai. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla
47. Lietuvos Respublikos Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. (2000). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas. (Žin., Nr. IX-110).
48. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas. (1991). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas. (Žin., Nr. 1-1336).
49. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas. (2001). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas. (Žin. Nr. IX-547).
50. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas. (2004). Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas.
51. Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas. (1994). Vilnius:

- Lietuvos Respublikos Seimas. (Žin., Nr. I-549).
52. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. (2007). Bazinės pensijos bei draudžiamųjų pajamų dydžiai. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas. (Žin. Nr. 1327).
53. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. (2007). Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įmokų tarifai. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas. (Žin. Nr. 132-5329).
54. LR Finansų ministerija. *2012 m. balandį paskelbtos vidutinės trukmės ekonominių rodiklių projekcijos išsamiau*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-10-21] Prieiga per internetą: <http://www.finmin.lt/web/finmin/fm_2012_balandis_projekcijos_issamiau?/>.
55. LR Socailinės apsaugos ir darbo ministerija. Informacija apie pensinio amžiaus didinimą), [žiūrėta 2012-09-08]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmin.lt/index.php?-1874221954>>.
56. Markauskienė, A., Nikita, S. (2002). Gyventojų nedarbo ir užimtumo dinamika ir užimtumo perspektyvos. *Ekonomika ir vadyba. Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Technologija.
57. Markus Ruck. (2001) Pension Reform in Central and Eastern Europe: An Update on the Restructuring of National Pension Schemes in Selected Countries, ILO-CEET Report No. 25.
58. Massimo, D., Ugo, P. (2002). National cultures and social protection as alternative insurance devices. EBSCOhost publishing: Business Source Complete. December, Vol. 13, Issue 4. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-03-01]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=9&hid=105&sid=9b641c84-60de-490e83ada932f3f9b9a8%40sessionmgr114&bdata=JnNpdGU9ZWwhvc3QtbGl2ZQ%3d%3d#db=bth&AN=7898170>>
59. Miliauskas G., Grebliauskas A. (2008) Political business cycles in Lithuania in 1993–2006. *Pinigų studijos*
60. Morkūnienė, A. (2003). Naujoji pensijų kaupimo sistema. *Lietuvos ekonomikos apžvalga*. Vilnius: Statistikos departamentas.
61. Nezabitauskas, P. (2002). Užimtumo didinimas Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungą. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Vilnius
62. Norkūnienė, J. (2004). Valstybinio socialinio draudimo problemos ir sprendimo būdai. *Paslaugų verslo plėtros problemos integravimosi į Europą procese: konferencijos pranešimų medžiaga*. Vilnius.
63. Olgaard, A. (2000). Trends in Demographic Components and Employment, with Special Regard to Industrial Eu-Countries. *Ekonomika ir vadyba: konferencijos pranešimų*

medžiaga. Kaunas

64. Palme M., Svensson I. (1999) Social Security, Occupational Pensions and Retirement in Sweden. [žiūrėta 2012-11-01]. Prieiga internetu: <<http://www.nber.org/chapters/c7256.pdf>>
65. Palšmitienė, L. (2006). Valstybinio socialinio draudimo politika, uždaviniai ir perspektyvos. Nr. 13 (397). Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos.
66. Perminienė, L. (2007). Valstybinio savanoriškojo socialinio draudimo rūšys. Nr. 28 (540). Mokesčių žinios.
67. Pieters, D. (1998). Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus. Vilnius: Eugrimas.
68. Pocius, A., Moskvina, J. (2006). Šalies darbo rinkos raidos tendencijos ir perspektyvos: gyventojų aktyvumo pokyčių įvertinimas. Lietuvos statistikos darbai
69. Rakauskienė, O. G. (2006) Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika). Vilnius: MRU
70. Sakalas, A. (1998). Personalo vadyba. Kaunas
71. Schneider F., Buehn A., Montenegro C. E. (2010) Shadow Economies All over the World New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007. The World Bank Development Research Group
72. Slavickienė A., Novošinskienė A., (2007) Lietuvos privalomojo sveikatos draudimo sistemos finansavimo įvertinimas. Vagos
73. Steponavičienė, G. 2003: Pensijų reformos perspektyvos. Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas
74. Šapalienė, L. (2008). Lietuvos mokesčių sistema. Vilnius: Mokesčių srautas.
75. Šimkienė V., Gavėnavičienė R., Šerikova A. (2009) LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMA. Šiaulių kolegijos leidybos centras
76. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba. Naujaisi įstatymų pakeitimai 2009 metais. [žiūrėta 2012-11-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/pasikeitimai>>
77. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos veikla. [žiūrėta 2012-11-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/lt/veikla>>
78. Valstybinio socialinio draudimo sistema. Valstybės kontrolė valstybinio audito ataskaita. [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-09-01] Prieiga per internetą <<http://www.sodra.lt/get.php?f.16547>>
79. Valstybinio socialinio draudimo vykdymas 2011 metais. [žiūrėta 2012-11-13]. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/get.php?f.3815>>
80. World Bank, (2006) Pension Reform and the Development of Pension Systems: An Evaluation of the World Bank Assistance (Washington, D.C.: World Bank).

PRIEDAI

1 priedas

VSDF biudžeto išlaidų baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto išlaidos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
1994	1454,8	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1995	1972,35	517,55	517,55	135,58	135,58	35,58	35,58
1996	2643,28	1188,48	670,93	181,69	134,02	81,69	34,02
1997	3461,04	2006,24	817,76	237,90	130,94	137,90	30,94
1998	4164,02	2709,22	702,98	286,23	120,31	186,23	20,31
1999	4537,82	3083,02	373,80	311,92	108,98	211,92	8,98
2000	4580,79	3125,99	42,97	314,87	100,95	214,87	0,95
2001	4451,4	2996,60	-129,39	305,98	97,18	205,98	-2,82
2002	4461,1	3006,30	9,70	306,65	100,22	206,65	0,22
2003	4703,1	3248,30	242,00	323,28	105,42	223,28	5,42
2004	5326,4	3871,60	623,30	366,13	113,25	266,13	13,25
2005	6129,63	4674,83	803,23	421,34	115,08	321,34	15,08
2006	7245,13	5790,33	1115,50	498,02	118,20	398,02	18,20
2007	9282,66	7827,86	2037,53	638,07	128,12	538,07	28,12
2008	12653,88	11199,08	3371,22	869,80	136,32	769,80	36,32
2009	14236,00	12781,20	1582,12	978,55	112,50	878,55	12,50
2010	13267,50	11812,70	-968,50	911,98	93,20	811,98	-6,80
2011	13107,77	11652,97	-159,73	901,00	98,80	801,00	-1,20

2 priedas

VSDF biudžeto išlaidų pensijų draudimui baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto išlaidos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Pensijų draudimui							
1994	1072,26	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1995	1492,09	419,83	419,83	139,15	139,15	39,15	39,15
1996	1919,03	846,77	426,94	178,97	128,61	78,97	28,61
1997	2461,63	1389,37	542,60	229,57	128,27	129,57	28,27
1998	2997,18	1924,92	535,55	279,52	121,76	179,52	21,76
1999	3232,44	2160,18	235,26	301,46	107,85	201,46	7,85
2000	3264,56	2192,30	32,12	304,46	100,99	204,46	0,99
2001	3245,86	2173,60	-18,70	302,71	99,43	202,71	-0,57
2002	3325,3	2253,04	79,44	310,12	102,45	210,12	2,45
2003	3528,2	2455,94	202,90	329,04	106,10	229,04	6,10
2004	3844,9	2772,64	316,70	358,58	108,98	258,58	8,98
2005	4335,7	3263,41	490,77	404,35	112,76	304,35	12,76
2006	4865,2	3792,92	529,51	453,73	112,21	353,73	12,21
2007	6103,2	5030,89	1237,97	569,19	125,45	469,19	25,45
2008	7979,8	6907,51	1876,62	744,20	130,75	644,20	30,75
2009	8261,6	7189,34	281,83	770,48	103,53	670,48	3,53
2010	7659,9	6587,64	-601,70	714,37	92,72	614,37	-7,28
2011	7668,0	6595,74	8,10	715,13	100,11	615,13	0,11

3 priedas

VSDF biudžeto išlaidų ligos ir motinystės socialiniam draudimui baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto išlaidos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Ligos ir motinystės socialiniam draudimui							
1994	158,88	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1995	149,96	-8,92	-8,92	94,39	94,39	-5,61	-5,61
1996	237,95	79,07	87,99	149,77	158,68	49,77	58,68
1997	350,08	191,20	112,13	220,34	147,12	120,34	47,12
1998	422,24	263,36	72,16	265,76	120,61	165,76	20,61
1999	478,56	319,68	56,32	301,21	113,34	201,21	13,34
2000	458,25	299,37	-20,31	288,43	95,76	188,43	-4,24
2001	343,48	184,60	-114,77	216,19	74,95	116,19	-25,05
2002	333,2	174,32	-10,28	209,72	97,01	109,72	-2,99
2003	358,6	199,72	25,40	225,70	107,62	125,70	7,62
2004	414,2	255,32	55,60	260,70	115,50	160,70	15,50
2005	494,1	335,23	79,91	311,00	119,29	211,00	19,29
2006	621,4	462,55	127,32	391,13	125,77	291,13	25,77
2007	940,5	781,59	319,04	591,94	151,34	491,94	51,34
2008	1685,8	1526,96	745,37	1061,08	179,26	961,08	79,26
2009	2120,8	1961,92	434,96	1334,84	125,80	1234,84	25,80
2010	1722,2	1563,32	-398,60	1083,96	81,21	983,96	-18,79
2011	1448,2	1289,32	-274,00	911,51	84,09	811,51	-15,91

4 priedas

**VSDF biudžeto išlaidų nedarbo socialiniam draudimui baziniai ir grandininiai pokyčiai
1994 – 2011 m.**

Metai	VSDF biudžeto išlaidos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Nedarbo socialiniam draudimui							
1994	31,71	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1995	53,4	21,69	21,69	168,40	168,40	68,40	68,40
1996	100,72	69,01	47,32	317,63	188,61	217,63	88,61
1997	115,47	83,76	14,75	364,14	114,64	264,14	14,64
1998	208,02	176,31	92,55	656,01	180,15	556,01	80,15
1999	180,37	148,66	-27,65	568,81	86,71	468,81	-13,29
2000	175,47	143,76	-4,90	553,36	97,28	453,36	-2,72
2001	177,22	145,51	1,75	558,88	101,00	458,88	1,00
2002	185,2	153,49	7,98	584,04	104,50	484,04	4,50
2003	200	168,29	14,80	630,72	107,99	530,72	7,99
2004	223,8	192,09	23,80	705,77	111,90	605,77	11,90
2005	248,6	216,90	24,81	784,01	111,09	684,01	11,09
2006	279,5	247,81	30,91	881,49	112,43	781,49	12,43
2007	319,1	287,38	39,57	1006,28	114,16	906,28	14,16
2008	306,4	274,73	-12,65	966,38	96,04	866,38	-3,96
2009	629,0	597,29	322,56	1983,60	205,26	1883,60	105,26
2010	491,8	460,09	-137,20	1550,93	78,19	1450,93	-21,81
2011	347,6	315,89	-144,20	1096,18	70,68	996,18	-29,32

5 priedas

VSDF biudžeto išlaidų nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui baziniai ir grandininiai pokyčiai 2000 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto išlaidos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui							
2000	9,47	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
2001	12,47	3,00	3,00	131,68	131,68	31,68	31,68
2002	16	6,53	3,53	168,95	128,31	68,95	28,31
2003	18,3	8,83	2,30	193,24	114,38	93,24	14,38
2004	21,2	11,73	2,90	223,86	115,85	123,86	15,85
2005	25,5	16,06	4,33	269,59	120,42	169,59	20,42
2006	33,6	24,12	8,06	354,70	131,57	254,70	31,57
2007	44,2	34,73	10,61	466,74	131,59	366,74	31,59
2008	53,0	43,50	8,77	559,35	119,84	459,35	19,84
2009	53,4	43,93	0,43	563,89	100,81	463,89	0,81
2010	43,2	33,73	-10,20	456,18	80,90	356,18	-19,10
2011	44,1	34,63	0,90	465,68	102,08	365,68	2,08

6 priedas

VSDF biudžeto išlaidų privalomajam sveikatos draudimo fondui skirtų lėšų baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto išlaidos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Privalomajam sveikatos draudimo fondui skirtos lėšos							
1994	121,73	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1995	185,13	63,40	63,40	152,08	152,08	52,08	52,08
1996	252,43	130,70	67,30	207,37	136,35	107,37	36,35
1997	399,56	277,83	147,13	328,23	158,29	228,23	58,29
1998	360,54	238,81	-39,02	296,18	90,23	196,18	-9,77
1999	363,18	241,45	2,64	298,35	100,73	198,35	0,73
2000	353,84	232,11	-9,34	290,68	97,43	190,68	-2,57
2001	355,57	233,84	1,73	292,10	100,49	192,10	0,49
2002	371,2	249,47	15,63	304,94	104,40	204,94	4,40
2003	400,4	278,67	29,20	328,92	107,87	228,92	7,87
2004	447,9	326,17	47,50	367,95	111,86	267,95	11,86
2005	507,6	385,82	59,65	416,95	113,32	316,95	13,32
2006	616,5	494,76	108,94	506,44	121,46	406,44	21,46
2007	767,6	645,85	151,09	630,56	124,51	530,56	24,51
2008	919,3	797,57	151,72	755,20	119,77	655,20	19,77
2009	2221,0	2099,27	1301,70	1824,53	241,60	1724,53	141,60
2010	2295,8	2174,07	74,80	1885,98	103,37	1785,98	3,37
2011	2467,9	2346,17	172,10	2027,36	107,50	1927,36	7,50

7 priedas

VSDF biudžeto išlaidų pensijų fondams skirtų lėšų baziniai ir grandininiai pokyčiai 2004 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto išlaidos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Pensijų fondams skirtos lėšos							
2004	173,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2005	308,4	135,2	135,2	178,0	178,0	78,0	78,0
2006	531,1	357,9	222,7	306,6	172,2	206,6	72,2
2007	851,6	678,4	320,5	491,7	160,3	391,7	60,3
2008	1064,0	890,8	212,4	614,3	124,9	514,3	24,9
2009	433,8	260,6	-630,2	250,5	40,8	150,5	-59,2
2010	328,2	155,0	-105,6	189,5	75,7	89,5	-24,3
2011	358,9	185,7	30,7	207,2	109,4	107,2	9,4

8 priedas

VSDF biudžeto išlaidų neatgautinų ir abejotinai atgautinų lėšų baziniai ir grandininiai pokyčiai 1998 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto išlaidos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Neatgautinos ir abejotinai atgautinos lėšos							
1998	36,56	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1999	125,85	89,29	89,29	344,23	344,23	244,23	244,23
2000	132,98	96,42	7,13	363,73	105,67	263,73	5,67
2001	157,72	121,16	24,74	431,40	118,60	331,40	18,60
2002	92,33	55,77	-65,39	252,54	58,54	152,54	-41,46
2003	49,4	12,84	-42,93	135,12	53,50	35,12	-46,50
2004	41,4	4,84	-8	113,24	83,81	13,24	-16,19
2005	33,8	-2,72	-7,56	92,56	81,74	-7,44	-18,26
2006	51,7	15,16	17,88	141,47	152,84	41,47	52,84
2007	30,8	-5,79	-20,95	84,16	59,49	-15,84	-40,51
2008	354,5	317,92	323,71	969,58	1152,03	869,58	1052,03
2009	142,8	106,24	-211,68	390,59	40,28	290,59	-59,72
2010	125,6	89,04	-17,2	343,54	87,96	243,54	-12,04
2011	96,8	60,24	-28,8	264,77	77,07	164,77	-22,93

9 priedas

VSDF biudžeto išlaidų veiklos sąnaudoms baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto išlaidos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Veiklos sąnaudos							
1994	67,84	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1995	88,66	20,82	20,82	130,69	130,69	30,69	30,69
1996	133,16	65,32	44,5	196,29	150,19	96,29	50,19
1997	134,3	66,46	1,14	197,97	100,86	97,97	0,86
1998	139,48	71,64	5,18	205,60	103,86	105,60	3,86
1999	157,42	89,58	17,94	232,05	112,86	132,05	12,86
2000	186,21	118,37	28,79	274,48	118,29	174,48	18,29
2001	159,07	91,23	-27,14	234,48	85,43	134,48	-14,57
2002	137,86	70,02	-21,21	203,21	86,67	103,21	-13,33
2003	148,2	80,36	10,34	218,46	107,50	118,46	7,50
2004	159,8	91,96	11,6	235,55	107,83	135,55	7,83
2005	175,9	108,1	16,14	259,35	110,10	159,35	10,10
2006	246,1	178,24	70,14	362,74	139,87	262,74	39,87
2007	225,8	157,98	-20,26	332,87	91,77	232,87	-8,23
2008	291,1	223,21	65,23	429,02	128,89	329,02	28,89
2009	373,4	305,56	82,35	550,41	128,29	450,41	28,29
2010	600,7	532,86	227,3	885,47	160,87	785,47	60,87
2011	676,3	608,46	75,6	996,90	112,59	896,90	12,59

10 priedas

VSDF biudžeto išlaidų vidutiniai dinaminiai rodikliai 1994 – 2011 m.

	Vidutinis absoliutus išlaidų padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt	Vidutinis didėjimo (mažėjimo) tempas proc.	Vidutinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Viso išlaidų mln. LT	685,47	114,7	14,7
Pensijų draudimui	387,98	113,0	13,0
Ligos ir motinystės socialiniam draudimui	75,84	117,2	17,2
Nedarbo socialiniam draudimui	18,58	120,5	20,5
Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui	3,15	116,1	16,1
Privalomojo sveikatos draudimo fondo lėšos	138,01	123,0	23,0
Pensijų fondų lėšos	26,53	123,0	23,0
Neatgautinos ir abejotinai atgautinos	4,63	185,8	85,8
Veiklos sąnaudos	35,79	116,3	16,3

11 priedas

VSDF biudžeto išlaidų struktūra 1994 – 2011 m. proc.

Metai	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	1994 - 2011 pok	Vidurkis.
Pensijų draudimui	73,70	75,65	72,60	71,12	71,98	71,23	71,27	72,92	74,54	75,02	72,19	70,73	67,15	65,75	63,06	58,03	57,73	58,50	-15,21	69,07
Ligos ir motinystės socialiniam draudimui	10,92	7,60	9,00	10,11	10,14	10,55	10,00	7,72	7,47	7,62	7,78	8,06	8,58	10,13	13,32	14,90	12,98	11,05	0,13	9,89
Nedarbo socialiniam draudimui	2,18	2,71	3,81	3,34	5,00	3,97	3,83	3,98	4,15	4,25	4,20	4,06	3,86	3,44	2,42	4,42	3,71	2,65	0,47	3,67
Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,21	0,28	0,36	0,39	0,40	0,42	0,46	0,48	0,42	0,38	0,33	0,34	0,34	0,25
Privalomojo sveikatos draudimo fondo lėšos	8,37	9,39	9,55	11,54	8,66	8,00	7,72	7,99	8,32	8,51	8,41	8,28	8,51	8,27	7,26	15,60	17,30	18,83	10,46	10,03
Pensijų fondų lėšos	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,25	5,03	7,33	9,17	8,41	3,05	2,47	2,74	2,74	2,30
Neatgautinos ir abejotinai atgautinos	0,00	0,00	0,00	0,00	0,88	2,77	2,90	3,54	2,07	1,05	0,78	0,55	0,71	0,33	2,80	1,00	0,95	0,74	0,74	1,17
Veiklos sąnaudos	4,66	4,50	5,04	3,88	3,35	3,47	4,07	3,57	3,09	3,15	3,00	2,87	3,40	2,43	2,30	2,62	4,53	5,16	0,50	3,62
Viso proc.:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-	-

VSDF biudžeto subalansuotumo baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto pajamos (mln. Lt)	VSDF biudžeto išlaidos (mln. Lt)	Perteklius/deficitas (mln. Lt)	Bazinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Grandininis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Bazinis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Grandininis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas, proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas, proc.
1994	1480,2	1454,8	25,4	0	0	0	0	0	0
1995	1973,3	1972,35	0,95	-24,45	-24,45	3,7	3,7	-96,3	-96,3
1996	2607,86	2643,28	-35,42	-60,82	-36,37	-139,4	-3728,4	-239,4	-3828,4
1997	3431,2	3461,04	-29,84	-55,24	5,58	-117,5	84,2	-217,5	-15,8
1998	4159,36	4164,02	-4,66	-30,06	25,18	-18,3	15,6	-118,3	-84,4
1999	4203,78	4537,82	-334,04	-359,44	-329,38	-1315,1	7168,2	-1415,1	7068,2
2000	4405,07	4580,79	-175,72	-201,12	158,32	-691,8	52,6	-791,8	-47,4
2001	4438	4451,4	-13,4	-38,8	162,32	-52,8	7,6	-152,8	-92,4
2002	4570	4461,1	108,9	83,5	122,3	428,7	-812,7	328,7	-912,7
2003	4886,2	4703,1	183,1	157,7	74,2	720,9	168,1	620,9	68,1
2004	5564,1	5326,4	237,7	212,3	54,6	935,8	129,8	835,8	29,8
2005	6390,5	6129,63	260,87	235,47	23,17	1027,0	109,7	927,0	9,7
2006	7799,7	7245,13	554,57	529,17	293,7	2183,3	212,6	2083,3	112,6
2007	9758,7	9282,66	476,04	450,64	-78,53	1874,2	85,8	1774,2	-14,2
2008	11217	12653,88	-1436,88	-1462,28	-1912,92	-5657,0	-301,8	-5757,0	-401,8
2009	11356,9	14236,00	-2879,1	-2904,5	-1442,22	-11335	200,4	-11435,0	100,4
2010	10486,6	13267,50	-2780,9	-2806,3	98,2	-10948	96,6	-11048,4	-3,4
2011	11109,6	13107,77	-1998,17	-2023,57	782,73	-7866,8	71,9	-7966,8	-28,1

13 priedas

VSDF veiklos subalansuotumo baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	Veiklos pajamos (mln. Lt)	Veiklos sąnaudos (mln. Lt)	Perteklius/ deficitas (mln. Lt)	Bazinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Grandininis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Bazinis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Grandininis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
1994	133,4	67,84	65,56	0	0	0	0	0	0
1995	42,55	88,66	-46,11	-111,67	-111,67	-70,3	-70,3	-170,3	-170,3
1996	30,1	133,16	-103,06	-168,62	-56,95	-157,2	223,5	-257,2	123,5
1997	42,1	134,3	-92,2	-157,76	10,86	-140,6	89,5	-240,6	-10,5
1998	67,54	139,48	-71,94	-137,5	20,26	-109,7	78,0	-209,7	-22,0
1999	69,5	157,42	-87,92	-153,48	-15,98	-134,1	122,2	-234,1	22,2
2000	42,74	186,21	-143,47	-209,03	-55,55	-218,8	163,2	-318,8	63,2
2001	21,36	159,07	-137,71	-203,27	5,76	-210,1	96,0	-310,1	-4,0
2002	16,1	137,86	-121,76	-187,32	15,95	-185,7	88,4	-285,7	-11,6
2003	10,1	148,2	-138,1	-203,66	-16,34	-210,6	113,4	-310,6	13,4
2004	11,8	159,8	-148	-213,56	-9,9	-225,7	107,2	-325,7	7,2
2005	19,1	175,9	-156,87	-222,43	-8,87	-239,3	106,0	-339,3	6,0
2006	27,7	246,1	-218,41	-283,97	-61,54	-333,1	139,2	-433,1	39,2
2007	39,5	225,8	-186,35	-251,91	32,06	-284,2	85,3	-384,2	-14,7
2008	45,4	291,1	-245,68	-311,24	-59,33	-374,7	131,8	-474,7	31,8
2009	41,67	373,4	-331,73	-397,29	-86,05	-506,0	135,0	-606,0	35,0
2010	42,67	600,7	-558,03	-623,59	-226,3	-851,2	168,2	-951,2	68,2
2011	16,80	676,3	-659,5	-725,06	-101,47	-1005,9	118,2	-1105,9	18,2

14 priedas

Pensijų gavėjų skaičius baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	Pensijų gavėjų skaičius (tūkst. žm.)	Bazinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Grandininis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Bazinis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Grandininis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
1994	833,59	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1995	853,79	20,20	20,20	102,42	102,42	2,42	2,42
1996	880,48	46,89	26,69	105,63	103,13	5,63	3,13
1997	939,88	106,29	59,40	112,75	106,75	12,75	6,75
1998	1025,79	192,20	85,91	123,06	109,14	23,06	9,14
1999	1043,02	209,43	17,23	125,12	101,68	25,12	1,68
2000	1060,45	226,86	17,43	127,21	101,67	27,21	1,67
2001	1067,64	234,05	7,19	128,08	100,68	28,08	0,68
2002	1067,55	233,96	-0,09	128,07	99,99	28,07	-0,01
2003	1066,1	232,51	-1,45	127,89	99,86	27,89	-0,14
2004	1069,5	235,91	3,40	128,30	100,32	28,30	0,32
2005	1075,4	241,81	5,90	129,01	100,55	29,01	0,55
2006	1072,6	239,01	-2,80	128,67	99,74	28,67	-0,26
2007	1086,7	253,11	14,10	130,36	101,31	30,36	1,31
2008	1101,2	267,61	14,50	132,10	101,33	32,10	1,33
2009	1112,6	279,01	11,40	133,47	101,04	33,47	1,04
2010	1117,5	283,91	4,90	134,06	100,44	34,06	0,44
2011	1116,38	282,79	-1,12	133,92	99,90	33,92	-0,10

15 priedas

Apmokėtų ligos dienų skaičius baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	Apmokėtų ligos dienų skaičius (mln. dienų)	Bazinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Grandininis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Bazinis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Grandininis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Vidutinė vieno ligos atvejo trukmė (dienos)
1994	8,92	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	16,19
1995	6,27	-2,65	-2,65	70,29	70,29	-29,71	-29,71	11,38
1996	7,32	-1,60	1,05	82,06	116,75	-17,94	16,75	13,28
1997	7,5	-1,42	0,18	84,08	102,46	-15,92	2,46	13,61
1998	7,82	-1,10	0,32	87,67	104,27	-12,33	4,27	14,19
1999	8,11	-0,81	0,29	90,92	103,71	-9,08	3,71	14,72
2000	7,71	-1,21	-0,40	86,43	95,07	-13,57	-4,93	13,99
2001	5,68	-3,24	-2,03	63,68	73,67	-36,32	-26,33	10,24
2002	5,71	-3,21	0,03	64,01	100,53	-35,99	0,53	10,45
2003	5,91	-3,01	0,20	66,26	103,50	-33,74	3,50	9,95
2004	5,7	-3,22	-0,21	63,90	96,45	-36,10	-3,55	9,81
2005	7,3	-1,62	1,60	81,84	128,07	-18,16	28,07	11,46
2006	7,8	-1,12	0,50	87,44	106,85	-12,56	6,85	11,7
2007	9,1	0,18	1,30	102,02	116,67	2,02	16,67	11,8
2008	9,6	0,68	0,50	107,62	105,49	7,62	5,49	12,7
2009	8,4	-0,52	-1,20	94,17	87,50	-5,83	-12,50	14,4

Tomas SAPARIS, Vaidas VIKTORAVIČIUS. Valstybinio Socialinio Draudimo fondo biudžeto subalansavimo analizė 1994 - 2011 metais ir perspektyvos.

2010	5,9	-3,02	-2,50	66,14	70,24	-33,86	-29,76	14,8
2011	6,3	-2,62	0,40	70,63	106,78	-29,37	6,78	13,4

16 priedas

Bedarbių skaičiaus baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	Bedarbių skaičius (tūkst. žm.)	Bazinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Grandininis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Bazinis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Grandininis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
1994	65,7	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1995	109	43,30	43,30	165,91	165,91	65,91	65,91
1996	124,5	58,80	15,50	189,50	114,22	89,50	14,22
1997	104,5	38,80	-20,00	159,06	83,94	59,06	-16,06
1998	113,7	48,00	9,20	173,06	108,80	73,06	8,80
1999	148,7	83,00	35,00	226,33	130,78	126,33	30,78
2000	204,9	139,20	56,20	311,87	137,79	211,87	37,79
2001	223,5	157,80	18,60	340,18	109,08	240,18	9,08
2002	198,4	132,70	-25,10	301,98	88,77	201,98	-11,23
2003	167	101,30	-31,40	254,19	84,17	154,19	-15,83
2004	142,5	76,80	-24,50	216,89	85,33	116,89	-14,67
2005	100,8	35,10	-41,70	153,42	70,74	53,42	-29,26
2006	73,2	7,50	-27,60	111,42	72,62	11,42	-27,38
2007	67,3	1,60	-5,90	102,44	91,94	2,44	-8,06
2008	73,4	7,70	6,10	111,72	109,06	11,72	9,06
2009	203,1	137,40	129,70	309,13	276,70	209,13	176,70
2010	312,1	246,40	109,00	475,04	153,67	375,04	53,67
2011	247,2	181,50	-64,90	376,26	79,21	276,26	-20,79

17 priedas

Vidutinio darbo užmokesčio (bruto) baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	Vidutinis (bruto) darbo užmokestis (Lt)	Bazinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Grandininis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Bazinis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Grandininis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
1994	334,6	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1995	480,9	146,30	146,30	143,72	143,72	43,72	43,72
1996	618,2	283,60	137,30	184,76	128,55	84,76	28,55
1997	778,1	443,50	159,90	232,55	125,87	132,55	25,87
1998	929,8	595,20	151,70	277,88	119,50	177,88	19,50
1999	987,4	652,80	57,60	295,10	106,19	195,10	6,19
2000	970,8	636,20	-16,60	290,14	98,32	190,14	-1,68
2001	982,3	647,70	11,50	293,57	101,18	193,57	1,18
2002	1013,9	679,30	31,60	303,02	103,22	203,02	3,22
2003	1072,6	738,00	58,70	320,56	105,79	220,56	5,79
2004	1149,3	814,70	76,70	343,48	107,15	243,48	7,15
2005	1276,2	941,60	126,90	381,41	111,04	281,41	11,04
2006	1495,7	1161,10	219,50	447,01	117,20	347,01	17,20
2007	1802,4	1467,80	306,70	538,67	120,51	438,67	20,51
2008	2151,7	1817,10	349,30	643,07	119,38	543,07	19,38

Tomas SAPARIS, Vaidas VIKTORAVIČIUS. Valstybinio Socialinio Draudimo fondo biudžeto subalansavimo analizė 1994 - 2011 metais ir perspektyvos.

2009	2056	1721,40	-95,70	614,47	95,55	514,47	-4,45
2010	1988,1	1653,50	-67,90	594,17	96,70	494,17	-3,30
2011	2045,9	1711,30	57,80	611,45	102,91	511,45	2,91

18 priedas

Emigracijos baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	Emigracija (tūkst. žm.)	Bazinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Grandininis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Bazinis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Grandininis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
1994	25,9	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
1995	25,7	-0,20	-0,20	99,23	99,23	-0,77	-0,77
1996	26,4	0,50	0,70	101,93	102,72	1,93	2,72
1997	25	-0,90	-1,40	96,53	94,70	-3,47	-5,30
1998	24,8	-1,10	-0,20	95,75	99,20	-4,25	-0,80
1999	23,4	-2,50	-1,40	90,35	94,35	-9,65	-5,65
2000	21,8	-4,10	-1,60	84,17	93,16	-15,83	-6,84
2001	7,3	-18,60	-14,50	28,19	33,49	-71,81	-66,51
2002	7,1	-18,80	-0,20	27,41	97,26	-72,59	-2,74
2003	11	-14,90	3,90	42,47	154,93	-57,53	54,93
2004	15,2	-10,70	4,20	58,69	138,18	-41,31	38,18
2005	15,6	-10,30	0,40	60,23	102,63	-39,77	2,63
2006	12,6	-13,30	-3,00	48,65	80,77	-51,35	-19,23
2007	13,9	-12,00	1,30	53,67	110,32	-46,33	10,32
2008	17	-8,90	3,10	65,64	122,30	-34,36	22,30
2009	22	-3,90	5,00	84,94	129,41	-15,06	29,41
2010	83,2	57,30	61,20	321,24	378,18	221,24	278,18
2011	53,9	28,00	-29,30	208,11	64,78	108,11	-35,22

19 priedas

Užimtųjų gyventojų skaičiaus baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	Užimtieji gyventojai (tūkst. žm.)	Bazinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Grandininis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Bazinis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Grandininis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas, proc.	Bazinis absoliutus padidėjimas sumažėjimas
1994	1675	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1995	1643,6	-31,4	-31,4	98,1	98,1	-1,9	-1,9
1996	1659	-16,0	15,4	99,0	100,9	-1,0	-101,0
1997	1669,2	-5,8	10,2	99,7	100,6	-0,3	-100,3
1998	1656,1	-18,9	-13,1	98,9	99,2	-1,1	-101,1
1999	1647,5	-27,5	-8,6	98,4	99,5	-1,6	-101,6
2000	1586	-89,0	-61,5	94,7	96,3	-5,3	-105,3
2001	1351,8	-323,2	-234,2	80,7	85,2	-19,3	-119,3
2002	1405,9	-269,1	54,1	83,9	104,0	-16,1	-116,1
2003	1435	-240,0	29,1	85,7	102,1	-14,3	-114,3
2004	1432	-243,0	-3,0	85,5	99,8	-14,5	-114,5
2005	1473,9	-201,1	41,9	88,0	102,9	-12,0	-112,0
2006	1499	-176,0	25,1	89,5	101,7	-10,5	-110,5
2007	1534,2	-140,8	35,2	91,6	102,3	-8,4	-108,4
2008	1520	-155,0	-14,2	90,7	99,1	-9,3	-109,3
2009	1416	-259,0	-104,0	84,5	93,2	-15,5	-115,5
2010	1343,7	-331,3	-72,3	80,2	94,9	-19,8	-119,8
2011	1370,9	-304,1	27,2	81,8	102,0	-18,2	-118,2

20 priedas

Draudėjų skaičiaus baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	Draudėjų skaičius (tūkst. žm.)	Bazinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Grandininis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Bazinis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Grandininis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas, proc.	Bazinis absoliutus padidėjimas sumažėjimas
1994	102,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1995	178,07	75,6	75,6	173,7	173,7	73,7	73,7
1996	196,09	93,6	18,0	191,3	110,1	91,3	10,1
1997	225,8	123,3	29,7	220,3	115,2	120,3	15,2
1998	241,18	138,7	15,4	235,3	106,8	135,3	6,8
1999	321,17	218,7	80,0	313,3	133,2	213,3	33,2
2000	345,06	242,6	23,9	336,6	107,4	236,6	7,4
2001	291,87	189,4	-53,2	284,8	84,6	184,8	-15,4
2002	304,49	202,0	12,6	297,1	104,3	197,1	4,3
2003	315,5	213,0	11,0	307,8	103,6	207,8	3,6
2004	266,6	164,1	-48,9	260,1	84,5	160,1	-15,5
2005	275,8	173,3	9,2	269,1	103,5	169,1	3,5
2006	288,3	185,8	12,5	281,3	104,5	181,3	4,5
2007	308,9	206,4	20,6	301,4	107,1	201,4	7,1
2008	292	189,5	-16,9	284,9	94,5	184,9	-5,5
2009	282,8	180,3	-9,2	275,9	96,8	175,9	-3,2
2010	286,3	183,8	3,5	279,3	101,2	179,3	1,2
2011	308,8	206,3	22,5	301,3	107,9	201,3	7,9

21 priedas

Apdraustųjų skaičiaus baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	Apdraustųjų skaičius (tūkst. žm.)	Bazinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Grandininis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Bazinis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Grandininis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas, proc.	Bazinis absoliutus padidėjimas sumažėjimas
1994	1286,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1995	1330,9	44,1	44,1	103,4	103,4	3,4	3,4
1996	1352,2	65,4	21,3	105,1	101,6	5,1	1,6
1997	1325	38,2	-27,2	103,0	98,0	3,0	-2,0
1998	1345,5	58,7	20,5	104,6	101,5	4,6	1,5
1999	1321,1	34,3	-24,4	102,7	98,2	2,7	-1,8
2000	1299,5	12,7	-21,6	101,0	98,4	1,0	-1,6
2001	1274	-12,8	-25,5	99,0	98,0	-1,0	-2,0
2002	1305,1	18,3	31,1	101,4	102,4	1,4	2,4
2003	1320	33,2	14,9	102,6	101,1	2,6	1,1
2004	1336,6	49,8	16,6	103,9	101,3	3,9	1,3
2005	1369,7	82,9	33,1	106,4	102,5	6,4	2,5
2006	1421,4	134,6	51,7	110,5	103,8	10,5	3,8
2007	1467,2	180,4	45,8	114,0	103,2	14,0	3,2
2008	1463	176,2	-4,2	113,7	99,7	13,7	-0,3
2009	1309,2	22,4	-153,8	101,7	89,5	1,7	-10,5
2010	1252,7	-34,1	-56,5	97,4	95,7	-2,6	-4,3
2011	1304,5	17,7	51,8	101,4	104,1	1,4	4,1

22 priedas

Minimalios mėnesinės algos (MMA) baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	MMA (Lt)	Bazinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Grandininis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), žm.	Bazinis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Grandininis didėjimo (mažėjimo) tempas, proc.	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas, proc.	Bazinis absoliutus padidėjimas sumažėjimas
1994	56,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1995	135	78,5	78,5	238,9	238,9	138,9	138,9
1996	240	183,5	105,0	424,8	177,8	324,8	77,8
1997	374	317,5	134,0	661,9	155,8	561,9	55,8
1998	418	361,5	44,0	739,8	111,8	639,8	11,8
1999	430	373,5	12,0	761,1	102,9	661,1	2,9
2000	430	373,5	0,0	761,1	100,0	661,1	0,0
2001	430	373,5	0,0	761,1	100,0	661,1	0,0
2002	430	373,5	0,0	761,1	100,0	661,1	0,0
2003	437	380,5	7,0	773,5	101,6	673,5	1,6
2004	483	426,5	46,0	854,9	110,5	754,9	10,5
2005	525	468,5	42,0	929,2	108,7	829,2	8,7
2006	575	518,5	50,0	1017,7	109,5	917,7	9,5
2007	650	593,5	75,0	1150,4	113,0	1050,4	13,0
2008	800	743,5	150,0	1415,9	123,1	1315,9	23,1
2009	800	743,5	0,0	1415,9	100,0	1315,9	0,0
2010	800	743,5	0,0	1415,9	100,0	1315,9	0,0
2011	800	743,5	0,0	1415,9	100,0	1315,9	0,0

Išskirčių analizė 1994 – 2011 m. SPSS programa

Išlaidos	pensiju_gavej	Emigracija	Bedarbiu_sk_padi	Apmoke_lig_d	Du_padi	Uzintuju_sk_padi	Standartizuota liekana	Kuko matas	Stebėjimo įtakos indeksas
35,58	2,42	-0,77	-29,71	43,72	-1,87	65,91	-0,64939	3,02224	0,80961
34,02	3,13	2,72	16,75	28,55	0,94	14,22	-0,79266	0,06984	0,28065
30,94	6,75	-5,30	2,46	25,87	0,61	-16,06	0,89721	0,09023	0,28205
20,31	9,14	-0,80	4,27	19,50	-0,78	8,80	-0,44029	0,14492	0,58926
8,98	1,68	-5,65	3,71	6,19	-0,52	30,78	-0,38189	0,00292	0,05198
0,95	1,67	-6,84	-4,93	-1,68	-3,73	37,79	-0,10905	0,00045	0,11916
-2,82	0,68	-66,51	-26,33	1,18	-14,77	9,08	-0,30612	2,03610	0,81331
0,22	-0,01	-2,74	0,53	3,22	4,00	-11,23	0,04011	0,00027	0,35115
5,42	-0,14	54,93	3,50	5,79	2,07	-15,83	-0,13472	0,00059	0,10151
13,25	0,32	38,18	-3,55	7,15	-0,21	-14,67	1,34782	0,04516	0,07250
15,08	0,55	2,63	28,07	11,04	2,93	-29,26	-0,95274	0,10202	0,28251
18,20	-0,26	-19,23	6,85	17,20	1,70	-27,38	0,07522	0,00022	0,12098
28,12	1,31	10,32	16,67	20,51	2,35	-8,06	0,12433	0,00068	0,13987
36,32	1,33	22,30	5,49	19,38	-0,93	9,06	2,00774	0,12977	0,10046
12,50	1,04	29,41	-12,50	-4,45	-6,84	176,70	0,44810	0,98486	0,78446
-6,80	0,44	278,18	-29,76	-3,30	-5,11	53,67	-0,50342	5,02146	0,81979
-1,20	-0,10	-35,22	6,78	2,91	2,02	-20,79	-0,67027	0,02844	0,19074

Išskirtys:

1) Stebėjimo įtakos indeksą $h_i > \frac{2(k+1)}{n} = 0,824$ (k- kintamųjų sk., n- duomenų sk.)

2) Standartizuotą liekaną e_i . Stebėjimas laikomas išskirtimi jei $|e_i| > 3$.

3) Kuko matą $D_i > F_{0,5}(k+1, n-k-1)$; $D_i > 0,971$ (k- kintamųjų sk., n- duomenų sk.).

Skaiciuojama Microsoft Excel programos pagalba FINV funkcija.

VSDF biudžeto išlaidų autokoreliacijos analizė 1994 – 2011 m. SPSS programa

Durbin-Watson $d=2,039$, $d_u=1,901$, $d_l=0,393$ ir tenkinama sąlyga $d_u < d < 4-d_u$

Fišerio kriterijaus faktinė reikšmė $F =$ didesnė už teorinę $F_{0,95}(k; n-k-1) = 0,246$ (žr. 26 priedą)

Hipotezės apie atskirų regresijos parametrų įverčių lygybes nuliui, kai reikšmingumo lygmuo 95 proc. $TINV_{(0,025;10)} = 2,364$. $t_{b2} = -0,230$; $t_{b3} = 0,791$; $t_{b4} = 3,053$; $t_{b5} = 7,423$; $t_{b6} = -1,287$, $t_{b7} = 2,470$. Kadangi, b_4 , b_5 ir $b_7 > 2,364$, tai nulinę hipotezę atmetame, o b_2 , b_3 ir $b_6 < 2,364$ hipotezės neatmetame, ir galime teigti, kad y priklauso nuo, x_3, x_4 ir x_6 kintamojo, o x_1 , x_2 ir x_5 didelės įtakos neturi.

VSDF biudžeto išlaidų multikolinierumo analizė 1994 – 2011 m. SPSS programa

VIF < 4, tai VIF Pensijų gavėjų sk. pakitimas – 1,382, VIF Emigracijos sk. pakitimas - 1,484, VIF Bedarbių sk. pakitimas – 3,095, VIF Apmokėtų ligų d. sk. pakitimas - 1,764, VIF DU pakitimas

Tomas SAPARIS, Vaidas VIKTORAVIČIUS. Valstybinio Socialinio Draudimo fondo biudžeto subalansavimo analizė 1994 - 2011 metais ir perspektyvos.

– 3,149, VIF Užimtųjų sk. pakitimai 1,525 (žr. 27 priedą)

Kad porinės koreliacijos koeficientai yra mažesni už 0,8 (žr. 28 priedą)

26 priedas

VSDF biudžeto išlaidų modelio rodikliai

Modelis	R	R ²	Koreguotas R ²	Std. Error of the Estimate	F	Durbin-Watson
1	0,951a	0,904	0,846	5,64706	15,637	2,039

Veiksnių, lėmusių VSDF biudžeto subalansavimo problemas, įvertinimas SPSS programa

Modelis	Koeficientas		Standartizuotas koeficientas	t	Sig.	Koliniarumo ststistika	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
Konstanta	0,163	2,392		0,068	0,947		
Pensijų gavėjų sk. pakitimas	-0,150	0,653	-0,027	-0,230	0,823	0,723	1,382
Emigracijos sk. pakitimas	0,019	0,024	0,095	0,791	0,447	0,674	1,484
Bedarbių sk. pakitimas	,470	0,154	0,527	3,053	0,012	0,323	3,095
Apmokėtų ligų d. sk. pakitimas	1,062	0,143	0,968	7,423	0,000	0,567	1,764
DU pakitimas	-0,706	0,549	-0,224	-1,287	0,227	0,318	3,149
Užimtųjų sk. pakitimai	0,086	0,035	0,299	2,470	0,033	0,656	1,525

Veiksnių tarpusavio ryšio įvertinimas SPSS programa

		Pensijų gavėjų sk. pakitimas	Emigracijos sk. pakitimas	Bedarbių sk. pakitimas	Apmokėtų ligų d. sk. pakitimas	DU pakitimas	Užimtųjų sk. pakitimai
Pensijų gavėjų sk. pakitimas	Pearson Correlation	1	-0,140	0,078	0,467	0,018	0,016
	Sig. (2-tailed)		0,593	0,765	0,059	0,945	0,951
Emigracijos sk. pakitimas	Pearson Correlation	-0,140	1	-0,351	-0,260	-0,055	0,249
	Sig. (2-tailed)	0,593		0,168	0,313	0,833	0,335
Bedarbių sk. pakitimas	Pearson Correlation	0,078	-0,351	1	0,151	0,722**	-0,534*
	Sig. (2-tailed)	0,765	0,168		0,562	0,001	0,027
Apmokėtų ligų d. sk. pakitimas	Pearson Correlation	0,467	-0,260	0,151	1	0,330	-0,190
	Sig. (2-tailed)	0,059	0,313	0,562		0,196	0,466
DU pakitimas	Pearson Correlation	0,018	-0,055	0,722**	0,330	1	-0,518*
	Sig. (2-tailed)	0,945	0,833	0,001	0,196		0,033
Užimtųjų sk. pakitimai	Pearson Correlation	0,016	0,249	-0,534*	-0,190	-0,518*	1

Sig. (2-tailed)	0,951	0,335	0,027	0,466	0,033	
-----------------	-------	-------	-------	-------	-------	--

29 priedas

VSDF biudžeto pajamų baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto pajamos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
1994	1480,2	0	0	0	0	0	0
1995	1973,3	493,1	493,1	133,3	133,3	33,3	33,3
1996	2607,86	1127,66	634,56	176,2	132,2	76,2	32,2
1997	3431,2	1951	823,34	231,8	131,6	131,8	31,6
1998	4159,36	2679,16	728,16	281,0	121,2	181,0	21,2
1999	4203,78	2723,58	44,42	284,0	101,1	184,0	1,1
2000	4405,07	2924,87	201,29	297,6	104,8	197,6	4,8
2001	4438	2957,8	32,93	299,8	100,7	199,8	0,7
2002	4570	3089,8	132	308,7	103,0	208,7	3,0
2003	4886,2	3406	316,2	330,1	106,9	230,1	6,9
2004	5564,1	4083,9	677,9	375,9	113,9	275,9	13,9
2005	6390,5	4910,3	826,4	431,7	114,9	331,7	14,9
2006	7799,7	6319,5	1409,2	526,9	122,1	426,9	22,1
2007	9758,7	8278,5	1959	659,3	125,1	559,3	25,1
2008	11217	9736,8	1458,3	757,8	114,9	657,8	14,9
2009	11356,9	9876,7	139,9	767,3	101,2	667,3	1,2
2010	10486,6	9006,4	-870,3	708,5	92,3	608,5	-7,7
2011	11109,6	9629,4	623	750,5	105,9	650,5	5,9

30 priedas

Draudėjų įmokų baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto pajamos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Draudėjų įmokos							
1994	1281,9	0	0	0	0	0	0
1995	1855	573,1	573,1	144,7	144,7	44,7	44,7
1996	2476,2	1194,3	621,2	193,2	133,5	93,2	33,5
1997	3251,6	1969,7	775,4	253,7	131,3	153,7	31,3
1998	3880,4	2598,5	628,8	302,7	119,3	202,7	19,3
1999	3847,3	2565,4	-33,1	300,1	99,1	200,1	-0,9
2000	3864,3	2582,4	17	301,5	100,4	201,5	0,4
2001	3896,8	2614,9	32,5	304,0	100,8	204,0	0,8
2002	4040,9	2759	144,1	315,2	103,7	215,2	3,7
2003	4367,6	3085,7	326,7	340,7	108,1	240,7	8,1
2004	4896,4	3614,5	528,8	382,0	112,1	282,0	12,1
2005	5562,9	4281	666,5	434,0	113,6	334,0	13,6
2006	6760,9	5479	1198	527,4	121,5	427,4	21,5
2007	8378,8	7096,9	1617,9	653,6	123,9	553,6	23,9
2008	9967,9	8686	1589,1	777,6	119,0	677,6	19,0
2009	8345,3	7063,4	-1622,6	651,0	83,7	551,0	-16,3
2010	7609,1	6327,2	-736,2	593,6	91,2	493,6	-8,8
2011	8117,9	6836	508,8	633,3	106,7	533,3	6,7

31 priedas

Apdraustųjų įmokų baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto pajamos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Apdraustųjų įmokos							
1994	49,8	0	0	0	0	0	0
1995	60,4	10,6	10,6	121,3	121,3	21,3	21,3
1996	80,3	30,5	19,9	161,2	132,9	61,2	32,9
1997	107,1	57,3	26,8	215,1	133,4	115,1	33,4
1998	130,4	80,6	23,3	261,8	121,8	161,8	21,8
1999	129	79,2	-1,4	259,0	98,9	159,0	-1,1
2000	371	321,2	242	745,0	287,6	645,0	187,6
2001	373,7	323,9	2,7	750,4	100,7	650,4	0,7
2002	388,7	338,9	15	780,5	104,0	680,5	4,0
2003	418	368,2	29,3	839,4	107,5	739,4	7,5
2004	470,5	420,7	52,5	944,8	112,6	844,8	12,6
2005	533,2	483,4	62,7	1070,7	113,3	970,7	13,3
2006	648,6	598,8	115,4	1302,4	121,6	1202,4	21,6
2007	805,2	755,4	156,6	1616,9	124,1	1516,9	24,1
2008	956,2	906,4	151	1920,1	118,8	1820,1	18,8
2009	2366,8	2317	1410,6	4752,6	247,5	4652,6	147,5
2010	2212,5	2162,7	-154,3	4442,8	93,5	4342,8	-6,5
2011	2348,8	2299	136,3	4716,5	106,2	4616,5	6,2

32 priedas

Savarankiškai dirbančių asmenų įmokų baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto pajamos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Savarankiškai dirbančių asmenų įmokos							
1994	2,8	0	0	0	0	0	0
1995	15,1	12,3	12,3	539,3	539,3	439,3	439,3
1996	21,1	18,3	6	753,6	139,7	653,6	39,7
1997	30	27,2	8,9	1071,4	142,2	971,4	42,2
1998	31,9	29,1	1,9	1139,3	106,3	1039,3	6,3
1999	52,3	49,5	20,4	1867,9	163,9	1767,9	63,9
2000	48,1	45,3	-4,2	1717,9	92,0	1617,9	-8,0
2001	74	71,2	25,9	2642,9	153,8	2542,9	53,8
2002	59,4	56,6	-14,6	2121,4	80,3	2021,4	-19,7
2003	59,6	56,8	0,2	2128,6	100,3	2028,6	0,3
2004	61,8	59	2,2	2207,1	103,7	2107,1	3,7
2005	74,7	71,9	12,9	2667,9	120,9	2567,9	20,9
2006	88	85,2	13,3	3142,9	117,8	3042,9	17,8
2007	116,2	113,4	28,2	4150,0	132,0	4050,0	32,0
2008	142,5	139,66	26,26	5087,9	122,6	4987,9	22,6
2009	82,7	79,9	-59,76	2953,6	58,1	2853,6	-41,9
2010	161,4	158,6	78,7	5764,3	195,2	5664,3	95,2
2011	171,7	168,9	10,3	6132,1	106,4	6032,1	6,4

33 priedas

**Savonoriškuoju draudimu apsidraudusių asmenų įmokų baziniai ir grandininiai pokyčiai
1994 – 2011 m.**

Metai	VSDF biudžeto pajamos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Savonoriškuoju draudimu apsidraudusių asmenų įmokos							
1994	0,27	0	0	0	0	0	0
1995	0,32	0,05	0,05	118,5	118,5	18,5	18,5
1996	0,22	-0,05	-0,1	81,5	68,8	-18,5	-31,3
1997	0,4	0,13	0,18	148,1	181,8	48,1	81,8
1998	0,71	0,44	0,31	263,0	177,5	163,0	77,5
1999	0,76	0,49	0,05	281,5	107,0	181,5	7,0
2000	0,78	0,51	0,02	288,9	102,6	188,9	2,6
2001	0,75	0,48	-0,03	277,8	96,2	177,8	-3,8
2002	0,65	0,38	-0,1	240,7	86,7	140,7	-13,3
2003	0,8	0,53	0,15	296,3	123,1	196,3	23,1
2004	2,1	1,83	1,3	777,8	262,5	677,8	162,5
2005	3,0	2,77	0,94	1125,9	144,8	1025,9	44,8
2006	3,3	3,02	0,25	1218,5	108,2	1118,5	8,2
2007	4,0	3,72	0,7	1477,8	121,3	1377,8	21,3
2008	4,3	4,03	0,31	1592,6	107,8	1492,6	7,8
2009	2,4	2,13	-1,9	888,9	55,8	788,9	-44,2
2010	1,7	1,43	-0,7	629,6	70,8	529,6	-29,2
2011	1,4	1,13	-0,3	518,5	82,4	418,5	-17,6

34 priedas

Baudų ir delspinigių baziniai ir grandininiai pokyčiai 1998 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto pajamos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Baudos ir delspinigiai							
1998	48,34	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1999	44,59	-3,75	-3,75	92,24	92,24	-7,76	-7,76
2000	47,95	-0,39	3,36	99,19	107,54	-0,81	7,54
2001	44,57	-3,77	-3,38	92,20	92,95	-7,80	-7,05
2002	30,9	-17,44	-13,67	63,92	69,33	-36,08	-30,67
2003	9,9	-38,44	-21	20,48	32,04	-79,52	-67,96
2004	7	-41,34	-2,9	14,48	70,71	-85,52	-29,29
2005	5,9	-42,42	-1,08	12,25	84,57	-87,75	-15,43
2006	5,1	-43,28	-0,86	10,47	85,47	-89,53	-14,53
2007	7,3	-41,02	2,26	15,14	144,66	-84,86	44,66
2008	7,3	-41,08	-0,06	15,02	99,18	-84,98	-0,82
2009	14,3	-34,04	7,04	29,58	196,97	-70,42	96,97
2010	13,3	-35,04	-1	27,51	93,01	-72,49	-6,99
2011	7,2	-41,14	-6,1	14,89	54,14	-85,11	-45,86

35 priedas

Asignavimų iš valstybės biudžeto baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto pajamos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Asignavimai iš valstybės biudžeto							
1994	11,91	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1995	0,0	-11,9	-11,91	0,0	0,0	0,0	0,0
1996	0,0	-11,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1997	0,0	-11,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1998	0,0	-11,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1999	36,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2000	0,0	-36,6	-36,6	0,0	0,0	0,0	0,0
2001	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2002	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2003	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2004	89,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2005	149,9	60,4	60,4	167,5	167,5	67,5	67,5
2006	248,5	159,0	98,6	277,7	165,8	177,7	65,8
2007	389,2	299,7	140,7	434,8	156,6	334,8	56,6
2008	80,0	-9,5	-309,2	89,4	20,6	-10,6	-79,4
2009	495,7	406,2	415,7	553,9	619,6	453,9	519,6
2010	328,2	238,7	-167,5	366,7	66,2	266,7	-33,8
2011	358,9	269,4	30,7	401,0	109,4	301,0	9,4

36 priedas

Atgautų į ankstesnių metų išlaidas perkeltų abejotinai atgautų sumų baziniai ir grandininiai pokyčiai 1999 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto pajamos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Atgautos į ankstesnių metų išlaidas perkeltos abejotinai atgautinos sumos							
1994	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1995	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1996	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1997	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1998	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
1999	23,65	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2000	30,11	6,46	6,46	127,32	127,32	27,32	27,32
2001	26,77	3,12	-3,34	113,19	88,91	13,19	-11,09
2002	33,4	9,75	6,63	141,23	124,77	41,23	24,77
2003	18,3	-5,35	-15,1	77,38	54,79	-22,62	-45,21
2004	25	1,35	6,7	105,71	136,61	5,71	36,61
2005	41,9	18,22	16,87	177,04	167,48	77,04	67,48
2006	17,7	-5,98	-24,2	74,71	42,20	-25,29	-57,80
2007	18,6	-5,09	0,89	78,48	105,04	-21,52	5,04
2008	13,5	-10,16	-5,07	57,04	72,68	-42,96	-27,32
2009	8,1	-15,55	-5,39	34,25	60,04	-65,75	-39,96
2010	13,9	-9,75	5,8	58,77	171,60	-41,23	71,60
2011	0,6	-23,05	-13,3	2,54	4,32	-97,46	-95,68

37 priedas

Veiklos pajamų baziniai ir grandininiai pokyčiai 1994 – 2011 m.

Metai	VSDF biudžeto pajamos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Veiklos pajamos							
1994	133,4	0	0	0	0	0	0
1995	42,55	-90,85	-90,85	31,90	31,90	-68,10	-68,10
1996	30,1	-103,3	-12,45	22,56	70,74	-77,44	-29,26
1997	42,1	-91,3	12	31,56	139,87	-68,44	39,87
1998	67,54	-65,86	25,44	50,63	160,43	-49,37	60,43
1999	69,5	-63,9	1,96	52,10	102,90	-47,90	2,90
2000	42,74	-90,66	-26,76	32,04	61,50	-67,96	-38,50
2001	21,36	-112,04	-21,38	16,01	49,98	-83,99	-50,02
2002	16,1	-117,3	-5,26	12,07	75,37	-87,93	-24,63
2003	10,1	-123,3	-6	7,57	62,73	-92,43	-37,27
2004	11,8	-121,6	1,7	8,85	116,83	-91,15	16,83
2005	19,1	-114,33	7,27	14,30	161,61	-85,70	61,61
2006	27,7	-105,73	8,6	20,74	145,10	-79,26	45,10
2007	39,5	-93,93	11,8	29,59	142,65	-70,41	42,65
2008	45,4	-88,03	5,9	34,01	114,95	-65,99	14,95
2009	41,67	-91,73	-3,7	31,24	91,84	-68,76	-8,16
2010	42,67	-90,73	1	31,99	102,40	-68,01	2,40
2011	16,80	-116,6	-25,87	12,59	39,37	-87,41	-60,63

38 priedas

**Sveikatos draudimo įmokų iš socialinio draudimo pašalpų baziniai ir grandininiai pokyčiai
2010 – 2011 m.**

Metai	VSDF biudžeto pajamos mln. Lt	Absoliutinis padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt		Didėjimo (mažėjimo) tempas proc.		Padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	
		Bazinis	Grandininis	Bazinis	Grandininis	Bazinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.	Grandininis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Sveikatos draudimo įmokos iš socialinio draudimo pašalpų							
2010	104,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2011	86,9	-17,9	-17,9	82,9	82,9	-17,1	-17,1

39 priedas

VSDF biudžeto pajamų vidutiniai dinaminiai rodikliai 1994 – 2011 m.

	Vidutinis absoliutus pajamų padidėjimas (sumažėjimas) mln. Lt	Vidutinis didėjimo (mažėjimo) tempas proc.	Vidutinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas proc.
Viso pajamų mln. Lt	566,44	113,24	13,24
Draudėjų įmokos	402,12	112,52	12,52
Apdraustųjų įmokos	135,24	132,10	32,10
Savarankiškai dirbančių asmenų įmokos	9,94	145,56	45,56
Savatoriškuoju draudimu apsidraudę asmenys	0,07	118,57	18,57
Baudos ir delspinigiai	-3,16	94,06	-5,94
Asignavimai iš valstybės biudžeto	38,49	186,52	86,52
Atgautos į ankstesnių metų išlaidas perkeltos abejotinai atgautinos sumos	-1,92	88,90	-11,10
Veiklos pajamos	-6,86	98,24	-1,76

VSDF biudžeto pajamų struktūra 1994 – 2011 m. proc.

Metai	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Bendras pok.	Vidur kis.
Draudėjų įmokos	86,60	94,00	94,95	94,77	93,29	91,52	87,72	87,81	88,42	89,39	88,00	87,05	86,68	85,86	88,86	73,48	72,56	73,07	-13,53	86,89
Apdraustųjų įmokos	3,36	3,06	3,08	3,12	3,14	3,07	8,42	8,42	8,51	8,55	8,46	8,34	8,32	8,25	8,52	20,84	21,10	21,14	17,78	8,76
Savarankiškai dirbančiųjų asmenų įmokos	0,19	0,77	0,81	0,87	0,77	1,24	1,09	1,67	1,30	1,22	1,11	1,17	1,13	1,19	1,27	0,73	1,54	1,55	1,36	1,09
Savanoriškojo draudimo įmokos	0,02	0,02	0,01	0,01	0,02	0,02	0,02	0,02	0,01	0,02	0,04	0,05	0,04	0,04	0,04	0,02	0,02	0,01	-0,01	0,02
Baudos ir delspinigiai	0,00	0,00	0,00	0,00	1,16	1,06	1,09	1,00	0,68	0,20	0,13	0,09	0,06	0,08	0,06	0,13	0,13	0,06	0,06	0,33
Asignavimai iš valstybės biudžeto	0,80	0,00	0,00	0,00	0,00	0,87	0,00	0,00	0,00	0,00	1,61	2,35	3,19	3,99	0,71	4,36	3,13	3,23	2,43	1,35
Atgautos į ankstesnių metų išlaidas perkeltos abejotinai atgautinos sumos	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,56	0,68	0,60	0,73	0,37	0,45	0,66	0,23	0,19	0,12	0,07	0,13	0,01	0,01	0,27
Veiklos pajamos	9,01	2,16	1,15	1,23	1,62	1,65	0,97	0,48	0,35	0,21	0,21	0,30	0,35	0,40	0,40	0,37	0,41	0,15	-8,86	1,19
Sveikatos draudimo įmokos iš socialinio draudimo pašalpų	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,00	0,78	0,78	0,10
Viso proc.:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	-	-

Išskirčių analizė 1994 – 2011 m. SPSS programa

VSDF pajamų pok.	Užimtųjų sk. pok.	Draudėjų sk. pok.	Apdraustųjų pok.	MMA pok.	Emigracijos pok.	ZRE_1	COO_1	LEV_1
493,10	-31,40	75,57	44,10	78,50	-0,20	-0,24062	0,01962	0,44388
634,56	15,40	18,02	21,30	105,00	0,70	-1,07922	0,04234	0,09672
823,34	10,20	29,71	-27,20	134,00	-1,40	-0,82665	0,10970	0,31674
728,16	-13,10	15,38	20,50	44,00	-0,20	0,23830	0,00078	0,01233
44,42	-8,60	79,99	-24,40	12,00	-1,40	-0,08810	0,00141	0,33773
201,29	-61,50	23,89	-21,60	0,00	-1,60	0,23014	0,00177	0,08708
32,93	-234,20	-53,19	-25,50	0,00	-14,50	-0,21343	0,34122	0,80272
132,00	54,10	12,62	31,10	0,00	-0,20	-0,93836	0,06042	0,17982
316,20	29,10	11,01	14,90	7,00	3,90	-0,28922	0,00313	0,10010
677,90	-3,00	-48,90	16,60	46,00	4,20	-0,45672	0,02599	0,27396
826,40	41,90	9,20	33,10	42,00	0,40	0,05812	0,00009	0,06835
1409,20	25,10	12,50	51,70	50,00	-3,00	1,24259	0,04192	0,06597
1959,00	35,20	20,60	45,80	75,00	1,30	2,29278	0,14450	0,06716
1458,30	-14,20	-16,90	-4,20	150,00	3,10	0,13369	0,00382	0,36563
139,90	-104,00	-9,20	-153,80	0,00	5,00	0,75947	1,15758	0,69155
-870,30	-72,30	3,50	-56,50	0,00	61,20	-0,30927	0,58945	0,78969
623,00	27,20	22,50	51,80	0,00	-29,30	-0,51351	0,03848	0,30055

Išskirtys:

- 1) Stebėjimo įtakos indeksą (LEV_1) $h_i > \frac{2(k+1)}{n} = 0,706$ (k- kintamųjų sk., n- duomenų sk.)
- 2) Standartizuotą liekaną (ZRE_1) e_i . Stebėjimas laikomas išskirtimi jei $|e_i| > 3$.
- 3) Kuko matą (COO_1) $D_i > F_{0,5}(k+1, n-k-1)$; $D_i > 0,948$ (k- kintamųjų sk., n- duomenų sk.). Skaičiuojama Microsoft Exel programos pagalba FINV funkcija.

VSDF biudžeto pajamų autokoreliacijos analizė 1994 – 2011 m. SPSS programa

Durbin-Watson $d=1,897$, $d_u=1,847$, $d_l=0,481$ ir tenkinama sąlyga $d_u < d < 4-d_u$
 Fišerio kriterijaus faktinė reikšmė $F =$ didesnė už teorinę $F_{0,95}(k; n-k-1) = 0,213$ (žr. 44 priedą)
 Hipotezės apie atskirų regresijos parametrų įverčių lygybes nuliui, kai reikšmingumo lygmuo 95 proc. $TINV_{(0,025;10)} = 2,593$. $t_{b2} = 1,282$; $t_{b3} = -1,221$; $t_{b4} = 0,603$; $t_{b5} = 2,997$; $t_{b6} = -1,969$. Kadangi, $b_5 > 2,593$, tai nulinę hipotezę atmetame, o b_2, b_3, b_4 ir $b_6 < 2,593$ hipotezės neatmetame, ir galime teigti, kad y priklauso nuo x_4 kintamojo, o x_1, x_2, x_3 ir x_5 didelės įtakos neturi.

VSDF biudžeto pajamų multikolinerumo analizė 1994 – 2011 m. SPSS programa

$VIF < 4$, tai VIF Užimtųjų sk. pokytis – 1,922, VIF Draudėjų sk. pokytis - 1,220, VIF Apdraustųjų sk. pokytis – 1,835, VIF MMA pokytis - 1,107, VIF Emigracijos masto pokytis – 1,195 (žr. 45

priedą).

Kad porinės koreliacijos koeficientai yra mažesni už 0,8 (žr. 46 priedą)

44 priedas

VSDF biudžeto pajamų modelio rodikliai

Modelis	R	R ²	Koreguotas R ²	Std. Error of the Estimate	F	Durbin-Watson
1	0,837	0,700	0,564	430,998	1,99	1,897

Veiksnių, lėmusių VSDF biudžeto subalansavimo problemas, įvertinimas SPSS programa

Modelis	Koeficientas		Stndartizuotas koeficientas	t	Sig.	Kolinarumo ststistika	
	B	Std. Error	Beta			Tolerance	VIF
Konstanta	386,841	166,619		2,322	0,040		
Užimtųjų sk. pokytis	2,722	2,124	0,293	1,282	0,226	0,520	1,922
Draudėjų sk. pokytis	-4,253	3,484	-0,223	-1,221	,248	0,819	1,220
Apdraustųjų sk. pokytis	1,714	2,845	0,135	0,603	0,559	0,545	1,835
MMA pokytis	6,861	2,289	0,521	2,997	0,012	0,903	1,107
Emigracijos pokytis	-13,321	6,764	-0,355	-1,969	0,075	0,837	1,195

Veiksnių tarpusavio ryšio įvertinimas SPSS programa

		Užimtųjų sk. pokytis	Draudėjų sk. pokytis	Apdraustųjų sk. pokytis	MMA pokytis	Emigracijos pokytis
Užimtųjų sk. pokytis	Pearson Correlation	1	,419	,591*	,300	-,087
	Sig. (2-tailed)		,094	,012	,242	,741
Draudėjų sk. pokytis	Pearson Correlation	,419	1	,214	,084	-,051
	Sig. (2-tailed)	,094		,411	,749	,847
Apdraustųjų sk. pokytis	Pearson Correlation	,591*	,214	1	,234	-,368
	Sig. (2-tailed)	,012	,411		,365	,146
MMA pokytis	Pearson Correlation	,300	,084	,234	1	-,053
	Sig. (2-tailed)	,242	,749	,365		,840
Emigracijos pokytis	Pearson Correlation	-,087	-,051	-,368	-,053	1
	Sig. (2-tailed)	,741	,847	,146	,840	

47 priedas

Pensinio amžiaus ilginimas 2012 – 2026 m. proc.

Metai	Moterys	Gimimo data	Vyrai	Gimimo data
2012	60 metų 4 mėn.	1952 m. sausio 1 d. - 1952 m. rugpjūčio 31 d.	62 metai 8 mėn.	1949 m. liepos 1 d. – 1950 m. balandžio 30 d.
2013	60 metų 8 mėn.	1952 m. rugsėjo 1 d. - 1953 m. balandžio 30 d.	62 metai 10 mėn.	1950 m. gegužės 1 d. – 1951 vasario 28 d.
2014	61 metai	1953 m. gegužės 1 d. - 1953 m. gruodžio 31 d.	63 metai	1951 m. kovo 1 d. – 1951 m. gruodžio 31 d.
2015	61 metai 4 mėn.	1954 m. sausio 1 d. - 1954 m. rugpjūčio 31 d.	63 metai 2 mėn.	1952 m. sausio 1 d. – 1952 m. spalio 31 d.
2016	61 metai 8 mėn.	1954 m. rugsėjo 1 d. - 1955 m. balandžio 30 d.	63 metai 4 mėn.	1952 m. lapkričio 1 d. – 1953 m. rugpjūčio 31 d.
2017	62 metai	1955 m. gegužės 1 d. - 1955 m. gruodžio 31 d.	63 metai 6 mėn.	1953 m. rugsėjo 1 d. – 1954 m. birželio 30 d.
2018	62 metai 4 mėn.	1956 m. sausio 1 d. - 1956 m. rugpjūčio 31 d.	63 metai 8 mėn.	1954 m. liepos 1 d. – 1955 m. balandžio 30 d.
2019	62 metų 8 mėn.	1956 m. rugsėjo 1 d. - 1957 m. balandžio 30 d.	63 metai 10 mėn.	1955 m. gegužės 1 d. – 1956 m. vasario 28 d.
2020	63 metai	1957 m. gegužės 1 d. - 1957 m. gruodžio 31 d.	64 metai	1956 m. kovo 1 d. – 1956 m. gruodžio 31 d.
2021	63 metų 4 mėn.	1958 m. sausio 1 d. – 1958 m. rugpjūčio 31 d.	64 metai 2 mėn.	1957 m. sausio 1 d. – 1957 m. spalio 31 d.
2022	63 metų 8 mėn.	1958 m. rugsėjo 1 d. - 1959 m. balandžio 30 d.	64 metai 4 mėn.	1957 m. lapkričio 1 d. – 1958 m. rugpjūčio 31 d.
2023	64 metai	1959 m. gegužės 1 d. - 1959 m. gruodžio 31 d.	64 metai 6 mėn.	1958 m. rugsėjo 1 d. – 1959 m. birželio 30 d.
2024	64 metų 4 mėn.	1960 m. sausio 1 d. - 1960 m. rugpjūčio 31 d.	64 metai 8 mėn.	1959 m. liepos 1 d. – 1960 m. balandžio 30 d.
2025	64 metų 8 mėn.	1960 m. rugsėjo 1 d. - 1961 m. balandžio 30 d.	64 metai 10 mėn.	1960 m. gegužės 1 d. – 1961 m. vasario 28 d.
2026	65 metai	1961 m. gegužės 1 d. ir vėliau	65 metai	1961 m. kovo 1 d. ir vėliau

48 priedas

60 - 65 m. amžiaus pensininkų skaičiaus pokyčių prognozė 2012 – 2015 m.

Metai	Pensininkų skaičiaus prognozė mažinant pensinį amžių		Pensininkų skaičiaus prognozė skaičiuojant su Growth funkcija		Skirtumas		Bendras pensininkų skaičiaus mažėjimas per metus
	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	
2011	78843,6	30085,3	78843,6	30085,3	0,0	0,0	0,0
2012	74812,4	27282,5	79095,891	30181,6	-4283,5	-2899,0	-7182,5
2013	70782,0	26267,8	79348,998	30278,1	-8567,0	-4010,3	-12577,3
2014	65324,7	25543,3	79602,914	30375,0	-14278,3	-4831,7	-19110,0
2015	61140,7	24172,6	79857,644	30472,2	-18717,0	-6299,6	-25016,6

49 priedas

60 - 65 m. amžiaus pensininkų skaičiaus pokyčių įtaka VSDF biudžeto subalansavimui prognozė 2012 – 2015 m.

Metai	Pensininkų sumažėjimas žm.	Sutaupyta VSDF išlaidų pensijoms mln. Lt	Gauta papildomų pajamų į VSDF biudžetą dėl dirbančių pensininkų	VSDF biudžeto deficitą mažinanti suma per metus
2012	7182,5	64,5	34,5	99,0
2013	12577,3	113,0	60,4	173,3
2014	19110,0	171,6	91,7	263,3
2015	25016,6	224,7	120,1	344,7

50 priedas

VSDF įmokų tarifo dindimo 2 proc. įtaka VSDF biudžeto subalansavimui prognozė 2012 – 2015 m.

Metai	Vidutinis bruto darbo užmokestis pagal LR Finansų ministerijos prognozę, Lt	Prognozuojamas apdraustųjų skaičius pagal Growth funkciją	Metinės pajamos iki mokesčių mln. Lt	Sumokama mokesčių esant 40 proc. tarifui, mln. Lt	Sumokama mokesčių esant 42 proc. tarifui, mln. Lt	Viso VSDF biudžeto deficitą mažinanti suma mln. Lt
2011	2042,0	1304,5	31965,5	12786,2	13425,5	639,3
2012	2099,2	1361,9	34306,5	13722,6	14408,7	686,1
2013	2176,8	1364,4	35641,6	14256,6	14969,5	712,8
2014	2272,6	1366,9	37278,4	14911,4	15656,9	745,6
2015	2384,0	1369,5	39177,0	15670,8	16454,4	783,5

51 priedas

Nedarbo lygio mažėjimo įtaka VSDF biudžeto subalansavimui 2012 – 2015 m. pagal LR Finansų ministerijos prognozę

Metai	Bedarbių gaunančių nedarbo socialines pašalpas skaičiaus prognozė pagal LR Finansų ministeriją	Viso bedarbių prognozė pagal LR Finansų ministeriją	Bedarbių gaunančių nedarbo socialinę pašalpą skaičiaus sumažėjimas pagal LR finansų ministerijos prognozę	Viso bedarbių skaičiaus sumažėjimas pagal LR finansų ministerijos prognozę	Sutaupoma nedarbo socialinių išmokų per metus, mln. Lt	Gaunama papildomai pajamų į VSDF biudžetą dėl dirbančių bedarbių, mln. Lt	VSDF biudžeto deficitą mažinanti suma per metus, mln. Lt
2011	37,78	247,2	-	-	-	-	-
2012	31,89	208,68	5,9	38,5	40,1	184,9	225,0
2013	29,50	193,02	2,4	15,7	56,4	260,0	316,4
2014	26,37	172,56	3,1	20,5	77,7	358,3	435,9
2015	23,80	155,70	2,6	16,9	95,2	439,2	534,4

52 priedas

Nedarbo lygio mažėjimo įtaka VSDF biudžeto subalansavimui 2012 – 2015 m. pagal optimistinę prognozę

Metai	Bedarbių gaunančių nedarbo socialines pašalpas skaičiaus optimistinė prognozė	Viso bedarbių optimistinė prognozė	Bedarbių gaunančių nedarbo socialinę pašalpą skaičiaus sumažėjimas pagal optimistinę prognozę	Viso bedarbių skaičiaus sumažėjimas pagal optimistinę prognozę	Sutaupoma nedarbo socialinių išmokų per metus, mln. Lt	Gaunama papildomai pajamų į VSDF biudžetą dėl dirbančių bedarbių, mln. Lt	VSDF biudžeto deficitą mažinanti suma per metus, mln. Lt
2011	37,78	247,2	-	-	-	-	-
2012	31,40	205,46	6,4	41,7	43,4	200,3	243,7
2013	25,41	163,73	6,0	41,7	84,2	400,7	484,8
2014	21,98	121,99	3,4	41,7	107,5	801,3	908,9
2015	17,35	80,26	4,6	41,7	139,1	1602,6	1741,7

53 priedas

Nedarbo lygio mažėjimo įtaka VSDF biudžeto subalansavimui 2012 – 2015 m. pagal pesimistinę prognozę

Metai	Bedarbių gaunančių nedarbo socialines pašalpas skaičiaus pesimistinė prognozė	Viso bedarbių pesimistinė prognozė	Bedarbių gaunančių nedarbo socialinę pašalpą skaičiaus sumažėjimas pagal pesimistinę prognozę	Viso bedarbių skaičiaus sumažėjimas pagal pesimistinę prognozę	Sutaupoma nedarbo socialinių išmokų per metus, mln. Lt	Gaunama papildomai pajamų į VSDF biudžetą dėl dirbančių bedarbių, mln. Lt	VSDF biudžeto deficitą mažinanti suma per metus, mln. Lt
2011	37,78	247,2	-	-	-	-	-
2012	36,31	237,57	1,5	9,6	10,0	73,9	83,9
2013	30,60	227,94	5,7	9,6	48,9	145,0	193,8
2014	28,25	218,31	2,3	9,6	64,8	213,1	278,0
2015	25,21	208,68	3,0	9,6	85,6	278,4	364,0

54 priedas

MMA didinimo iki 850 Lt įtaka VSDF biudžeto subalansavimui 2012 – 2015 m.

Padidinus MMA iki 850 Lt			
Metai	Papildomai surenkama iš Apdraustųjų įmokų (9 proc.), mln. Lt	Papildomai surenkama iš Draudėjų įmokų (31 proc.), mln. Lt	Viso VSDF biudžeto deficitą mažinanti suma mln. Lt
2012	16,1	55,4	71,5
2013	23,1	79,6	102,7
2014	30,1	103,8	133,9
2015	37,2	128,1	165,3

55 priedas

MMA didinimo iki 1500 Lt įtaka VSDF biudžeto subalansavimui 2012 – 2015 m.

Padidinus MMA iki 1500 Lt			
Metai	Papildomai surenkama iš Apdraustųjų įmokų (9 proc.), mln. Lt	Papildomai surenkama iš Draudėjų įmokų (31 proc.), mln. Lt	Viso VSDF biudžeto deficitą mažinanti suma mln. Lt
2012	7,0	24,0	30,9
2013	488,1	1681,1	2169,2
2014	496,6	1710,6	2207,3
2015	505,2	1740,3	2245,5

56 priedas

MMA didinimo iki 1000 Lt įtaka VSDF biudžeto subalansavimui 2012 – 2015 m.

Padidinus MMA iki 1000 Lt			
Metai	Papildomai surenkama iš Apdraustųjų įmokų (9 proc.), mln. Lt	Papildomai surenkama iš Draudėjų įmokų (31 proc.), mln. Lt	Viso VSDF biudžeto deficitą mažinanti suma mln. Lt
2012	71,5	246,4	318,0
2013	78,7	271,2	350,0
2014	86,0	296,1	382,1
2015	93,2	321,1	414,3

57 priedas

VSDF biudžeto subalansavimo kryptių prognozės (realistinis metodas)

		2011	2012	2013	2014	2015
VSDF biudžeto subalansavimo kryptys	2011 m. VSDF biudžeto deficito subalansuotumas	-1998,2	-1998,2	-1998,2	-1998,2	-1998,2
	Prognozė A (prailginus pensinį amžių)	-1998,2	-1899,2	-1824,8	-1734,9	-1653,4
			99,0	173,4	263,3	344,8
	Prognozė B (reorganizavus VSDF)	-1998,2	-1987,77	-1987,77	-1987,77	-1987,77
			10,4	10,4	10,4	10,4
	Prognozė C (padidinus tarifą 2 proc.)	-1998,2	-1998,2	-1285,3	-1252,6	-1214,6
			0,0	712,8	745,6	783,5
	Prognozė D (padidinus MMA iki 1000 Lt)	-1998,2	-1741,3	-1714,7	-1689,7	-1662,9
			256,9	283,5	308,4	335,3
Prognozė E (darbo vietų kūrimas) LRFM prognoze	-1998,2	-1773,2	-1681,8	-1562,3	-1463,8	
		225,0	316,4	435,9	534,4	
Prognozė įgyvendinus ABCDE	-1998,2	-1406,9	-501,6	-234,5	10,2	
Viso sutaupoma		591,3	1496,5	1763,6	2008,4	

58 priedas

VSDF biudžeto subalansavimo kryptų prognozės (optimistinis metodas)

		2011	2012	2013	2014	2015
VSDF biudžeto subalansavimo kryptys	2011 m. VSDF biudžeto deficito subalansuotumas	-1998,2	-1998,2	-1998,2	-1998,2	-1998,2
	Prognozė A (prailginus pensinį amžių)	-1998,2	-1464,2	-1508,5	-1537,3	-1574,5
			99,0	173,4	263,3	344,8
	Prognozė B (reorganizavus VSDF)	-1998,2	-1987,8	-1987,8	-1987,8	-1987,8
			10,4	10,4	10,4	10,4
	Prognozė C (padidinus tarifą 2 proc.)	-1998,2	-1998,2	-969,1	-1055,0	-1135,8
			0,0	712,8	745,6	783,5
	Prognozė D (padidinus MMA iki 1500 Lt)	-1998,2	-1972,6	-243,8	-213,0	-181,9
			25,6	1754,4	1785,2	1816,3
Prognozė E (darbo vietų kūrimas) optimistinis	-1998,2	-1754,5	-1513,4	-1089,3	-256,5	
		243,7	484,8	908,9	1741,7	
Prognozė įgyvendinus ABCDE	-1998,2	-1619,4	1137,7	1715,1	2698,6	
Viso sutaupoma		378,8	3135,8	3713,3	4696,7	

VSDF biudžeto subalansavimo krypčių prognozės (pesimistinis metodas)

		2011	2012	2013	2014	2015
VSDF biudžeto subalansavimo kryptys	2011 m. VSDF biudžeto deficito subalansuotumas	-1998,2	-1998,2	-1998,2	-1998,2	-1998,2
	Prognozė A (prailginus pensinį amžių)	-1998,2	-1464,2	-1508,5	-1537,3	-1574,5
	Prognozė B (reorganizavus VSDF)	-1998,2	99,0	173,4	263,3	344,8
	Prognozė C (padidinus tarifą 2 proc.)	-1998,2	-1987,8	-1987,8	-1987,8	-1987,8
	Prognozė D (padidinus MMA iki 850 Lt)	-1998,2	10,4	10,4	10,4	10,4
	Prognozė E (darbo vietų kūrimas) pesimistinis	-1998,2	-1998,2	-969,1	-1055,0	-1135,8
			0,0	712,8	745,6	783,5
			57,1	82,9	108,8	133,0
			83,9	193,8	278,0	364,0
		Prognozė įgyvendinus ABCDE	-1998,2	-1747,7	-824,8	-592,2
	Viso sutaupoma		250,5	1173,4	1406,0	1635,7

Autorių išskirti pagrindinės veiksmų grupės bei veiksniai chronologiniu požiūriu

Metai	Autorius	Veiksmų grupės	Veiksniai
1987	Hubbard, R. Glenn, Judd, Kenneth L.	Ekonominiai, Politiniai	Tarifai; Uždarbis; Politinė šalies situacija; Teisės aktai
1990	Levin, Laurence	Ekonominiai, Politiniai	Tarifai; MMA; Politinė šalies situacija.
1998	A. Sakalas	Socialiniai, Ekonominiai, Politiniai, Technologiniai	Gyventojų mažėjimas; Darbo užmokestis; Tarifų dydis; Teisės aktų priėmimas; Politinė – ekonominė šalies situacija; Technologijų taikymas valstybinėse įmonėse.
2002	A. Markauskienė	Ekonominiai	Užimtumo lygis; nedarbo lygis
2003	V. Meidūno ir P. Puzinausko	Socialiniai, Politiniai, Ekonominiai	Tarifų dydis; VDU; Apdraustųjų sk; Draudėjų išskolinimų VSDF biudžetui metų pabaigai ir pradžiai.
2003	K. Levišauskaitė, G. Ruškys	Socialiniai (demografiniai), Ekonominiai	Gyventojų senėjimas; Draudėjų ir apdraustųjų skaičius; BVP; VDU; Pensininkų skaičius; Nedarbo lygis; Užimtumo lygis; Gimstamumas.
2003	G. Williams ir A. Shipman	Socialiniai	Gyventojų senėjimas; Mažas gimstamumas; Emigracija; Pensinio amžiau žmonių skaičius
2004	J. Norkūnienė	Socialiniai (demografiniai), Ekonominiai, Politiniai	Gyventojų senėjimas, šešėlinė ekonomika, pensijų kaupimas privačiuose fonduose, fiskalinė politika, tarifai, gaunamos pajamos, narystė ES.
2005	E. Buškevičiūtė	Demografiniai, Ekonominiai	Pasitraukimas iš socialinio draudimo sistemos; Nepakankama išmokų indeksacija; Mažas gimstamumas; Didelė emigracija; Gyventojų skaičiaus suminis mažėjimas; VDU.
2006	D. Bernoto, A. Guogio	Socialiniai (Demografiniai), Ekonominiai, Politiniai	Gyventojų mažėjimas; Didelis mirtingumas; Mažas gimstamumas; MMA; Pensinio amžiau žmonių skaičius; Draudžiamosios pajamos; Narystė ES; BVP; Teisės aktų priėmimas.
2007	A. Slavickienė, A. Novošinskienė	Socialiniai, Ekonominiai, Politiniai, Technologiniai	Sveikatos sistemos privatizavimo laipsnis; Rinka ir konkurencija; Užimtumas; Kainų lygis; Šalies BVP pokytis; Pagrindinių valstybės institucijų tikslai, užsibrėžti tikslai socialinio draudimo sistemoje; Vadovaujančios partijos programos nuostatos formuojant visuomenės požiūrį į socialinį draudimą; Santykiai tarp šalies miesto ir regiono savivaldos keičiantis informacija; Bendra valstybės politinė situacija; Populiacijos pokyčiai; Gyvenimo kokybė; Modernių technologijų diegimas, didinant paslaugų kokybę, mažinant jų išlaidas.
2007	E. K. Browning	Socialiniai, Ekonominiai, Politiniai, Technologiniai	Nedarbo lygis; Užimtumo lygis; BVP; Draudžiamosios pajamos; Pensinio amžiau žmonių, Apdraustųjų ir Draudėjų skaičius; MMA; Politinė šalies situacija; Modernių technologijų diegimas.
2008	A. Bartkus	Ekonominiai, Socialiniai, Politiniai	Nedarbas; Šešėlinė ekonomika; Emigracija; Kainų lygis; Darbo užmokestis

Asmenys apdrausti socialiniu draudimu

Socialinio draudimo rūšis	Asmenų grupė
1. Visų rūšių valstybinio socialiniu draudimu privalomai draudžiami:	<p>1) Asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis, kandidatai į notarus (asesoriai), asmenys, atlygintinai einantys narystės pagrindu renkamąsias pareigas ar paskirti į apygardų, miestų, rajonų, apylinkių rinkimų ir referendumo komisijas, asmenys, susiję su draudėju darbo santykiais, tuo pat metu iš šio draudėjo gaunantys pajamas iš sporto veiklos ar atlikėjo veiklos, taip pat nuolatiniai Lietuvos gyventojai, gaunantys pajamas pagal autorines sutartis;</p> <p>2) Valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatyme, Teisėjų atlyginimų įstatyme ir Valstybės tarnybos įstatyme nurodyti valstybės politikai, teisėjai, valstybės pareigūnai, valstybės tarnautojai, Asmenų delegavimo į tarptautines ir Europos Sąjungos institucijas ar užsienio valstybių institucijas įstatyme nurodyti asmenys, kuriems darbo užmokestį ir nuo jo socialinio draudimo įmokas moka asmenį delegavusi Lietuvos Respublikos delegalizuojančioji institucija, taip pat gaunantys darbo užmokestį Seimo, Seimo Pirmininko, Respublikos Prezidento ar Ministro Pirmininko skiriami į pareigas asmenys.</p>
2. Pensijų ir nedarbo socialiniu draudimu privalomai draudžiami	<p>1) Vidaus tarnybos sistemos pareigūnai, Valstybės saugumo departamento sistemos, Specialiųjų tyrimų tarnybos ir Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos bei jam pavaldžių įstaigų ir įmonių pareigūnai.</p> <p>2) Krašto apsaugos sistemos profesinės karo tarnybos kariai ir Antrajame operatyvinių tarnybų departamente prie Krašto apsaugos ministerijos civilinę krašto apsaugos tarnybą atliekantys statutiniai tarnautojai.</p> <p>3) Nesukakę senatvės pensijos amžiaus ir negaunantys pajamų, susijusių su darbo santykiais, valstybės tarnautojų ir profesinės karo tarnybos karių bei deleguotų asmenų sutuoktiniai – tuo laikotarpiu, kai jie gyvena užsienyje kartu su valstybės tarnautoju ar deleguotu asmeniu. Nesukakęs senatvės pensijos amžiaus ir neturintis draudžiamųjų pajamų Respublikos Prezidento sutuoktinis – Respublikos Prezidento kadencijos laikotarpiu.</p> <p>4) LR kariuomenės privalomosios pradinės karo tarnybos kariai ir asmenys, atliekantys alternatyviąją krašto apsaugos tarnybą. Šeimos pasirinkimu vienas iš tėvų (tėvių) arba asmuo, nustatyta tvarka paskirtas vaiko globėju, auginantis vaiką iki trejų metų.</p> <p>5) Nesukakęs senatvės pensijos amžiaus vienas iš neįgalaus asmens, kuriam nustatytas specialusis nuolatinės slaugos poreikis, tėvų (tėvių) arba asmuo, nustatyta tvarka paskirtas šio neįgalaus asmens globėju ar rūpintoju, slaugantis namuose nurodytą neįgalų asmenį. Ši nuostata taip pat taikoma vienam iš tėvų, globėjui ar rūpintojui, slaugančiam namuose visiškos negalios invalidą, pripažintą tokiu iki 2005 m. liepos 1 d.</p>
3. Pensijų socialiniu draudimu pagrindinei ir papildomai pensijos dalims, ligos ir motinystės socialiniu draudimu ir sveikatos draudimu privalomai draudžiami:	<p>1) Savarankiškai dirbantys asmenys, išskyrus tuos, kurie verčiasi individualia veikla turėdami verslo liudijimus.</p> <p>2) Nuolatiniai Lietuvos gyventojai, kaip jie apibrėžti Gyventojų pajamų mokesčio (GPM) įstatyme (išskyrus asmenis, kurie nurodyti 1 lentelės dalyje 1 punkte) ir gauna pajamas pagal autorines sutartis iš draudėjo - Lietuvos vieneto, kaip ši sąvoka apibrėžta GPM įstatyme, išskyrus atvejus, kai tokios pajamos gaunamos verčiantis individualia veikla.</p> <p>3) Nuolatiniai Lietuvos gyventojai, gaunantys pajamas iš sporto veiklos ar atlikėjo veiklos, kaip šios sąvokos apibrėžtos GPM įstatyme, iš draudėjo - Lietuvos vieneto, su kuriuo jie nesusiję darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais taip, kaip šie santykiai apibrėžti GPM įstatyme.</p> <p>4) Nuolatiniai Lietuvos Respublikos gyventojai, kurie gauna pajamas pagal autorines sutartis, iš draudėjo, su kuriuo jie nesusiję darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais taip, kaip šie santykiai apibrėžti GPM įstatyme.</p>

<p>4. Pensijų socialiniu draudimu tik pagrindinei pensijos daliai privalomai draudžiami:</p>	<p>1) Asmenys, kurie vykdo individualią veiklą turėdami verslo liudijimą. 2) Tradicinių ir kitų valstybės pripažintų religinių bendruomenių ir bendrijų dvasininkai ir tik vienuolyne dirbantys vienuoliai.</p>
<p>5. Tik nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu privalomai draudžiami:</p>	<p>1) Profesinių mokyklų mokiniai, aukštųjų mokyklų studentai bei asmenys, teritorinių darbo biržų siūsti profesiniam mokymui ar profesinei reabilitacijai, - jų profesinės veiklos praktikos įstaigoje ar įmonėje metu. 2) Gaunantys darbo užmokestį asmenys, esantys socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigose, - jų darbo laiku. 3) Gaunantys darbo užmokestį nuteistieji laisvės atėmimu - jų darbo laiku.</p>